

شورا

عدد ۱۵ * سنه ۱۹۱۲

№ ۱۵

محرری: رضا الدین بن فخر الدین

ناشری: «م. شا کر م. ذا کر رامیفلر».

مندرجہ سی :

فاس (مراکش مغرب انصی).

آی خصوصندہ .

امام اسحاق شہر دانی .

دیانت می ؟

شا کر مصطفی .

یا گلش یازوغہ قارشی .

حسن علی .

فلسفہ عقلیہ دن علم روح

زینت اللہ حمیدی .

یوغوشلی آورولردن

صاقلانونک یوللری .

عزیز ملوکفی .

یارلیغلر مناسبتی ایلہ .

احمد زکی وایدی .

فنی اوقو .

علی رفیقی .

واق بورچ جمعیتلری

وربا .

تربیه و تعلیم :

« ابتدائی مکتبہ اوقوتو »

یوسف شرقی .

« مدرسہ اونیش یکریمی یللیر »

طوروب نیلر اوقودق ؟ »

محمد کمال مظفری .

اشعار :

عمر آغدی ، عمر اوندی .

و « موکلانام » .

مراسلہ و مخابره :

آخوند ، غالبات ، قران

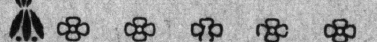
وقارغالی دن

حکایہ لو :

« د نیادہ طوراسم کیلہ »

صابر .

لطائف :

معتبر «شورا» مجلهسى نىڭ ۳ نچى جلدندە «آى»
 افندى طرفىدىن «اوكتولمىش اوغلى جانى بىك نىڭ باشىنە
 كىلوب اوزغانلىرى» اسمى ايله، قىزىق بىر حكايە درج
 اولنوب، آخرى بار دىيىلگەن ايدى. بىز «شورا» اوقۇچىلار
 مذكور تارىخىي حكايە نىڭ آخرى قايچان يازلوركن، دىب
 منتظر ايدىك. ايمىدى بو يىلغى «شورا» نىڭ ۳ نچى سانندە
 اداره طرفىدىن: مذكور حكايە شول وقتدە «اقدام» غىزەسى
 قىلپە تونندە ترجمە ايدىلنورگە باشلاندىغىنى، شونىڭ اوچون
 آى افندى اوز ترجمەسىنى زائىد حساب ايدوب، فكىرنى
 دوندىكىنى، اگرده آى افندى ترجمە ايتىش ايسە درج
 قىلنەچقى ايدىكىنى بيان ايتە در. دىمەك، ايمىدى مذكور
 حكايە «شورا» دە درج اولنەچقى دىگەن ايدىك. آى افندى
 ترجمە ايدوب فكىرنى دوندى ايسە اوزىدىن ايلك تورك چەگە
 ترجمە ايدىلدىگەن كوروب، اوزى نىكىن زائىد حساب
 ايدوب دوندى. اما معتبر «شورا» نىڭ درج ايدوب فكىرنى
 دوندى نىڭ سىببى نەدر؟ ۲ سىنە دن بىرى منتظر اولوب
 طورغان، بىز اوقۇچىلارنى مەروم ايتەمىز؟ اوبىلە دىگەن
 ايسە مذكور حكايە نىڭ آخرىنى «اقدام» دن «شورا» غە
 كوچمىگىزنى بىز «شورا» اوقۇچىلار تەلەمىز.
 كە كچىلك سىزدىن!

احترام ايله: نظر خوجە عبدالصمد اوغلى «غالجانى».

اداره: عرب ونورك جىرىدەلرى مرتب كىلەمىز. بىر
 عدد كىلسە ارادىن ايكى اوچ عدد بولدە يوغالوب قالادىر.
 شونىڭ ايجون اوزون حكايىلارنى و مقالەلارنى آنلردىن
 كوچمىزگە مەكەن بولمى تورك جىرىدەلرىنىڭ قىلپە تونلارندە
 باصلمىش حكايىلار مادتە رسالە قىلنوب تارالار. اسنانبولدە
 بىر تاننىشكۇنە خط يازمىز بىلكە سىزگە رسالەنى (اگرده
 رسالە اولوب باصلمىش ايسە) نابوب بىبارىر.

بو يىلغى ۱۲ نچى عدد «شورا» دە معتبر «رافى»
 افندى نىڭ «دنيا ھىچ كىمگە صافى صو دىگەن» اسمندە، گوزل،
 بىنگل و اولچاۋلى شعرى كورلدى. فقط «دوراك افكار»
 دىگان ايكى سوز، موجب تعجب اولدى. بونلار نىڭ اولگىسى
 نە قدر مېنىل، ادبىي تعبىر اولورغە ئالايق ايسە، ايكىنچىسى
 يند ضرورت مەلجە اولماي طوروب استعمال ايدىلەن
 خالص عربى سوز اولوب ايكىسى ايكى نھايەندە توردفلىرى
 حالدە بىر جەلەدە جىولمىشلار.

شعر نىڭ اولچاۋىنە و معنامنە خىل كىلنمىز مەكسزىن،
 بونلارنى ايكىنچى سوز بىلەن اياشدرى مەكەن بولا طوروب

آياشدرىلماوين، فقط معتبر منىش نىڭ، شعەرلرىن باشلاب
 يازوب چىقاچ ايكىنچى مرتبە بات كىشى كوزى ايله قاراب
 چىماودىن كىلگەن دىب اويلايمىز.

بو شعەر نىڭ گوزل طرفلىرى، المتە، شول كچىكەن گە
 موفىقتىن سىزلىكنى قاپلارلىق ايدىكەن اعترافى ايداراك؛ عجز
 و قصورم كندىمە پىك معلوم ايسەدە، فكىر عاجزانەمى اظهارە
 جسارت ايتما كەن، حسن نيتەمە نظراً، عفو ايدىلەمە سىببىنى
 رجا ايدىم

اداره: مذكور شعر بىر كىمەسە قلمى ايله يازلمىش:
 «دنيا ھىچ كىمگە صافى صو دىگەن، بىرادىر» جەلە سىببىنى
 كور دىكەندە معتبرم رافى ار تىجالا سويلامىش. شويەلە ايسەدە
 «دوراك افكار» سوزى، بو اورندە مەناسىتىن اولماسە كرك.

بىر آى يارم چاماسى اولدە بولوم سىببى «شورا» دەغى
 بعض تابشماقلىرى نىڭ حلىمە بولمىش اياغان ايدىم؛ ايدىنى
 اولدىن كىلدىم، مەكەن قدر طرشاچقىم.

مىنىم قامبىلام آياشنىب حەمىدى اورنىنە حسننى بولدىم.
 شونى، حەمىدى بىرلە حسننى نىڭ بىر بولغانلىغىنى، بىر اورندە
 كورساتوب يازو كىزنى اوتتەمىن. مبارك حسننى.

۸ نچى نومبر «شورا» مجله سىنە حسن على افندى نىڭ
 «ياكلىش يازوغە قارشى» عنوانلى يازمىش مقالەسى خەسەسندە
 بىن مەكتوب يازوب حسن على افندى حضرتلرىندىن بىر نىچە
 سۇال ايتىش ايدىم يازمىش سۇاللىرىم اوشبو يىل ۱۰ نچى
 نومبر «شورا» مجله سىنە قايىنە يازمىش ايدى. حاضر
 ايكى آى فرصت اوتتۇ ايسەدە نىمە سىببىندىر حسن على
 افندى سۇاللىرىمە جواب يازمادىلار. جواب يازغۇلار بىن التماس
 ايدىم. احترام ايله: بهرام بىك ترجمان. «بخاراى شريف».

ۋېتېر نارنى فېلىش غىزىز ملوكوف افندى نىڭ «يوقىشلى
 آورولار» طوغروسندە يازمىش مقالەسى ايجون رحمت
 اوقۇدق كىنە حيوانلر طوغروسندەدە شوندى مقالەلر يازوب
 طورسە فائىدەسى اولور ايدى. مثلاً آتلرغە مائىقە،
 قورچا كىشى اولوق كىشى غەمى خستەلىكلر نىڭ علامتلىرى،
 شونلردىن دوللاو طرفلىرى يازلسە ياخشى اولور ايدى.
 بو طوغرودە روسچە رسالەلر كوب اولسەدە بىز نىڭ خلقىمىز
 ايجون آندى روسچە اثرادىن فائىدەلەنمەك نصيب دىگەن، اوز
 تەلەدە يازلسە ھەر كىم فائىدە آلور ايدى.

عمر صادق. آخوند اولى. و بىر خوراك.

رمضان ۲ - سنه ۱۳۳۰

۱ آغوست - ۱۹۱۲ سنه

شورا دىر والوغ خادىر

فاس (مراکش . مغرب افقى) .

فاس مملكتى آفرىقانك شمال غربىستنه الوغ بر مملكت اولوب آوروپالولر قاشنده «مراكش» دن تحريف ايله «ماروق» ديه واهل اسلام قاشنده «فاس» و «مغرب افقى» ديه مشهوردر .

فاس ، ايسكى وقتلرده «موريتانيا» ديه معروف بر مملكت اولوب مغرب و غرب شمالى طرفندن بحر محيط ايله ، اسپانيه دن جبل طارق (سبتنه بوغازى) و بحر سفيد ايله ، مشرق طرفندن جزائر ايله ، جنوب و جنوب شرقى طرفندن صحراى كبير ايله آيرلور .

اوستينك تىگىزلىكى ۸۰۰۰۰۰ مربع كيلومترده دن آرتق اولوب هواسى معتدل و گوزلدر . توپراقى منبى و طاغلىرىنىڭ كوبسى اورمانلر ايله قابلانمش اولدىغى كىي تىگىز يىرلرده اورمان كوبدر . آلتون ، كوش ، باقر و باشقه معدنلرگه فراوانچىلىق ، حيوان يتشدرمك طوغر وسنده غايت بايدر .

بو كونده فاس مملكتنده زمانه علملىرى هيچ اولمادىغى كىي ايسكى وقتلرده اولان اسلام علملىرى ده اولگى درجه سندن توبان كىته شدر . بيوك شهرلرده مکتب و مدرسهلر وار ايسه ده يالگىز دين درسلىرى و بر قدر نحو و صرف فنلىرى اوقولوب مملكتنىڭ اوسوينه و آلفه كىتوينه سبب اولان ياكى فنلردن اهالى تمام بى خىدر . تحصيلگه رغبت ايتمش شاگردلىرى ده كوبراك نجوم و ايسكى كىميا هم طلسم

و حروف كىي وهم خرافاتلرغه چومدقلىرى كىي مکتبلرنده اولان تحصيلده بر قدر قرآن اوقومق و قرآن حفظ ايتمك ، بونكله برابر بر قدر يازارغه و اوقورغه اوگرنمك دن عبارت اولوب ، بوده شهرلرده گنده در . قريه لرده مکتب اولمادىغى دن اهالى ، اوقورغه يازارغه بىلمازلر . باصمه چىلىق صناعتى ظهورينه بيشيوز يىللر اوتدىكى حالده آوروپانك بورن توبنده طور و چى بو مملكتنده بر دانه اولسون مطبعه اولماز . بونده بو كونگه قدر فسقه غنه بر كتاب باصلدىغى و بر عدد اولسون غزته چىقدىغى يوقدر .

هنر و صناعتلىرى بوندىن بىڭ يىلغى نرسه لردن عبارت اولوب ، فابرىقه و زاوودلرنىڭ حتى اسملىرى اولسون يوق . ايكى طرفى دكز ايله اورالمش و آوروپالولرنىڭ كورشىلىرى اولمش بو مملكتنىڭ سوداسى بيك يوقارى اولمق لازم اولدىغى حالده اهالى ده علم اولمادىغى دن ، يرلر و اورمانلر ، معدن و حيوانلردن ضرورت قدر فائده لىنمادىكلرنىڭ ، يوررگه يوللر اولمادىغى دن سوداسى توباندر .

فاس مملكتنده هيچ نرسه حقنده حساب آلنمادىغى دن ، اهالىنىڭ مقدارى معلوم دگل . كوبراك عالملر ۸ ايله ۱۱- ميليون آراسنده تخمين ايدرلر . بربر و عرب ، زنجى و يهود ، بر مقدار آوروپالى دن عبارت . يهودلر ايله آوروپالىلردن باشقه لرى عهوما مسلمان اولوب امام مالك منهنده لردر . عهومي لسان ، عربى اولوب باشقه لسانلرده وار . آوروپالولرنىڭ جمله سى ۱۰۰۰ قدر اولوب «طنجه» شهرنده طوررلر .

صورتده مغلوب اولوب اسير توشدى، غالب اولوب شهرت چيقارمق يرينه اسيرلىگى ايله مشهور اولدى (۹۸۹ ۱۵۷۸ دە). هجرتدن اونبرنچى قرن اورنالارنده ايدى: فاس تورهلرى بر برى ايله دعوالاشوب انفاقلرينى بوزدقلرى سببندن مملكت ضعيفلدى، اولگى شهرتلر غائب اولدى. اوشبو وقت خلقلر اوزلرى ايجون بر باشلق صايلاپ شوگا اطاعت ايدرگه كرك ايدىكىنى آكلاديلر و شوگا كوره، حجازدن (ينبوع شهرندن) كيلوب فاس مملكتنده طورمقده اولان (حضرت حسن بن على بالالارندن) مولى على اسملى بر شريفنى سلطان قيلول بيمعت ويرديلر.

مولى حسن وفات ايتديكنده اوغلى مولى رشيد امير نصب اولدى و آنك وفاتندهده اوغلى مولى اسماعيل سلطان اولدى. بو كيمسه آوروپا دولتلرينك هر بر ادارهلرى علم و درست تجربه لرگه بنا ايدلديكىنى و بونلردن صافلانو مطلوب اولديغنده اسلام مملكتلرى ايجونده بونلرنك اداره اصوللرينى قبول ايتمك لازم ايدىكىنى آكلاب آوروپالو- لرغه آرالاشورغه باشلادى و آنلرنك بعض بر فائده لو نرسه لرينى ده آلدى و مملكت هر جهتدن كوتارلورگه يوز طوتديغى كوردى، انگليزلر طرفندن ضبط ايدلمش «طنجه» شهرينى قايتاروب آلورغه موفق اولدى. فاس مملكتينك آنك پارلاق زمانى ايشتنه اوشبو مولى اسماعيل زمانيدر. اون دورتنچى «لوى» نك قزى مادموآزل «دوبلوا» نى اوزينه خاتونلوق ايجون صوراب فرانسىغه بر ايلچى هيئتى ييارمش ايسهده بو اش بولمادى.

مولى اسماعيل وفاتندن صوك خلقلرى آراسينه تفرقه توشوب مملكت تنزل قيلورغه باشلادى و مولى اسماعيل زمانندهغى حاللر اويقوده كورلمش توش قبيلىندن خيال اولوب غنه قالدى.

۱۲۹۰ هجر يده فاس سلطانى سيدى محمد وفات اولوب آنك تيرينه اوغلى مولى حسن اوطوردى. مولى حسن هر نه قدر مشرق حكمدارلرى و مسلمان تورهلرى قبيلىندن مستبد و بتون همتينى خاتون فزغه صرف ايتمش ايسهده عقللى و مستقل فكرلى ايدى. اگرده ياخشى ياردمچيلرى اولسه ايدى فاس مملكتينى فلاكتدن قورتولدرغه اقتدارى اولهچق ايدى، فقط ايدمش و كشى يوفلغندن بونك كمالات و اقتدارلارندن فاس مملكتنى ايجون فائده چيقمادى.

مولى حسن ۱۳۱۲ - ۱۸۹۴ ده وفات اولوب اورنينه اوغلى مولى عبدالعزيز اوطوردى. گوزل تربيه و يرلمادىكى سببندن مولى عبدالعزيز عقللى مجنون اوارق يتشى

فاس مملكتينك پايخت شهرى ايكي اولوب برى «فاس» واكنچيسى «مراكش» در. بو شهرلر اولگى وقتلرده ايكي دولتنك پايخت شهرلرى اولديغندن فاس دولتى اسمى ايله بو ايكي دولت برلشمش و هر ايكي پايخت شهرلرينى اولگيجه پايخت ايدوب قالدرمىشلردر. بوندى باشقه مشهور شهرلرى رباط، القصر الكبير، طنجه و غيرلر.

فاس مملكتنى اسلاملر طرفندن معاويه زماننده فتح اولوب اسلام مملكتينه قوشلدى ايسهده خليفه لر نفوذلرينه تمام كروى و حقيقت حالده اسلام مملكتنى اولمقى وليد بن عبدالملك زماننده اندلسنى فتح ايدوچى موسى بن نصير همتى ايله اولدى. بو آدم، اندلس اوستينه واردىغنده آنك ايلك فاس مملكتنى تمام ضبط ايتدى و آندى صوك اندلس گه يوللاندى. شريفاردن ادريس علوى (حضرت حسن بن على ذريتندن) خليفه گه قارشو چيقوب «فاس» ده بر حكومت تاسيس ايتمش ايسهده بيش ياروم سنه حكومت ايتديكىندن صوك خليفه هارون الرشيد جاسوسى طرفندن آغو و يرلوب قتل اولدى. بوندى صوك بونك اوغلى ادريس علوى پادشاه اولوب فاس مملكتينه گوزل نظارت قيلدى و پايخت اولوق ايجون «فاس» شهرينى بنا ايتدى.

ادريس علوى طرفندن تاسيس ايدلمش بو حكومت «ادريسلر» ديه مشهور اولديلر و ۲۰۰ سنه قدر حكومت سورديلر.

بونلردن صوك فاس مملكتنده فاطمىلر، آنلر بعدنده مرابطىن، آنلردن صوك موحدىن و آنلردن صوك بنومرين حكومت ايتديلر.

مملكتلرينه فرنگلر استيلا قيلديغى سببلى هجرت ايتمش عرب و يهودلر، مناسب وقت كيلديكىنده مملكتلرى اولان «اندلس» نى تكرار قايتاروب آلمق فرضى ايله «اندلس» كه ياقين اولان «فاس» مملكتينه يرلشديلر و بو اشللكلى عربلر، مملكتنى تعمير قيلورغه كرشديلر. ليكن اسپان و پورتگيزلر علم و هنر يولينه آياق قويدقلرى سببندن «اندلس» ده محكم اورنلاشديلر، تكرار قايتمق اميدى ايله كوچوب كيمش عربلرگه، كيلورلك يوللر قالدرديلر. اندلس ماجرالارندن صوك خريستيانلرنك كوكللرى اوسوب هر طرفدن اسلام مملكتلرينه تعرض ايدرگه باشلادقلرنده خريستيانلىق عالمنده الوغ بر شهرت چيقارمق قصدى ايله پورتگيز قرالى زور عسكر ايله فاس اوستينه كيلدى ايسهده مرادينه موفق اولمادى. فاسلير ايله صوغشديغنده فاحش

و بالغ اولدىغىدىن صولك سفاھت عالمىنە چومدى وبتون عمرى بروجى و بېوجى قىلر ايله اوتدى .

فاس خلقى غفلت اويقولرىدىن كوزلىرىنى آچارغە باشلادىلار ، سلطانىك بو روشدە لھو ولعب ايله شغللىنۇدىن خىرىسىز نتيجهلر چىقاچقن آڭلادىلر . اوشبو وقتدە عبد العزىزنى عزل ايدوب بر طوغمەسى مولى حفيظنى سلطان ايدوب قويسەلردە برىنى تاختىن نوشروب ايكنچىسىنى مىدرمكىن باشقە كوب حكمت اولمادى .

* * *

اوشبو سنەدە مولى عبد الحفيظ امضا ايتىش اولان مقالە موجىنچە فاس مەلىكىتى فرانسە ھەمەسەنە كرۇب اولىكى استقلالى بىرلىدى . بىر يوزىندە مستقل حساب ايدلمش ايكى اسلام حكومتىنىڭ بىرى وفات ايدوب فرانسىيە دولتىنىڭ الوغ بر غويبرناسى آرتدى .

«فاس» حادثەسى ھقنە ھەتتەر «ترجمان» غزنىسى «الوغ جنازە» اسمى ايله اوشبو جەملەلرنى يازمىش :

«ايكى ھفتە اولور مغرب استقلالىنىڭ جنازەسى اوفو- لىدى ، استقلال و حقيقى سلطنت دىن ايدلىدى ، شان و شەرئە و داع ايدلىدى ، آوروپاغە ياقىن كورشى اولان مغرب سلطانىقى و اون مىليونلوق بىوك بر اسلام ھىتى فرانسە ھەمەسەنە كردي ، بوڭا دائر مقالە عقد و امضا اولدى ، امضانك بىرى فاس سلطانى مولى حفيظ ھىتىلر يىنگىلر ، ايسكىلك جەل و نىفسانىت گە قىربان اولان اسلام مەلىكىتىنىڭ اڭ صوڭى بودر ، «صوڭى» دىك ، چونكە نوركيان باشقە آسيا و آفرىقادە مستقل بر اسلام حكومتى قالمادى .

«الكانك بركانى و بابلىغى اھالىنىڭ كوبلىكى سايەسندە فاس مەلىكىتى بيشىوز مڭ نظاملى عسكەر آسرى آلور ايدى و استقلالىنى ھەرمانچە مدافعە قىلە بىلور ايدى لىكن زمانە كمالاتلرىنىڭ يوقلىغى ، فڪر و بصيرتنىڭ تارلىغى عالملر و اميرلرنىڭ كورلرىنە قارە پەردە نوشوروب الوغ مەلىكىتى صافلامقند عاجز قالدردى» .

«ھەر نە ايسە بو اش كچدى ، بر تخت يلقى و بر قىر آرتدى . حكومت منقرض اولدى ايسەدە ملت ھەمىشە وار . اگرده كوزىنى ھەمىشە آچماز و زمانغە موافق صورتدە نھىل قىلوب چالشماز ايسە سىياسى انقراضدن صولك اجتماعى انقراض كىلور ، نظاملى حكومتلر نظامسىزلىغە غالب اولدىلر كىبى علملى ، فكر و ھنرلى ماھر آدملىردە جاھللىرگە و غافللىرگە غالب اولمىلر طبعى قانۇنلرنىڭ نتيجه سىدىر ، فرانسىز

باقىلرلى يىرلى صرافلرنى و فرانسىز فابرىقەلرلى ايسكى اصول اشلرنى سوندەرەچك ، تجارتكە ماھىرلىقلى سەببىدىن فرانسىز سوداگرلرلى يىرلى سوداگرلرگە اوستون اولەچق ، فرانسىز بىجوانلرلى ايگونچىلرلى علم و ماشىنەلرلى سەببىدىن اورنلر طوتاچقىلردر» .

* * *

فاس كىبى الوغ بر مەلىكىتنىڭ چىتلر قولىنە نوشمەكىنە اصل سەبب مسلمانلر اوزلرىدىر . بونىڭ ايچون ھىچ كىمەنى شلنە قىلورغە حقىلى يوق بلىكە حقىلى اولان شلنەگە مستحق آدملىر مسلمانلر اوزلرىدىر . مسلمانلردە عوموما اعتقاد بوزوق اولوب ، باشلرىنە كىلمش فلاكتاردە اوشبو بوزوق اعتقادلرنىڭ نتيجهسى ايدىكىنە شەبھە يوق .

اگرده ايسكىلىكىنى صافلامق ، مسلمانلرنىڭ عزت و شرفلرىنە سەبب اولسە ايدى فاس مەلىكىتى يەنە دن اونىنىڭ سنە ياشارگە تىوشلى ايدى . زىرا بونلرنىڭ كىوملرلى ، يورمش طورمىلرلى عباسى ھتى اموى خلىفەلر وقتىدىن اوزگردىكى يوق ايدى . ھتى قىربلرنىڭ مەكىنلر و اوفونوچىلر اولمادىغى دە عباسى خلىفەلر وقتىدىغى ايسكى بر عادت ايدى . ايسكىلك نەقەسەندىن قارالدىغىدە فاس مەلىكىتى عومومى بر موزە خانە حكومندە ايدى . فقط ايسكىلىكىنى صافلامق سەببىدىن عزت دىك بلىكە ذلت ايله مېتلا اولدىلر . نوركيانك « شرىعت ايسترىز» لرى طرفىدىن دىنسىزلىك و ھەرىكەت ، زىدىقلىق ايله تەھمت ايدىلىكە اولان آوروپادىن اوقوب قايتىش شاگردلر اسلام شوكتىن صافلامق و خلىفە رىياسىتىنى ھەرمەت ايتىك قىدى ايله يوز تورلى مانعلىرگە رغما «طراپلس» دە اولان صوغىش مەدانىنە قاچوب واردىلرلى ھالەدە مراكش دىندارلرلى ، مەلىكىتلرلى ساتولدىغى وقتدەدە باشلرىنى اولسون كوتاروب قارى آلمادىلر . بونلرنىڭ دىندارلىقلى نە بىردە ايدى و ھىمىتلرلى نە قىددىر ؟ بو مسلمانلرنى نىچوك ايدوب جىل طارق بوغاندىن اندلس مەلىكىتىنە اوتىش مسلمانلر ايله دىنداش سانارغە مەكىن اولور ؟!

توركىستان طرفىدىغى مسلمانلر خواجە اھەدىسوى ايله ، بخارا مسلمانلرلى نەقىبىدىن ايله ، عراق مسلمانلرلى عبد القادر ايله ، مصر مسلمانلرلى بدوى و باشقىلر ايله مېتلا اولدىلرلى كىبى فاس مسلمانلرلى دە سىد ادرىس اسمندە بر آدم و آنىڭ قىبرى ايله مېتلا اولەشلر ايدى . كىوب زمانلردىن بىرلى مصر جىرىدەلرلى فاس خلىقىنە نصىحتلر قىلوب كىلدىلر ، سلطانىلرلى اسمەلرىنە خصوصى

امير ايسه هر نه قدر كوڭلى ايله رضا اولماسده دين عالملى طرفندن «دين» و «شريعته» اسمندن صورالمش بر رجاني التفاتسز قالدغه (امادى، مملكتنى هر بر بلادن سورب آلوب چغاچق اوشبو بنه لرنى گناھسز اورنده مملكتدن نفى قىلى و بونلرغه سنمار جزاسينى ويردى و گويا مملكتنى دهريلر و دينسزلردن صافلامش اولدى.

فاس عالملى اگرده نفسلرينه مغلوب اولمامش اولسه لر ايدى بو علم و هنر صاحى شاگردلرنى مملكتدن سورب چك یرده شونلر ايله قول طوتوشوب برلككه اشلرلر، خلقلرنى اوقوتورلر، ياپون قارتلرى و ياپون توره لرى اوروپاده اوقوب قايتمش ياشلرى ايله نه كى معامله قيلمش اولسه لر شوبله معامله قيلمش اولورلر ايدى. لکن تعصب ايله حلق، خودبينك ايله فداكارلک بر اورنده جيولمازلر. فاس مسلمانلرنيك سید ادریس حقنده قيلمش اعتقاد لری و قبرينه كوسترمش حرمتلری عجایب روشده در. اسلام سياعلرندن برى بو حقه: «بو قبرده اولان سودا شول قدردركه قروب فابريقه سينك بو قدر وارداتى يوقدر، فاس مسلمانلرنيك اڭ فقيرلرينه قدر بوگا زيارت ايچون يراق يرلردن كيلورلر وكونلر كچى اولوب آهش آچهلرنيك يارومنى سيد ادریس قبرينه تابشورلر، قبر تيره سنده مسلمانلرنيك: - يا قطب المغرب اغثنى ويا مولای ادریس اغثنى!... ديه حاجت صورامقلىنى، يغلاب يالبارلرينى كورمش آدملرنيك ير وكونلرني يارانوچى وبتون عالمى تصرف قیلوب طوروچى، سيد ادریس ايديكنده شهبهسى فالماز!» ديه يازمشدر.

فرانسزلرنك فاسغه هجوم قيلمق احتمالی اولديغنده گيرمانيا ايمپراتورنيك «طنجه» غه واروب فرانسزلرنك هجوملرينه مانع اولمقلىنى سيد ادریس تصرفندن ايديكى حقه فاس مسلمانلرنيك شهبه لری اولمامشدر. فقط حاضرگى وقتده فرانسز صالدا نلرنيك سيد ادریس تر بهسى اوستندن آدلاب اوتوب كيمكلرينى نه كى شيلر ايله تاويل ايتمشلر- در؟ مگرده كرامات عاشقلىرى بوندى نرسلر حقنده وچه تابمى آبدراب فالمازلر. اگرده فاس مسلمانلرى قرآن امرلرينه بوى صوننش اولسه لر ايدى سيد ادریس قبرينه صرف ايدى چك آچه لرى ايله، «واعدا لهم ما استطعتم من قوة» فرمانينه موافق عسکر تعليم ايتمش، حربيه مکتبلرى تأسيس قيلمش مهندس و معمارلر، فابريقه و زاوودلر يتشدرمش اولورلر ايدى.

آچيق مکتوبلر باصدیلر، اشلرنك عاقبتلری نيچوك اوله چقى حقنده فكرلر و ملاظه لر عرض قیلدیلر... لکن بونلردن هيچ بر ثمره كورلمادى، نه يازديلر ايسه هر برى هواغه نارالوب ضائع اولدى. فاس مسلمانلرى جريه صاحبلرنيك دينسزلكلرينى اعلان قیلورلر و: «سيد ادریس قبرى شرافتنده فاس مملكتى دشمندن امين!» ديه قارا خلق آراسينه وهم نشر ايدرلر ايدى.

فاس سلطانلردن مولى حسن باشقه لرغه كوره بر قدر فكرلى و جسارتلى همده اداره اشلرينه صلاحيتلى اولديغندن مملكتنيك علمسز و هنرسز سلامت طوراً آلميه چغن سيزوب ياكى فنلر كرتورگه خلقلر آراسينه هنر و صنعت اوگره. تورگه لزوم كوردى و اوشبو قصدى ايله اڭ مستعد ياشلرني جيوب، اوقور ايچون ديه اوروپاغه يباردى. اوشبو شاگردلر برنيچه ييللر طورديلر و اوروپا پايختلرندى اولان هنر مدرسه لرنده تخصیلملرينى تمام قیلوب قايتديلر. مملكتنيك الوغلى حضورنده اوشبو ياش عالملرنى مولى حسن سرايده غايت طنطنه لى صورتده قبول ايتدى و هر برينه خصوصى التفاتلر قیلدى، فرنگلرنيك معيشت و اجتماعى حاللرينه دائر كوب سوزلر صورادى. ياشلر، طبيعى هيچ نرسه نى ياشرماديلر، نه كوردیلر و نه بيلدیلر ايسه طوغروسينى سويلادیلر. «اگرده مملكتنيك استقلالى و اسلام حكومتى دوامى مقصود اولسه بو كوندن باشلاب مملكتنى اصلاح قیلورغه اهالينى اوقوتورغه، هر یرده مکتبلر آچارغه، درس اصوللرينى ياكى ترتيبلرگه قوبارغه» تيوشلى ايديكى عرض قیلدیلر و اوزلرى بتون كوچلرى ايله اوشبو يولده خدمت قیلورغه حاضر ايديكلرين سويلادیلر.

كوبراك هنرلرى خرافات سويلهب عوام فاشنده الوغ كوراهك و مجلسلرده يوروب لچنيت صاتمندن عبارت اولان الوغ چالمالى و كچوك همتلى عالملر ايله زور صافاللى تورلر و قارتلر، ياشلرنك كوتارلوب اش باشنده طورمقلىنى اوز منفعتلرينه ضررلى كوردیلر و آنلرنك باش بوگوب: «تقصير! فوللق!» ديه اطاعت ايدوب طورمايه چقلىرىنى سيزديلر. شونك ايچون بونلرنى خلق آراسندن حتى مملكتدن چيقاروب تاشلارغه قرار ويرديلر. شونك ايچون بونلرنك هر سوزلرينى و هر عمللرينى زندقه گه نسبت ويرديلر. نهايت سلطانغه كروب آنلر اوستلرندن «اوروپاده اوقوب قايتمش آدملر اش باشينه قويلماسون بلكه آنلر مملكتدن چيقارلسون!» ديه طلب قیلدیلر.

آی خصوصه نده

بو صوڭ يىللارده مدنى ملتلرده هر بر علم ترقى تابى يىقى كىبى علم هيئتده فوق العاده ترقى تابمىشدر. آى وقوياش، سبع سياره لرنىڭ حرىكتلرنى دقيقه و ثابته لرينه قدر بلورگه موفى اولمىشدر. باشقه ملتلرده علم هيئت، يالڭىز علمى فن ايدلوب اوقولسده بىزنىڭ اهل اسلام ايجون دىنى و علمى جھتدن تابولورغه تىوشلى ايدى. چونكه اساس دىنمىزدىن و ذمهمىزگه فرض اولمىش روزه حج كىبى عبادتلىرىمىز علم هيئت نىڭ بر جزئى اولغان آينىڭ سىرىنى بلوگه موفىمىز. ائندىمىز حضرتلىرى رۇيت ايله عمل ايدىرگه امر ايتىسده، رۇيت مەمكىن اولوينه قاراب ايتىمىشدر. اكر مەمكىن اولماسه تكمىل شەعبان ايله امر ايتىمىشدر. شەعباننىڭ تكمىللىنە كىلسەك آنى هم آلدەغى آيلرنى رۇيت يا حساب ايتولو ايله اولدىر. هر آينىڭ باشىنى كوروب بارو مەمكىن اولمادىغىدىن بىزنىڭ بو مەمكىندە كوبرەك وقت حسابغه احتىياج توشەدر.

ائندىمىز حضرتلىرى اوزى عربستانده ياشادىغىدىن و اول مەمكىنلارده يىلنىڭ كوبرەگى بلوتىسىز اوتدىكىدىن آيازلىق سىبىلى كوب وقت آى باشى كورلوب كىلە وشوڭا قاراب سويلمىشدر بىزنىڭ بو طرفلارده يىلنىڭ كوبرەگى بولولمىش اولدىغىدىن همده شەرلرمىز اولسون، آللرمىز اولسون صوغە ياقىن اولونى تلاب چوقىر اورنلرغه اوطوره كىلدىگىدىن آينىڭ توغان كونىنى كورمك بىك نادر اولدىر. شول سببلردىن كوب وقتلرده حسابغه مراحعت ايتىمى مەمكىن توگىلدىر.

قرآن كرئىمده بر نىچە اورنده علم هيئت و حسابغه دائر آيتلر واردىر. «هو الذى جعل الشمس ضياءً والقمر نورا»، «و قدره منازل لتعلموا عدد السنين والحساب». «والشمس والقمر بحسبان»، «وعلمت وبالنجم هم يهتدون». جناب حق بو آيتلرنى مسلمانلرغه بلورگه وانىڭ ايله عمل ايدىرگه تىوش ايدىكى تىبىه ايتىمىش اولسه كرىك. بىزم اماملرمىز رۇيتنى كونوب حسابنى اعتبارغه آلماقلىرىدىن كوب وقت بر يا ايكى كون ارتقه قالورلر، روزه غە كرولرنده و چوقولرنده همده قىربان عىدلرنده بعض طرفلر

دىكر بر طرفلر ايله اوچار كون قدر آيرمه اولور. بويله دىنى و بىبوك عبادته مسلمانلرنىڭ بو قدر آيرلورلى بىتلر قىزارغە و باشقه لرنى اوزمىزدىن كولدردىرگه يول كورسدى و اولدىر. رۇيت مەمكىن اولمادىغىندە حسابغه فابتولسه انفاق ايله يوررگه مەمكىن اولور ايدى.

«معلومات» مجلاسندە ۱۹۰۸-۱۳۲۶ نچى يىلدە رمضان باشىنىڭ شنبە كون ۱۳ نچى سنتابر اولوى رۇيت ايله مثبت اولمىش ايدى شهادت بىر وچىلرنىڭ اسملىرى هم مجلەده يازلمىش ايدى. شول يىلدىن اعتبارا آندىن صوڭ يىللارده بعض طرفلردىن رۇيت ايله خبر وىرلمىگىدىن وشونلر ايله حسابم درست كىلدىگىدىن بويله رمضان باشى بىزم حسابغه دوشنبە يكرمى توقىز نچى (۳۰ نچى اولسه كرىك) ايبولده توغرى كىلەدر.

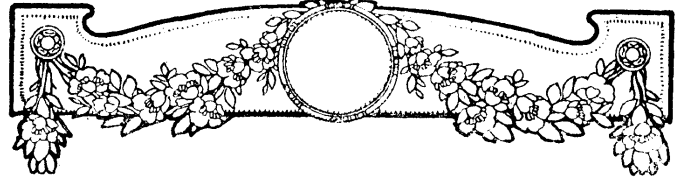
امام اسحاق شىردانى.

شعر:

عمر آغىمى.

آغار صولر، آغا بر توقتاماسدىن؛
آغا كونلر، آغا تون يوقلاماسدىن
آغار كوچلەنلىمى اوز اوزىدىن
توشە دىنگىزگە باروب بىر يوزىدىن.
سالار ئز اوزون يوللر نىگىزلەب
قارىلر تىز آغارغه يول تىك ئزلەب
اكر توقناسە چىشمە فايناوندىن
آغار صولرده توقتار آغووندىن
فالور تىك صولوب يوللر موڭايوب.
باطور هم شىلترانغان طاش طنايوب.
عمر هم شول كويگە كىتەر آغوب تىز
اوچار جانده صونوب تن فالور بىز
چغار ايسىدندە اول تن آستقه بارر
كوملەمس سوزلرڭ تىك مەڭگى فالور.

مصطفى ثابتى.

ديانت هي؟

كچن ۱۹۱۱ سنهده «شورا» مجله علميه سى طرفندن، مسلمانلرده علم نى ايچون لازم قدر طارالمى ديه ميدانغه مهم بر سؤال قويغاچ، بر خيلى ارباب مطالعه نك صحبتلرن منتج و شول مناسبت ايله، حاضرگى كيدش واستقباله زگه دائر شاپان استفاده فكر و آرزولر بيان بيورلش ايدى. جوابلردن صوڭ آنلر حقتده انتقاد بولمىو ملاظه لر تعقيب ايتدى. ۲۴ نچى عدد شوراده محمد حنفى مظفر جنابلرى، جوابلرنك خلاصه سن تعداد ايتدكن صوكره شويله مطالعه ده بولنمش ايدى: «ايك نوب سبب و ايك بيوك مانع - بوزوق اعتقادمز، شول چيرمز هر يرگه بيتشه؛ تقليد ايله مبتلامز... حریت افكار يوق، فكرمز يورتوب كوكن كوكنه اوچا آلميز». ح. مظفرى جنابلرينك مطالعه سینه؛ بتون معناسيله اشتراك ايناسم كيله. بزم ايچون ايك مهم و دقت ايتلورگه نيموش بولغان نرسه - اعتقادمزنى توزه تو؛ - آچيغراق ايتسهك - مخصوص بر فرقه ياخود ملت ياكه بر صنف و خصوصى مسلك و منهبلرنك مقصد و پلانلرينه آلت ايدلمش؛ بر قدر خرستيانلك، بر قدرده مجوسلكدن، بر قدر خصوصى قوملرنك عادتلرى قاتوشوب اويوشدرلغان صنعى و بيك تار حدوددن عبارت ايدوب كوسته رليگان اسلاميتنى - عصر سعادتده اولديغى كى صافى، خالص، فطرى، هر كهگه آچيق آڭلاشيلورلق ساده و طبيعى حالينه قايتار مقدر.

بيك كوب ارباب مطالعه نك - بالاتفاق ديرلك - فكرنچه؛ اعتقادلرنك صاف لانوى ايچون فنون و معارف - نهايت - اوقو، يازو قدر سينك تعمى، و ادبياتهنك لازم درجه ترقيسى و خلقمز آراسنده تارالوى كيرهك اولوب، بونار اولدنچه مسلمانلرنك اعتقادلرى اوز اوزندن صاف لانه چق و هر بر، فكرى آچيلا بارغان مسلمان، آلدينه كيلوب چققان بر حال، ياخود دينى بر مسئله نى محاكه و ميزان عقلغه تطبيقغه ايركى بارلغن توشونه چك، على العمياتقليد بليبه سندن فوتولاچقدر.

بو نظريه اوز كيونچه گنه فارالسه منطق حتى تجربه و تاريخ نظرندنده بيك توغرىدر. فقط، خلق آراسنده

معارف و ادبياتنك تارالوى - ح. م. افندينك ديدىگى كى - بر درجه اعتقاد صافلانويينه توقف ايتادر. ديك - اعتقادنى صافلاو ايچون انتشار معارف؛ بونك ايچون ده تصحيح اعتقاد لازم.....

حقيقتده ايسه بولاي ديه سم كيله: اعتقادنك صافلانوى ايچون معارف و ادبياتنك انتشارى لازم ايسه ده، ايك باشلاب، بوزوق اعتقادلرنك خلافينه اولان فاكترلرنكده كوب ياردمى تبهدر. مثلا: اوستونده ايشانى نك كيومى اولديغى حالده ايو ياكه قيما باشندن هواغه اوچوكرامتينه مالك اعتقادنده اولغان مريد ايچون، كيومنك بوگا تاثيرى بولماون آڭلارغه، آنك، شو كيوم اوستونده اولديغى حاله قيما باشندن يرگه يومارلانوى كفايهدر.

حاصل، بيك عادى عقل ايله ده بوزوقلغى معلوم بولغان اعتقادلرنى اصلاح ايچون اوغراشه باشلا ديكزى! - ياردمكزغه حقيقت و فطرت يتوشهدر. يعنى: هر نى، آدم، تربيه و محيطلرنك سوء تاثيرى سببندن بتون استقبالن زهرلردى درجه بوزوق اعتقادلرده بولنسون - آنده اصل فطرت و طبيعى محاكمه، بسبتون سونوب بتمگان بولا. بيك كوب، عادى، بازار آغاي ايتلرنك، «قارا عقل» ديب آنالا تورغان اوزلنگندن بر محاكمه لرى بولا. اول، آنى يورا كينك تيران بر يرند، احتياط مالى كيك گنه صافلاب يورى. گرچه، عهرى بويينچه، آڭا مراجعت ايتارگه بيك سيرهك توغرى كيله. اول الكه «شيطان و سوسه سى توگل ميكان» ديب، بعضا خاطر ينه كيلسه ده صوكراق كوكلندن تيبارگه مجبور بولا. مثلا، اول، بر يرده اوفوبه يى ياكه خلق آراسنده ايشونوبه يى، اوليا ديه اعتقاد ايدوب يورودىگى بر ايشان نك، خسته بر قزنى اوشكوردىگى صوكنده يوككه اوزديغن بلسه، شول حالده طبيعى اولرهق «اوليا» حقتده عارض اولمش شبهه نى - اوزينه فالسه، غيبت و اوشه كنك اوياسى بولديغى حالده ايشانى حقتده - تيزدن دفع ايتارگه طروشه و اولدنچه بر محبل صحيح و تاويل يولن ازلى.

آخر صولشنده اوستونده بولنغان كولمك نك، بولمغان بولو شرطيله، بر كيسه گن صوغه چايقاپ اچسهك هر آغرولردن شفا اعتقادنده بولنغان بر ايشان نك كوبدن توگل وفات اولديغى خبرن سويلدب اوتورمقده اولغان بر آبطينغه، شولوق آبلى لار آراسندن بر شوخ طبيعتلى سى، ساده چه يارم مطاييه، يارم جدى اولرهق «صوڭ»، اول ايشان حضرتكه اوزينه آورو نيچوك طاروغان؟...» مآلنده

مثلا مسجد دیوارلرنده، باشقه ملتده اولدیغی کبی «مذکر» اولان لوجه لر فویلو و دن اسلامیت مستغنی بولورغه تیوش . « اینما تولوا فئم وجه الله : » « و ان من شی الاویسیح بحمده » .

آدم بالاسی، کیرهک اوز تیره سنده گی محیطنک هر بر ذره سندن ذروه سینه قدر، کیرهک اوز حیاتنده غی هیئت اجمالیه سی یاخود تشکلات بدنیه سینک نفعاتینه قدر بر نظر بصیرت ایله بر لحظه غنه فاراسه ده هر یرده جناب حقنی کوره چک و بوندن حاصل اولان بهت و حیرت فارشوسنده تز چوگره که مجبور بولاچق؛ آدم قولی ایله اشلهنگان بر- ایکی روبه لک لوجه لر که محتاج بولمیه چق هم بولورغه تیوشده توگل . حالبوکه تأسسندن بیرلی دورت دیواردن باشقه هیچ بر صنعی لوجه لر سز صافی، ساده و طبیعی حالنجه عبادت قیلونا کیلنگان بعض مسجدارده صوکی یلدرده نق قبله طرفده غی دیوارغه، آیت قرآنیه و باشقه اسملر یازلمش لوجه لر کلوب قویو بدعتی مع التأسف کورلمکده در .

بر لوجه ده لفظه جلاله، برسند محمد (ص . ع) دیگر- لرنده خلفاً راشدیننک اسملری هر بری آیر و برر لوجه ده، آلتونلی پوتاللی کاغدار اوستند، یالذلی- یالتراولی اری حرفلر ایله یازلمش و نق محرابه ایسه- نی مناسبت ایله ندر- «کلامدغل علیها کر یا المجراب» آیتی آیرم لوجه ده شو یله منقش روشده کلوب قویله مشرکه: دنیاسن و آنده غی بچراقلق لرنی برنیچه دقیقه لر اولسون کوکلندن چغاروب، الله سینه - یورا کینک تیران یرنده معنوی صورتده اورن آلعان معبودینه- گنه قلبی ایله متوجه بولغانی حاله راز و نیازن عرض ایدره که کیلوب کرگان مسلماننک کوزلرینه، فارشو دیوارده غی لوجه لر، بتون یالتراولری ایله کوزینه چارپوب نورالر .

بردن - «الله (جل جلاله)، محمد (صلى الله عليه وسلم) ابوبکر، عمر، عثمان، علی (رضی الله عنهم)» اسملری، ره تلهب توزولوی اولقدر مستحسن اولماوی ایله برابر، عقیده چه بیک بیوک سوؤ تفهم و ایهامدن خالی توگل . ایکنچیدن - بتون بوکره ارض و آنده غی مخلوقلری ایله برابر، اوچسز، چیکسز فضا آچنده میلیون - میلیاردر چه دنیالرنک خالق یی قدر تیله یازلمش نام مقدس و لوحه طبیعتنک عظمتی فارشوسنده، بتون بار قدر بارلی ایله تن تز چوکمش بر مسلماننک دقتن - آدم قولی ایله یالصالغان، دیوارده غی فدافه کلوب تورمقه اولان یالتراولی لوجه نک چلبینه می

ظریفانه اعتراض ایتمش ایدی، الکیکیسی : «بوق، آلی زورلرغه تل تیدررکه یارامی» دیگان بولوب جوا بله نسه ده، محضا سوزن بیرماس ایچونکنه ایدیگی، کوکلینک ئلله فایسی بر یرندن بر فیصله اونی ایشتوب شوونک ایله مشغول ایدیگی - کینهت سوزدن کیسلوب اویغه فالووندن آکلا- شیله ایدی .

حاصل - خلقی، اوزینه فالغانده عقیده لری ساده و فطریلک نی قابل؛ آنلرنی بو توغریده اتهام ایبارکه یول بولماسه کیرهک . فقط آنلرنک شول ساده لکلرندن فائده لوب باشقه لر بوزالر .

بوزوق اعتقادنک زیان و ضرر لری بیک دهشتلیدر . بوجمله دن: آدم، ایرنجه کلک که بیر یله . یاخود امید سز لکنگه توشوب دنیاسی ایچون کیرهک نرسه لرنی تابارغه طروشمی، سلامتکنن محافظه ایله آلمی، ایتمی . شو بوزوق اعتقادی آنی بیوک گناه لر که افسادغه جرأت بیره، زور جنایتلر اشله ب تاشلی . مثلا : بر دعانک خاصیتنه «بونی اوفو ایله حتی شیطان ده خداینک رحمتندن امید ایته ایه ش» دیه یازغانلرنی کوروب «ألوگی دعانی اوفورمه، خدا کیچرر!» دیب جنایت فارشوسنده اوزینه جسارت بیره . بو تأسفلی حاللرنک مسؤلیتی نک بیوک بر قسمی، بویله دعاقلرنی، تابش غه قزغوب تاراتوچی لرغه توشه رکه تیوش .

بوندن باشقه، بیک کوب آولدرده، خلفه و مؤذنلر، ملالر، خلق آراسنده شائع و کوکلرنده اورنلاشقان خطرهلر اعتقادلرنی قوتله ب یانالر . کوچلی روشده شائع بولمش بوزوق اعتقاد و زیانلی عادتلرنی کیسه کن ازگه لب تاشلاو تدبیر سزک، صافدل اهلایینی غلیانغه کیتروب فننه قوزغالووینه سبب اولاجغندن، بردن بترو ممکن توگل ایسه، هیچ بولماسه بر قدر تعدیل و سیره کله شدرو؛ اهلاینک دقت و همتن دنیاسی و آخرتی ایچون فائده لی اشلر که تدریجا یونهلره نورو ممکن بولسه کیرهک .

هله: الکن شائع بولمیه، فقط صوکندن نیندیدر بر قوراز و یا بر کاپریزنک الجاسی ایله، صافی عقیده نک صافلیغینه، اسلامینک ساده لکینه منافی، هنوز باشلانمقه اولان بدعتلرنی بردن توقناتورغه محله نک امامی و سائر علماسینک وظیفه سی هم آنلرنک قولندن کیله چکنده شهبه ایدلمیدر . حالبوکه بعض یرلرده گی امام و علما، بو کبی حالر که تیگز فان ایله فاراولری مع التأسف کورلمکده در .

یا کُلهش یازوغه قارشى .

مطبوعاتمزمده یا کُلهش یازو اوج یاقلى بولادر:

برى) جمله لر نحو و بلاغت قاعده لرینه خلاف صورتی
ضعف تألیف و تعقید ایله یازلوردر. بوجهتدن اولان یا کُلهشلیق،
مقامده مراد بولغان معنائی آچق آکلاتمادیغندن یازو چینک
فکری یا کُلهش ترکیب آستنده مستور قالب، بیروورگه
ایسته دیکى تأثیرده ضایع بولادر. جملهده بعض اُدا ت و سوز
لرنک ناقص و یا زائد بولویده اوشبوکدا داخلدر.

ایکنچی سی) سوز لرنک صرف و اشتقاق قاعده لرینه
خلاف یازلویدر. موندای یا کُلهشلیق قاعدهده اطرادسزلقنى
وبعض سوز لرنک قاعده گه خلاف تلفظ اولتون موجب بولد-
یغندن بیک سافلانا تورغان اورندر.

اوچنچی سی) بعض سوز لرنک حرفلرن تلفظغه خلاف
صورتده اورنلی - اورنسیز یازودر. بو اورنده شو اوچنچی
نوعدن اولان بعض یا کُلهش یازلا تورغان سوز لرنی کورسه نه یك:
آغز. بو سوز جنوب تورکیلمی آوزنده «آغز»
سویله نب یازلسده شرق و شمال تورکر نچه «آوز» تلفظ
اولنمده در. مونک نه اصلدن آلتدیغینی و اصلی آوزمی،
یا خود آوزمی ایدیکن شمده بله آلمادق، فقط مونک ادبیسی
«آغز» اولبده، «آوز» نی قیابان ساناوچیلرغه قارشى
تورمق جسارتی ایله بو اورنده شرق تورکیلمی یك مطبوعاتنده
«آغز» صورت املا سینی یا کُلهشیدن سانادق. مونک نه
اصلدن آلتدیغی معلوم اولمادیغی حالده «آغز» صورت
املاسن تر جیح ایتوچیلرگه رغما بز اونى یا کُلهشیدن سانادق.
بزم بو سوز لرمز «لسان تفرقه سی» نی موجب ایسهس؛ بز
یالغز «ادبی، و «قایا» تعبیرلرینی بز آز تعدیل ایتمک
اوچون بو سوز لرنی یازدق. «آغز» صورت استعمالی
«ادبی» بولاده، «آوز» صورت استعمالی نه اوچون «ادبی
لك» دن محروم ایته در؟

بز ایتمه مز: هر ایکسی ادبی بولسون.

الوغ بو سوز ایسکی تورکیلمده ناچالنیك و چیناونیک-
رأیس معناسنده قولانور ایدی. اول چاقده، بیلسگیلی،
رأیس لر فارتلر ایدی. کیله کیله فارتلر رأیسلیکدن ودرجه دن
نوشسه لرده همان شو سوز اولرغه بز تیتول کیسلدی. بو

محتاج بولونماق؟ یوق - اگر قلبنده، هوا و هوسینه
مغلوبیتدن باشقه حس و ادراکککه مالک بولماسدای غافل
ایکان، کوزن یاروب کرردی آثار قدرت و عظمت الهیه
قارشوسنده متأثر بولمغان قلب نی، شو یارم آرشین
ز اویه لر ایله محدود لوحه اچنده منقوش جلاله لفظی می
تعربك ایده چك؟!

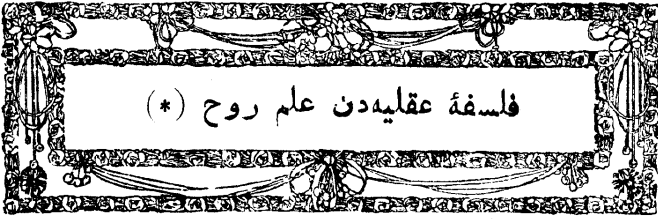
بونلرده دیانت می؟

«مقصد - بر زینت» ایسه - جلاله لفظی، بیغمبر
و خلفانک اسملری، اویله، دیوارلرنی زینتلر ایچونمی
برلره اوگره تلمش؟..

ایندی «کله دخل علیها زکریا المهراب» آینی بلهن
امام توردیغی محل - مسجد محرابی آراسنده مناسبت نی
نرسه؟ هر محراب سوزی، مسجد محرابی اولوب مذکور
آیتنک بونده تعلیق ایتلووینه بر وجه وارمی عجب!..
آیتنک جزء اولی ذکر ایدیلوب، «وجد عندها رزقا» جهله سی
هیچ معنا آکلاشلماسلق روشده نوشریلوب قالدیرلمش!
اهالی محله، غفلت و جهالتلری سببلی معنورده بولسون،
امام و علما، شو مناسبتسز احداث ایدهلمش. ندین - ار
گه تیگز فان ایله فاراب نورورلق درجه حیثیت سز میدرلر؟
خطبه لر نده «شرك - یاشرنره کدر، قارانغو کیچه لرده
قارا مرمر تاشی اوستونده بورگوچی قاره فرمسقه دن» دیه
غایت معنالی سوزنک نهدن عبارت ایدیکن بز کره توشونه -
لرمی؟ یا خود، بلا شعور «ماشینالو» غنه آغزدن قبولامی؟..

۷ نچی عدد شوراده محمد کمال افندی مظفر و ف
جنابلری، نادانلقمزمغه باش سبب - آفچه بوقلق، دی. وشو-
ندوق: «بز هر آدممزمده نادانلق ایله فقیرلیکدن ضرر
کوروب طور و فمزنی و بونی ده تقدیرگه حمل ایتدیگمزنی
سویلی. دیمک ایگ باش سبب - فقیرلیکمزنی تقدیردن کور و.
بو ایسه - باشقه توکل - اعتقاد بوز و قلعیدر. مقاله سینک
آخرنده ك.م. افندی، علم تارالماوغه سبب - عوگ ییللرده خلقمزم
آراسنده چقغان فتنه چیلر ایدیگینی آکلاتادر. بوهم حقیقتده،
اعتقاد بوز و قلعینه فایتادر. چونکه فتنه چیلر، اهالی نیک اعتقادن
بوزو آرقیلی تأثیر ایته لر.

الحاصل - پریشانلقلرمز نك اصل سبب، دیانت خلافتده
اولان حرکتلرنک دیانت پرده سی آستنده اجرا ایتولکنندر.
شاکر مصطفی.

قوای مستحفظه دن حافظه

بر مرتبه بلوب قویغان نرسه مزنی کرک و قتلرده آلمزغه چغاروب بیرگان روعمزنگ بر فوتینه «حافظه» دیلر. بوگا تلمزده «ایسکه توشرو» دیب ایتلر. «قوه حافظه» الکه بلگان نرسه لمزنی نیچوک کوز آلمزغه چغاروب قویا؟

بز اولده بر نرسه نی کورو و ایشتموز الگ توغروسی حس ایتومز: سیالنگ تامرلمزنی تتره توندن ناشی «می» مزنگ حرکتندن طوغان روحدهغی بر کیفله نودن عبارت ایدیکنی بلگان ایدک. نه نه شول بر نرسه نی سیزگان، بلگان وقتده بلنمش نرسه مز سیال واسطه سیله عصبلر ومی نی تتره توب؛ غرامافون پلاستینقه سینه طاوشنگ معنی سیله یازلوب فالوی کبی روحه تمام یازلوب قالدر.

ایمدی بر معلوماتنی حاصل ایتکانه تتره گان اعصابلر ایکنچی وقتده بیک کچکنه سبب ایله باپاغی روشده اهتراز - تتره وی بیک جیگلدر. بنا علیه الگار یگی معلوماتنی «حافظه» آرقلی کرک وقتده کوز آلمزغه کینرو؛ اعصابنگ الگار یگی یولیه تکرار اهتراز - تتره وندن کیله ایدیکنی بله مز.

ایسکه توشکان نرسه لمزنگ یا کئی معلومات بوله بچه ایسکی فکر ایدیکنی اوگره نگانده گیگه قاراغانده ضعیفل شوینه قاراب ده بلوب بوله در. چونکه هر کمگه معلوم: بر نرسه یا کئا اوگره نوب بترگانده بیک آچق معلوم بولوب سوکندن ایسکه توشکانده ئه یلی، شه یلی - طوغراق بوله در.

ایسکه توشکان نرسه لمزنگ اولده بزگه معلوم، قای یرده وقای وقتده بزده حاصل ایدیکنده بله مز.

تیک اولده وقت حصولینی هم معلوم وقتندن بوگا قدر برده دوام ایتونی نیچوک تعین ایتهمز؟ اش شونده. بونگ ایچون اونکان عمر مزده گی زمان و اوزاقلق آراسندهغی بر برسینه به یله نشینی قاریمز. بیلگولی هر حرکت اوزینه کرک قدر بر مسافه نی (اوزاقلقنی) استیدر. مسافه نی اوزار ایچون بر قدر زمانی ده صوریدر. بیلگولی بر حرکت ایچون کرک مسافه نی زماندن، زمانی ده مسافه دن بلوب

(*) باشی ۱۴ نچی عددده.

سوزنگ بورونغی تلفظی اولق ایدی. تورک تلی نگ میخا. نیرماسن بله گان عرب و فارس محررلری اوزلری نگ بوزق املا لرینه ایهرتب «الع والوغ» نگ بوزوق صورتلرنده یازغانلر. بزده عرب و فارسی لرنده هر بر اشی مقدس سانالدیغندن شولردن کورمکچی بزم محررلرده «الوغ» صورت استعمالن قبول ایتکه نلر. بوسوزنگ لغت جهتندن استعمالن، بو اورنده، تیکشرمه ی یالغز املا جهتندن اولان استعمالی «اولق» صورتنده بولون کورسه نور ایدم. چونکی بزم تورکی تلمه سوز لرنگ آباغنده «غ» حرفی اصلا و قطعاً یوقدر.

اوترمک. تورکی تلمه اولم و اوندن آلتغان اولمک سوزلری باردر. بو سوزلر هر بر یرده و هر بر اشتقا. فائنده «ل» حرفی ایله استعمال ایتلدر: اولک، اولوچی، اولدی و غیر سوزلرده. لکن بو سوزنگ متعدی صیغه سی اوچون «تر» اداتی کیلتلرلکه نه اوچوندر «ل» حرفن ناشلاب یازانلر باردر. بو ایسه بیک زور یا کیشلقدر. درستی: اولترمک، اولتردی، اولتروچی و غیر کیره کدر. چونکه اولمک مصدرن تعدیه قلو اوچون «تر» اداتی کیلتلرلکه «اولترمک» تیوشلی بولاچی لازمدر.

کیلترمک، تولترمق مصدرلرنده هم یوغاریغی حکم ثابتدر. بولرنکده - کیترمک، تولترمق صورت استعمالی یا کیشدر. و بزده یوغاریغی سوز لرنگ تمام خلافتنده یعنی «ل» حرفی کیره کمه س اورنغه استعمال ایتله تورغان سوزلرده باردر. «اوت» ماده سندن یاسالغان اولترمق (قعود) مصدری و بوندن آلتغان سوزلر باردر که کیره کمه گن اورنغه بر «ل» آرتدرلر، اولترمق صورتنده استعمال ایتلدر. درستلکه مونگ لازم فعلی اولترمق بولب، تعدیه اوچون بر «ت» کیلب «اوترتمق» بولادر.

ایو - اییو. بیک کوب و بزگه معلوم بولغان اصللرغه مبنی درستی اوی (کوی و زنده گی) سوزنی بیک کوب یازوچیلر بوزب، «ایو و اییو صورتلرنده یازالر. البته بوده یا کیشدر. مقاله ده: «اوی بارنگ - کوی بار» دیورلر. «اوی بارنگ» دیگن سوز هیچ بر کمسه نگ آوزندن ایشتلدیکی یوقدر.

«بو» و «بوغ» هم «طو» و «طوغ» سوزلرنده گی تحقیق، بر مناسبت چقدنده شاید یازلسه کیره ک. محترم بهرام بک دولتشایفی جنابلری یالقهای آگدوب تورسونلر. حسن علی.

بولغان «حافظه» نى بتره لىرى ياش بالاغە آغىر نرسەلەر اوڭراتو،
فكر وعقلينه ضرر ايتديكى كىي «حافظه» سىنى دە بتره در .
شوكا كوره بالالارغە ياشلر يله متناسب نرسەلرنى اوفو كرك
بوله در .

قواي مستحفظه دن «اشترك تصورات» .

روغنىڭ بىر برسىنى ايسكە توشره طورغان فكرلرنى بىرگە
جيا طورغان قوه سىنه «اشترك تصورات» دىلر . مثلا حسابدن
بىر مسئله چىقارمق اىچون رقملىر ، قاعدەلر دىللىلرنى تىكشورمىز ،
هندسە مسئلەلرنى اثبات اىچون دعوى و شىكللرنى كوز
آلدىمىز كىترىمىز ، قاي وقتدە حفظ ايتوومىزنى بلو اىچون
زمان باصقچىلارنى ياساومىز هپ اشترك تصوراتقە مثال اوله
بلور .

مستحفظه دن «خيال» .

روحنىڭ كورنىمگان بىر نرسەنىڭ روشىنى ذھندە اويلاپ
فهم و ادراك قىلو قوه سىنه «خيال» دىلر . تصور ايتلىمگان
نرسەلرنىڭ شىكلى حقيقتدە اصل اساس بولوى دە مەكەن . شىلرنى
خياللاپ ؛ تصور دن حاصل بولغان مەنى نى «فكر» دىلر .

خيال ايله فكرنىڭ بىر بىرىدىن ايرىلوى . خيال ، شىلرنىڭ
ظاهىرى صفاتلرنىڭ غەنى يورى . فكر ايسە شىلرنىڭ اصلنى -
جوهر ياتنى بلودن عبارتدر . مثلا : بىر آلمانى كروى الشىكل ،
طولى ، قىزىل ماتور توشلى دىوب تصور قىلوب ماتاشومىز
«خيال» بولوب ؛ تەلى بىر يەش ايكانونى آڭلاومىز
«فكر» در .

فكر ، بىر جىسدە بىر صفاتدە بولغان بىك كوب اشىيانىڭ
بارسىنە دە منطبقدر . خيال ايسە بىلگىلى بىر نرسەگە گە
خاصلانوب شونى تصور ايله گە طورادر . مثالى : باياغى
آلمادەغى «فكر» نىڭ حكمنى هر آلماغە اجرا ايتوى مەكەن
بولوب ؛ «خيال» نىڭ شول بىر توتقان آلماسىنى تصور قىلوب
طوروى كىيدىر .

خيال ، مادى مجسم نرسەلردە گە اولوب فكر ايسە
مادى و مەنوى نرسەلرنىڭ كلىسى حقتدە اجراء نفوذ ايتە
آلادر . مثلا باقچە ، چىگولى فائىتونلر ، ماتور بولمەلر خيال
ايتىدىكى كىي روح فضلىت ، حسن خلقنى خيال ايتوب بولمىدۇر .
خيالنىڭ مرجى اشىيانىڭ ظاهىرى صورتلرى اولوب
فكرنىڭ تعلقى اشىيانىڭ جوهرلر بىنەدر

بوله در . بىر يىل قدر زماننىڭ اوتوى اىچون ، بىر نىڭ قوباش ايله نە -
سندە گى مسافە نى قطع ، قوباش قروغندەغى مسافە نى قطع
قىلو اىچون بىر يىل زمان اوتوى كىرا كەمكىنى آڭلاو كىي .
شولاي ايتوب مسافە نى قطع اىچون ، اوتكان زماننى قىسملرگە
بولوب ، زمان اسەندە گى باصقچىنى ياسالدر . ايندى بىر
اشنىڭ قاي زماندە بولوبىنى بىلمك اىچون آنى قايىسى
باصقچە واقع ايدىكى گە نە از لەرگە كرك . مثلا : قايىسى يلدە
قوباش طوتولدى ؛ دىوب ازلى باشلاساق بو يلدەمى ،
بىلدىمى ... دىوب يىل ، يىل - نەھىت - ايلاب اطلاب ازلىمىز .
شونىڭ كىي ايسە كە توشكان فكرنىڭ دە قاي وقتدە حصولىنى
بىلمك اىچون زمان باصقچىلرنىڭ بىر ، بىر ام اطلاب مەنە بارامىز .
شونىڭ ايله نەھىت قاي وقتدە اوڭرانگان بىلگىلەرنى آپ آچق
تەيىن ايتەمىز . اما الشكارىگى مەلوماتنىڭ وقت حصولىنى بىلمك
اىچون شول مەلوماتنىڭ ايسە كە توشووندىن حاصل بولغان
وقتىنە قدر ذھنمىزدە جىولغان فكرلرنى باشدىن كىچرە كىچرە
ازلەپ طابامىز دىوب چىلردە بار . لىكن اول فكرنى وجدان
قبول ايتەمە دىگەندىن اوشانوب بولمى هم عملا اول قدر دىگەندىن
كوب فكرنى آقتاروب بىرو مەكەندە توڭلدىر .

حافظه نىڭ اهمىتى . حافظه ، علوم و مەعارف هم ترقى
چەتدىن حىاتمىزدە بىوك اورن طوتادۇر . بتون حىاتمىزنى
بومغافىدەغى بىب كىي بىرلەشەدىرگان نرسە فقط حافظدۇر .
«حافظه» بولماسە كوز مزگە كورنوب ، اعضالرمىزغە بەرلوب
طورەغان نرسەلرنى ھىچ بىلمەسەن ھەمان عىن جەھالت اىچىندە
قالور ايدىك . «حافظه» بولماسە علوم و مەعارف قايدە ! آتا ،
آنا واوغل قىز حتى بىك جزئى نرسەلردىن ھىچ خىرسىز اولور
ايدىك .

حافظه نىڭ تەبىئەسى . بعض بالالردە طوغاچوق يادلاو
وايسە طوتوقوھسى شەب ، بعضىسە نچار بولە . بو فطرى .
ئەنە شول شەب بالالرنىڭ حفظى ، اوسە اوسە نچارلانوى ،
نچارلارنىڭ بىخىشلا نووى بىك كوب بولە طورغان شىلردىن .
بو ايسە فطرى توڭل بىلكە تەبىئەگە رعايە ايتو ايتماودىن
كىلەدر . «حافظه» نى ، دقت و تىكرار بىرگان مەلوماتنى ذھنگە
بىرلەشەدىر بىر برسىنە بەيەلەب تەرتىب ايله آڭلاتو آرقامىندە ،
آرتىروب بولەدر . اما باشقە صوغو ، آراقى اىچو ، تەمەكى
نارتو ، افىون قابو ، بىر توفنامى اوفو و آنانىزم سببى حافظه
بىك تىز بىتەدر . چونكە مذكور نرسەلر نەگە ضررى ، نەگە
زىيان كىتورەدر . نەگە ضرر ايتكان نرسەلر روحقە ضررى
ايدى . بناً عليه مذكورات روحقە ضررى بولوب آڭ قوتى

اوليه حقنە معلومات بيروب عقل بالملىكە حالينە كيتىرگان نرسە تەميم قوھسىدەر .

تعقل :

روحنىڭ ايكى نرسەنى اوچنچى بر فكىر واسطەسىلە محاكە ايتكاچ آنلر آراسندەغى مناسبت يا كە مخالفت تابوب شونلرنى نصديق اونه طورغان قوھسىنە «تعقل» ديلر .

روحنىڭ اوچنچى قوھسى «قوۋە فاعل» .

يوقاريدە مذكور قوھلر واسطەسىلەر هر بر اشنى روحنىڭ كامل وجودكە چغارا طورغان قوھسىنە «قوۋە فاعل» ديلر .

(علم روحنىڭ تجربى قىسمى تەمام اولدى .)

زينت الله حميدى . استرخان .

بوغوشلى آورولردن صاقلانونىڭ يوللىرى .

III

بوغوشلى آورولردن صاقلانونىڭ چارەسىنى تابوچىلردن ايكنچىسى فرانسىز عالمرلردن «پاستر» جنابلرىدەر (۱) . اول آدملىرى ات ، ماچى ، بورى كى قوتورغان حيوانلر تشلامك سېنىدن آدملىرىڭ قوتورمى سلامت فالولرىنە بر يول تاپدى . اول يول ايسە آدملىرىڭ قوتورولرىنە قارشى پرىۋىفكە ياساودر . پاستر جنابلرىدە دژىنپىر كىي اوكل اول بو قوتوروايله بىكچەگنە آورى طورغان بر حيوان حاضرلرگە كرشدى . دژىنپىردە اول چەكك آوروى برلە بوزاولرنىڭ بىكچەگنە آورغانلرىنى بلوب سوكرە شولارلردن آلونغان ۋاكتسىنەنى چەكك برلە آورى طورغان كشىلرگە ساللا ايدى . پاستر جنابلرىدە شول طرىقەش كورمىچى بولدى . پاستر بونىڭ ايچون مېهوننى تابىسەدە بو حيوانلرنىڭ كوب بولماوى ھەمدە آلارنى تابودە چىتن بولغانغە اول ايكنچى بر چارە اوللاب چغاردى .

پاستر جنابلرى اكرە قوتورغان حيواننىڭ آرقا مېين آلوب آنى كېتىرگان تقىدردە آنە كوننن كون آغونىڭ

(۱) لوژى پاستر جنابلرى فرانسىز عالمرلردن اولوب ۱۸۲۲ د: دىياغە كېلىدى و ۱۸۹۵ دە وفات اولدى . بو آدم قوتوررغىنار شو پرىدا- خزانىيلىنى پرىۋىفكا تابوچى و مىقروبلر حقنەغى ننگە نىگر سالوچى عالمر .

قوۋى مستخرجه دن «حاكە» .

ايكى نرسە آراسندە رابطە يا كە مناسبت و آلار آراسندە اوخشاشلىق ياخود آيرما چغارغان روحنىڭ قوھسىنە «حاكە» ديلر . ياشىن و ايلقترىقە آراسندە مناسبت تابوب ، ياشىننىڭ ايلقترىقەغە اوخشاوندن ياشنىڭ ھوادەغى ايلقترىقەدن حاصل بولونى آكللاو كىي .

حاكە ، حياتەزدە غايت اھمىتلىدەر چونكە بو فسقە حياتەزدە هر نرسەنى بر يولى تجربە قىلوب نى كىفەتچە اجرا تاثير ايتولرىنى بلە آلەمىز ، بىك كوب نرسە حقنە معلومات حاصل ايتومز شىلرنىڭ برسى ايكنچىسە اوخشاوندن فائىدەلەنوب آلارندەغى مناسبتكە قاراب برسىنىڭ حكمنى دىگرىنە يورگزودن عبارتدەر . بو يولە اكل كوب خدمت ايتكان نرسە علم منطقەغى استىنتاج يا كە «قىلس» اسمىلر حاكەدەر .

دقت :

نوشنەكان بر نرسەنى آكلار ايچون روحنىڭ بتون بلە قوھلرىنى شول نرسەگە جىوب عطفى نظر ايتدروينە «دقت» دىرلر . دقتە بىك مھم نرسە ، عالمنىڭ فىلسوفى ، پلوتونىكنىڭ استولىار بولوى دقت آرقاسندەدەر .

دقتنى آرتدرو ، نوشنەكان هر نرسە حقنە ھىچ اھمالسىز قىزغوب بلەسەز كىلوب تىكشروب قارامز ايله اولەدەر . روحنىڭ بو قوھسى تىرىسەسىنە مداومت ايتكاندەگنە زور نتيچىلر بىردىگنن خلقمز آراسندە بو عزيزنىڭ قىمىنى بتوب بارلىقى بلنماو در جەسەنە يەمشدەر .

مقايسە :

روحنىڭ ، ايكى يا كە تاغىدە كوبراك نرسەنى بر وقتە آلارندەغى مناسبتلرىنە قاراب چاغشدروب طورغان قوھ - سىنە «مقايسە» ديلر . بۇدە غايت اھمىتلى قوت اولوب ترجىح مسئلەلرندە رول اويناوچى دە شولدر .

تجريد :

برگلىك ياخود بر نرسەنىڭ خاصەلرىنى آيروب آلوب اطرافلىچە مطالعه ايتوينە «تجريد» ديلر . هر شى حقنە كىك ، مفصل معلومات حاصل ايتوب فائىدەلى حالگە قويو تجريد قوھسى سايبەسندە بولدىغىنن بۇدە اھمىتلىدەر .

تعميم :

تجريد قوھسىلە شىلرنىڭ حقيقتىنى معنا و ذھنا آيرغاننىڭ سوكنندە جىوب اصنافى ، اجناس ، انواع و شعبەلرگە بولوب قويو قوھسىنە «تعميم» ديلر . عقل ھىولانى دورندە حقائق

بلدى . لىكن بوقت تىشلانغاندىن سوڭره نىقد تىز سالونىسه شولقدىر فائىدەلىدىر ، چونكى اول وقت آغو آرقتە هم باش مېنىنە باروب يتمەگان بولا .

پاستر ، فوتورغان حيوانلار تىشلەگان بىك كوب اُنلرگە شول طرىقە پرىيۇفكا ياصادى هم هر قايسى فوتورمى سلامت قالدیلر . اما پرىيۇفكا ياصالى قالغانلرى هر قايسى آورديلر اولدیلر . پاستر اوزىنىڭ پرىيۇفكاسىنىڭ بىك درست ايتكانچىلىگىن كوب تجربەلر سوڭىدە بىلگىچ شول پرىيۇفكا بىرلە ، فوتورغان حيوانلار تىشلەگان آدملىرىدە دولى باشلادى .

۱۸۸۵ نچى يىلدە بىر كىچىنى ايكى دوكتور ، پاستر جنا بىلرېنە ، فوتورغان اُت بىك فائى تىشلەگان ۹ ياشلىك بىر بالانى كىتوردیلر . بو بالانىڭ قوللرنىدە آياقلرنىدە و بىتلرنىدە بىك تىران جراحتلر بار ايدى . شوڭا قاراغاندە هيچ شىكسىز بو بالا فوتوروب اولەرگە تىوش ايدى . بو دوكتورلر پاسترنىڭ اُنلرنى فوتورودىن صافلاندىن بىلوب بولار اُندىن اوزىنىڭ تجربەسۇن شول اوزلرى كىتورگان بالاغەدە ياصاب قاراون اوتىدىلر . پاستر جنابلرى بوڭا بىك شادلانوب ، اُنلرنى دولالغاندەغى كىبى اوى قوياينىڭ مېنى بىرلە بالانى دولى باشلادى . اول بوندى آغونى تىگى بالانىڭ قورصاغىنىڭ (تىرى آستىنە) بىر ياغىنە ايرتە بىرلن ايكىنچى ياغىنە كىچ بىرلن يباروب طوره باشلادى .

بو بالا شول پاسترنىڭ دولالوندىن سوڭره هيچ فوتور-مادى . پاستر جنابلرى بو بالانى شوندى فائى قورقنچلى آورودىن هم اولدىن آلوب قالورغە سبب بولدى . بو پاسترنىڭ اوزى هم بىزنىڭ اىچون نە قدر شادلىق ! . .

پاستر جنابلرىنىڭ تىگى بالانى فوتورودىن صافلاندىن ايشوتىكچ اوزلرېنە پرىيۇفكا سالدىر اىچون تورلى فوتورغان حيوانلار تىشلەگان كىشىلر بوڭا هر طرفدىن كىلە باشلادىلر . بىزنىڭ روسىيەدە بارالر ايدى . لىكن پاستر يانېنە بارىغە بىك يراق بولغانغە ھەدە فوتورغان اُت تىشلەگاچدە بوپرىيۇ-يىفكانى مەكەن قدر تىزىرەك سالدىرغە تىوش بولغانغە بىزنىڭ دوكتورلر پاسترنىڭ يانېنە اوزلرىگە باروب بونى اوگرانوب قايندىلر .

حاضر ايدى روسىيەدە بىك كوب شەرلردە شول پاستر چارسى بوينچە فوتوروغە قارشى پرىيۇفكالر ياصى طورغان اوزىنە مخصوص خىستە خانەلر بار . بولر « پاستىروۋسكى اينستىتوت » دىب آتالدىر .

كىمۇگانون و بىر نىچە كوندىن سوڭره بومىدە آغونىڭ بتونلاى بتكانلىگىن بلدى . نجر بە اىچون اول اوى قوياينىڭ مىلرن ائلى . ايكى اۋلىگى اوى قوياينون اول فوتورغان اُت مېنى بىرلە آغولادى سوڭره بىر فوتورغان اوى قوياينىڭ مېنى بىرلە ايكىنچىلرن آغولى طورغان بولدى . اول ، قوياينلرنى آغو-لاغاندە آلارنىڭ باش سويەكارن توگەرەك پىچقى بىرلە كىسۇب آغونى طوغرىدىن طوغرىغە شول باش مېنىنەگە يبارە طورغان بولدى . سوڭره بو قوياينلرنىڭ مىلرنىدە بىك قونلى آغو حاصل بولدىن قوياينلر بوڭاردىن آغولانغاننىڭ ۵ نچى كوندە اوزى باشلاب ۷ نچى كون دىگانە اولە طورغان بولدىلر .

كىبىدر اىچون ، فوتوروب اولىگان اوى قوياينىڭ آرقتە مېنى آلونەدرە اورتاسىدىن بىب بىرلە بە يىلەب بىك تازە پىلالا بانكاغە سالوب اوزنى مامق بىرلە طغلوب قويايدىر . بو مې بانكادە نىقدر اوزاق طورسە شولقدىر كىبە وشولقدىر آغورودە كىمەرەك بولادىر .

اگرەدە بانكادە ۴ كون ئىلنوب طورغان مې بىرلە اوى قوياينون آغولانسىە ۱۲ ياخود ۱۴ كون دىگانە قوياين اولەدر . اگرەدە قوياينى ۵ كون كىبىدرلىگان مې بىرلە آغولانسىە اول وقت قوياين ۲۳ نچى كون دىگانە حتى آندىدە سوڭغە قالوب ۳۰ نچى كون دىگانەگە اولەدر . اگرەدە ايدى قوياين ۴ كون ياخود اوزاغراق كىبىدرلىگان مې بىرلە آغولانسىە اول وقت مېدە آغو بىرە قالماغانلىقدىن بوڭاردىن قوياينلر آغولاندىلردە اولمىلردە .

فوتورغان اوى قوياينلرنىڭ مىلرى كىبىدرلىگان صايون آغورون كىمەنە بارغانغە اول سوڭره بونى اُنلردە تجربە فىلا باشلادى . اول ايكى اۋل فوتورغان اوى قوياينىڭ اۋل بىرە آغوسىز ، آندىن آزاراق آغوليسون آخردىن بىك قونلى آغوليسون آلوب اُنلرنىڭ تىرى آستلرېنە يباروب قاراغاننىڭ سوڭىدە اول بولاردىن سوڭره حتى فوتورغان اُننىڭ سۋىرى مېنىن آلوب طورىدىن طورىغە ايكىنچى سلامت اُننىڭ باش مېنىنە يبارگان نىقدىدەدە آلارنىڭ فوتورماغانلرن بلدى . شولاي بولغاچ اُنلرنى آز آرغە بو آغورغە اوگرانرگە مەكەن ايكان . پاستر ، بو پرىيۇفكانى نىقدر اُنلرگە تجربە قىلوب فاراسەدە بوڭاردىن هيچ برسى فوتورمادى . شول طرىقە پرىيۇفكا ياصالغان اُننى گرچە ياكادىن فوتورغان اُت تىشل-سەدە اول ھەمان فوتورمىدىر .

اگرەدە بو پرىيۇفكانى بىرر فوتورغان حيوان تىشلەگان ائكە سالونسىە انى فوتورتمىچە قالدىرغە مەكەن ايدىگىنى

دخى جراحتدە گى آغونى اوز بىرلن ايموب آلوبيك ياخشى اشدر . بونى اگردە اوزى بىتەرلك يىر بولسە تشلەنگان كشى اوزى ياخود باشقە بور كشى ايمەرگە تيوش . ايموچى ايچون بونك هيچ قورقنچى يوقدر . بو چاره ايسكىدن بىرلى دوام ايتوب كىلدەر . و بوندن هيچ بر اولگان كشىنك ايشونلگانى يوقدر . لىكن ايموچينك اوزنك جراحت بولورغە ياراميدر شولا يوق ايمولگان فاننى توكروت تاشلاو تيوشدر .

اگردە فوتورغان اننى ياروب آنك ميين ، اوپكالرن ، باورن ، ايچن و ايچە گيلرن قاراساق بولاردە كوبسنىچە اوزگاراش بولميدر و بولارنك بويىنچە اننى فوتورغانموتوگلمو ايكانچىلىگندە حكم ايتوى بيك چىتىندر . بعضاً فوتورغان ائلرنك فورصا فلرنده كىيز ، چوپرەك ، اوقماشقان جون ، جوموچقا ، سالام و باشقە شولار كىي نرسەلدە تابولادر . ات بو نرسەلرنى فوتورغان حالندە اوزن اوزى بلمىچە يوتقان بولادر . لىكن بو نرسەلرنىدە هيچ بولمى قالورغە يارامى دىب ايتوب بولميدر . بعض وقت ايچ برلە ايچە كلردە بر نرسەدە بولميدر . ائنگ فوتورغانمو يوقمولغن بلور ايچون ايك درست خدمت ايتكان نرسەدە شونك شىكللى ائنگ بر كىسەك ميين آلوب شونى اوى قوبانينك ميينه يياروب قارادر . اگردە ات بالفعل فوتورغان بولسە اول وقت بوگاردن نكى قوبانندە فوتورادر .

فوتورغان ائلرنك ميين بىرلن اوى قوبانلر بىن آغولا-غاندە آلارنك ۱۵ - ۲۰ كوندنصوك اولگانللكلى بزرگە معلومدر . شوكا كورەدە قوباننك ميين آلوب انى «پاستر-اينس-تيتوتنە» ييارر ايچون نكى قوباننك فوتورغانون كونوب يانو و آندنصوكرەغنه پرىيۇفكا ياساتورغە بارغە طور و هيچدە ياراميدر . چونكە ايندى بو وقت بيك صوك بولادر . بو وقتدە آغونك آرقە و باش مييندە يتوى بيك ممكندر . تشلەنگان كشىگە هيچ بر نرسە كونوب طورميچە شول ساعتوك اوزىن تشلەگان ائنگ مييندن بر آز مى آلوب اوزىنە پرىيۇفكا ياساتورغە كىتەرگە كىرەك . اگردە بو آلوب بارغان ميينى اوى قوبانينە يياروب قاراغاچ قوبان اولسە اول وقت نكى تشلەگان اتدە فوتورماغان بولادر . اما بو وقت پرىيۇفكا ياساتورنك سلامت كشى ايچوندە هيچ بر ضررى يوقدر .

اينس-تيتوتلرنك هر فايوس-ئندەدە جراحتى برده يوق كشىلرگەدە پرىيۇفكا ياساولر بيك كوب بولادر .

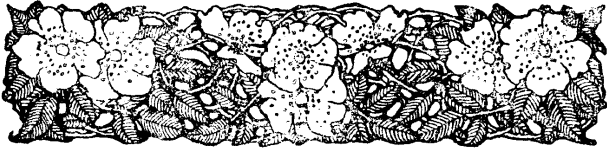
جراحتلرنك تيرەنلكلرينە فاراب بوپرىيۇفكا ۱۰-۱۴ حتى ۲۰ كونگە قدر سالوندر . پرىيۇفكا وقتندە آرافى ايچارگە اصلا ياراميدر . بو طريقه دوالاتونك ايچە طورغان كشىلرگە بعض وقت هيچ بر فائىدەسى بولميدر . شولا يوق صالقون تيگرودن خصوصاً آياقلىرى چلانودن صافلانورغە كىرەك . پاسترنك بوپرىيۇفكاسى برلە فقط فوتورودنغنه صاقلارغە ممك بولادر . اگردە ايندى حيوان ياخود كشى فوتورە باشلاغان بولسە بولارغە بو پرىيۇفكا هيچ ياردم ايتميدر . مونه شوكا كورە فوتورە باشلاغان كشىلرنى پاستير و ژوسكى اينستيتوتلرغە ايلترگە تيوش بولميدر . تيرە يوللرنده بيگرەكده ات بىرلن بارولر بو آورونى كوچايترگەگنه و آورونى كوب عذابلر برلە تيزرەك اولدررگنه سبب بولادر .

فوتورغان كشىلر ايكنچى كشىلرنى بيك سىرەك تشلى طورغان بولالر . اكر تشلىلر ايكان بونك آرتندن تيزلك ايله پرىيۇفكا ياساتو لازمدر .

آخردن دخى شونىدە اينوب كىتمى بولميدر . اگردە براونك انى فايغويا كە آچولى حالده بر اورندن ايكنچى اورنغە يوگروب يورى ، كاراوات ، اوستال آستلرى و پوچماق كىي يىرلرگە كشىدن قاچوب باشرىنە همده كشىلرگە و حيوانلرغە ارغتلە باشلاسه بوند اين اننى يە اولدررگە ياكە اولدرميچەگنه چلبلرغە به يلب ياخود ساراي كىي بريرگە يابوب قوبارغە كرك . اگردە ات درستندەدە فوتورغان بولسە ۵ ياخود ۶ كوندنصوكرە شونده اولەرگە تيوش . اگردە ات فوتورە باشلاغان بولسە اول اوزندن اوزيگنه اصلا توزالميدر . مونه شونى ينگل چاره بىرلن گنه حيواننك فوتورغان و قونور-ماغانون بيك اسان بلوب بولادر . اگردە ات بايتاق كشىنى تشلەگاچ اولدرلسە اول وقت اننى ياروب قارار ايچون ممك قدر تيزرەك كىترو تيوشليدر .

تشلەنگان كشى تيزرەك اوزينك جراحتن قارارغە كىرەك . بو وقت جراحتدن آققان فاننى طوقتاتورغە ياراميدر ، چونكە فان بىرلن برگە نكى آغونكده چغوى ممكندر . فان طوقتاغاننك صوكندە آندەغى آغولرنى اولدرر همده ايچكە ييارماز ايچون تيزرەك جراحتنى ياندرغە كىرەك . بونى ياندرر ايچون تيرە ذانى مثلا فاداق كىي نرسەنى آلوب اوتدە بيك ياخشى فزدريلوب ياندريلور همده كوچلى كار بولو ايا كىصلاتا بىرلندە ياندرغە ياريدر . بونك ايچون ممك قدر تيزرەك دوقتورغە باروب دوقتورنك اوزندن ياندرنو ياخشىراقدر .

مىگە باروب يتكانلار يىگنە بولغانلىقلىرى معلوم بولمىشىدىن
فن، مونه شولاي قورقنچلى آورولرنىڭ ابكىسىنى يىگىدى
ايندى .
ۋېتېرىنارنى فىللىش: عزيز ملوكى .

يارلىقلار مناسبتى ايله

اوتكان ۱۰ نچى نومر شورا» دە خانلرنىڭ يارلىقلىرى حقدە
علم آفچورين امضاسىلە يازغان مقاله بىزگە يىنە شول يارلىقلىرى
حقدە بىر ابكى سوز ايتورگە اورن بېردى
علم افندى تيمر قىلىق خان يارلىقنى شمال شىرقى
توركلرى تلىدە يازغان دېگان؛ مونىڭ اورنىدە اويغور -
جنوب شىرقى توركلرنىڭ تىللىرىدە يازغان دېرگە كېرەك
ايدى. چونكى يارلىق شىمالدىن بېرگە جنوب اويغور تلى ايله
يازلمىشىدىن . (رادولوفنىڭ توباندەگى اسمى ذكر ايتلە چك
اثرن قاراگۇز) .

علم افندى، قزان دارالفنونىدە معلم خلىقنىڭ تىر -
جمەسى حقدە «قايدە؟ نىندى جموعەدە؟» دېسۇال قويا .
موندە اش بوروشچە: گاممير مذكور تيمر قىلىق يارلىقنى
فون رابدىن آلفاننىڭ سوڭىدە نىشرايتەرگە تىلەگان، لىكن
چىتايچە، اويغور چەلرنى بىلمىدىكەن، اشنى پىر بوروغە
اكادىمىك فرين هم قزانده آدبونىكت (پرافىسور ناىبى)
ابراھىم خلىقنى گە تابىشغان (۱) . ابراھىم خلىقنى مونى اىضاح
ايتكان هم يازغان گامميرگە تابىشغان . خلىقنىڭ تىرجمە -
سىنە قاراب گاممير يارلىقنى نىسچەگە تىرجمە ايتوب نىشرا
ايتكان . خلىقنىڭ مقالهسى يىنە شول مشهور Funlgruben
des orient مجوعەسىنىڭ (۲) ۱۸۱۸ نچى يىلقى VII نچى
جلدىدە Herrn Chaifin, s. Commeut r اسمى ايله گامميرنىڭ
تىرجمەسى سوڭىدە اوق ص ۳۶۲-۳۶۱ دە درج ايتلىگان .
هر نىقدىر خلىقنىڭ بو مقالهسىن اوشبو كوندە يىنە قولمە

(۱) ابراھىم خلىقنى هم آنىڭ آتالرى حقدە يازغان مقالهلىرىم باصلوب
چىقىلەر كېرەك . بو كىمىلەرنىڭ تىرجمەلىرى بىك ھەمدىر اوقۇچىلارنىڭ دقت
ايتولر تىمىن .

(۲) بو ژورنال اوزن تىرجمە اوشبو اسم ايله آنى: مخزن السكتور
الشرقية و معدن الرموز الاجنبية . تأليف جماعة من الادباء بهمة زين
الشرفاء و نجلاس قونت سياوشكى .

قوتورغان ات براونىڭ قولن يالاغان، ايكىنچى كىشىنىڭ
كىمىنىگنە يىرتقان، اوچونچى كىشى شول ات ايسنەگان صاوتىدىن
صو اىچكان، دورتمچىسى قوتورغان اتنى ياروب قاراغان
بولسىلەر مونه بو كىشىلرنىڭ بىر سىنەدە پىر يۇفكا ياصاتو تىوش
توگىلدىر . چونكى بو كىشىلەر قوتورغان عىواننىڭ اغوى بىر
اغولانغانلىرى يوقىر لىكن شولايدە بولسى نىكى كىشىلەر
بىك بەياھ نىسىلەر جانلرن طىنچلاندىر اىچون گنە پىرىدا -
خراىتلىنى پىر يۇفكالر ياصىلەر . بو پىر يۇفكالرنىڭ ھىچ بىر
كىشىگە ضررى يوقىر .

اگرده شېھلى ات، كىشىلردن باشقە اتلرنى وپسىلرنى،
صغىلر و باشقە عىوانلرنى تىشلەسە اول وقت بو عىوانلرنى
اىروم بىر صارايقە يابوب قوياغە كېرەك نىكى اتنىڭ مېمىن
الوب تىرجمە اىچون پاستر اىنستىتوتىنە بىبارگە وشوندىن
جواب كىلىگانچە بو عىوانلرنى چىقارمى طوتارغە كېرەك .
اگرده ات قوتورغان بولسى اول وقت بوندەغى عىوانلرنىڭ
بارىدە آتارغە، قوتورماغان بولسى بارسىنى دە چىقاروب
بىبارگە كېرەك بولادىر . اگرده ايندى براوننىڭ اتى ياخود باشقە
عىوانى بىك قىمەت طوره ياخود اولدىرگە قىزغانە اىكان اول
وقت اىڭ ياخشىسى شول عىواننىڭ اوزىن اىنستىتوتقە الوب
باروب پىر يۇفكا ياصاتودىر . اتلرگە و باشقە عىوانلرغە دە
پىر يۇفكانى شول آدملىرگە ياصاغان كىي ياصىلەر .

بو كىمىنى قوتورغان ات يىرتقان ياخود توكرىگى بىرلە
بو ياغان اىكان اول وقت كىمىنى ياندىرغە كېرەك توگىل، بىلكە
انى ۳ كون صافى ھواغە ئلوب جىلانئو ياخود قاينار صو
بىرلن بىر نىچە مرتبە يومق بىك يىتادىر . بوندىن سوڭ بو كىمىنى
بىك طىنچلاب كىيەرگە مېمىندىر .

اگرده ايندى قوتورغان اتنىڭ توكرىگى قولغە ياخود
بىتكە فلانگە ئلەكسە اول وقت قول و بىتلىرنى بىر نىچە مرتبە
ياخشىلاب صابونلاب يومق بىتەدر .

بىسەتر جنابلرنىڭ بو پىر يۇفكانى ايجاد قىلغاندىن
بىرلى بو پىر يۇفكا يوز مۇدىن آرتقراق كىشىگە قولىمىشىدىر .
اۆلك قوتورغان ات تىشلەگان ھرمىڭ كىشىگە ۱۰۰ - ۳۰۰ قدر
كىشى بو آورو بىرلن آورىلر ايدى اما حاضر پاسترنىڭ
بو پىر يۇفكاسى بىرلە فائىدەلانىە باشلاغاندىن بىرلى مڭ كىشىگە
بارى ۲، ۵، ۲۰ كىشىگە آورىدىر . كوب تىرجمەلەرگە بىنا
بو كىشىلردە آورولرى فقط پىر يۇفكانى صوڭ ياصاتە باشلا -
غانلرى وقايسىلر يىدە بىتلىرنى بىك قاطى جىراحتلانوبدە
پىرىدا خراىتلىنى پىر يۇفكانى ياصى باشلاغانچە بونىڭ اغوى

Русского арх. общ. مجموعه سينڭ ۱۸۸۶ نچى يلقى I نچى جلدنده ص ۴۱ - ۴۱ ده «تيمر قتلوق هم توقتامش يارليقلرى» ديب يازغان مقالهسى. اول موندە بو يارليقلر مسئله سن بتونلاي اوزه و آندە كيرهك تاريخى كيرهك لسانى (филологический) جيتنن توبلى بيانلر بيره.

(۶) توقتامش هم تيمر قتلوق يارليقى بيريزين ننگ Турецкя хрестоматія ديگان اثرنده ص ۱۶ - ۱ دە درج ايتلگان. منم قوتلى ظننه كوره مرحوم مرجانى اوزينڭ مستفاد الاخبارنده بو يارليقلرنى اوشبو اثرلردن كوچرگان. چونكه املاء تمام شونداغنچه.

(۷) يارليقلر فقط اوزلرى رادلوفنڭ قوداتقوبيلكلرندە درج ايتلگانلر.

(۸) بو يارليقلر حقنە دخى ن. اى. ايلمينسكى اوزينڭ Вступительное чтение въ курсъ Турецко-татарскаго языка اسمى ايله يازغان اثرنده ص ۲۷ - ۲۵ بعض ملا - حظه لر يازغان. بو ميم اثر قزان دارالفنونينڭ Ученыя записки اسملى مجموعه سينڭ ۱۸۶۱ نچى يلقى III نچى جزئندە نشر ايتلگان.

بولاردن باشقه واق واق ملاحظه لر تورلى اثرلردە كوبر. قزانده قاسم حضرت مدرسندە خلفه احمد زكى وليدى.

آلدم ايسهده نهمچه بلمدكمن نى سويلگانن بله آلدم. خلفين نڭ ملاحظه لرن رادلوف اوزينڭ بو يارليقلر حقندە يازغان مقالهسنده ص ۲۴ - ۲۴ دە اعتبارغه آلمان.

علم ائندى، توقتامش خاننڭ ايكنچى يارليغن اويغورچه درج ايتكاننڭ صوگنده تاتارچه سن يازميچه روسچه ترجمه - سنگنه يازغان. هم بو روسچه ترجمه گه قاراب تاتارچه غه ترجمه ايتسهده ائنى بوشقه غنه كيتەر ايدى؛ چونكه اول، يارليقنڭ بيك اسكى هم ائشدين چقغان ترجمه سنگنه اوفوغان. يارتسوف اوزى يارليقنى يخشى آكلى آلمان. بويارليقلر يارتسوفلردن صوگ يوزيل اچنده تورلى عالملرنڭ سعيلىرى آرفاسنده بيك يخشى آچلدى. يارتسوف ترجمه سنده گى خطالرنى بلو ضرور اولسه كورساتورگه ده ممكن.

مين بو اورنده يارليقلرنى اوگرانورگه تله گان كشيلىرگه فائده اولور ديب اول يارليقلر حقندە علم ائندى ذكر ايتكان اثرلردن باشقه بر نيچه اثر كورسته من: (۱) پرافيسور Ярлыкъ хана Тахтамыш (1850 г. Казань8) ديگان اثرى. بو اثر كناز آبالينسكى نقى ديبده يوروتوله. موندە توقتامش يارليغن حل ايتوده پرافيسورلردن كاظم بك، كاؤا يوفسكى، بيريزين، پاليف نڭ هم مشهور عالم جورجى بانزارفنڭ يازغان يازولرى مقاله لرى هم يارليقنڭ فاكسيه يلمهسى درج ايتلگان.

(۲) شولوق بيريزين نڭ (Тарханские ярлыки Тахтамыш, Тимурь-Кутлука и Сагадаты-Гирея (Казань 1851 г. 80. стр. 56.) اسملى اثرى. اول موندە تيمر قتلوق نڭ يارليغن هم توقتامش نڭ ايكنچى يارليغن وسعادت گرى نڭ يارليغن (ص ۵۶ - ۵۲۳) حاشيه لرى ايله شرح و ابضاح ايتكان. بو يارليقلرنى اوگره نوده بو اثر بيك مهم در. توقتامش خان يارليقى نڭ درست ترجمه سينده اوشبونده درج ايتلمشدر. (۳) شولوق بيريزين نڭ Журналъ минист народ. Внутреннее ус- نچى ۱۰ نچى نومرنده - тройство Золотой орды по ханскимъ ярлыкамъ يازغان اثرى ص ۲۴ - ۱.

(۴) شولوق بيريزين نڭ (Труды восточнаго отд. имп. рус. ар. общ. ۴۹۴ - ۳۸۵) درج ايتلگان. Улуса Дисудзиева. Внутр. устр. ديگان اثرى. اول بو ايكي صوگنى اثرلرنده يارليقلرده غى اصطلاحلرنى آيرم آچق شرح ايتە.

(۵) و. و. رادلوفنڭ Записки Восточнаго отд. Имп.

شعر:

عمر اوتدى.

اوتدى بهشلك - هم عمر اوتدى مينم، بتدى حيات كيلمى الهام، كيتدى جان، اوچدى كوكل قايتماس قابات. قايتدى درد، ياندى فوت، سوندى بوره كده ايزگى اوط، اول محبت، جر، اميد، تهملى خياللار ايندى يوق... نرسه بيرگان - همه سن آلدى اوزى طورمش كبرى، بوش طوروب قالدم بولوب ايندى قارا طورمش ابرى. قوزانچ، دوستلار يوغالغانلار. آور جانسز بهشهو، درد، محبتسز، اميدسز، اوى و الهامسز بهشهو. بارده مدفون... تيك فاچان كومله كيره كسز يوك بوتن؟ يوق بولوب بر يوقلاسام نيزرهك! تله گم يوق بوتن... «غ»

تەنمىزنىڭ حرارتى يەنى جىلغى.

آدمنىڭ تەنى - پىچ - نىفس ايتوى - پىچدە اوطنىڭ يانوى كىك - دىلر . واقعا آغاچ يا كىراسىن يانغان وقتدە صافى هوا كىلوب طورەدە هوانىڭ مولدالەموضەسى ، آغاچنىڭ فاربون - Углеродъ ى بلەن امتزاج ايتوب قوتلى حرارت هم ياقىملىقى حاصل بولا (يەنى گورلەب يانا) ، نىفس واسطەسى بلەن اچمىزگە كىرگان مولدالەموضەدە تەنمىزگە كى فاربون بلەن امتزاج ايتەردە تەنمىزگە جىلغى حاصل بولادىر . بس تەنمىزگە جىلغى بلەن پىچنىڭ جىلغى آراسىدە آيرمە يوق دىوراك ، لىكن شول قىرىسى باركە ، يانولر (يەنى آغاچنىڭ فاربونە هوانىڭ مولدالەموضەسى امتزاج ايتوى) بىك قاپولت - تىز بولدىغىدىن يالقنلار چقاروب يانا ، نىفسدە ايسە مولدالەموضە آقرىن امتزاج ايتدىكىدىن يالقنلار چقارلق بولمى ، جىلىسىدە بىك اسسى بولمى .

اگرە نىفس يانوغە اوخشاسە ، جاينىڭ جلى جاقلىرىنە قاراغاندە ، قش كونلىرىدە سالقن وقتلىردە بىك جش نىفس ايدوب مولدالەموضەنى كوب آلوب ، حامض فاربونىدە كوبرەك چقارغە توغرى كىلە - دىرىسىز . ئىيو - شولاي ، سالقن وقتلىردە نىفس ، جلى وقتلىردە نىفسكە قاراغاندە فوتلىرەك هم جشراق بولادىر . شوندى سالقن يىرلر بار ، استكاندىن توگولگان صو ، بىرگە توشكانچى طوكا . هم دنىيانىڭ بعض اسسى يىرلرىدە ، قوباشنىڭ قىزىغان قومندە كوكايلر پشە ، لىكن شوشى ايكى مختلف اقليمدە طورغان آدملىرنىڭ تەننىدە كى حرارت بارى بر درجەدە بولا ؛ چونكە سالقن طرفدە نى آدملىر جلى كىوملر كىيوب ، مايلى نرسەلر آشاب مولدالەموضەنى كوب اچوب تەنلىردە كى معين حرارتنى صاقلى آلار ، اسسى طرفدە غىلر ، ناغى ، حرارتكە مقابلە ايتەرگە طرىشەلر . قسقىسى : بىزنىڭ بتون تەنمىزنىڭ جىلغى ، نىفس ساپەسىدە .

تەبىئە : طن بىرگان وقتدە حامض فاربون چقا ايدى مونى بلك حامض فاربون اوتنى سوندرە ايدى لىكن بىز اوتغە ئورساک اوت سونى بىت . همان فوتلىرەك يانا . (*) باشى ۱۳ نچى عددە .

بىت دىرىسىز . درست ، اگرە نىفس دن چققان هوانىڭ بارىدە حامض فاربون هم آزوت بولسە سونار ايدى ، لىكن اچكە آلونغان هوانىڭ مولدالەموضەسى بارىدە حامض فاربونغە ئەپلەنمى آزوت اوز كوينچە فاللا . مولدالەموضەنىڭ بىشدىن برى كىنە حامض فاربونغە ئەپلەنمەدر .

هوانى يا شكارىتىكنا ! | بوزوق هوانىڭ آدمگە زهرلى بر آغو ايكانون بلك . اورمانلردە ، بولونلردە و باشقە شوندى ايركن يىرلردە هوا هر وقت صافى حالدە طورسەدە بىزنىڭ طوره طورغان اويلرئىز يالان كىك بولماي ، كوب كىشىنىڭ نىفسى سىبىلى حامض فاربون كىيوب بوزولە لىكن بوندىن فوتلورغە بر چارەسى بار : اولدە ، ايشك ، تەزەلرئى هم منفذ - آندوشكەلرئى اچوب ئوينى جىلئىنو - ياكا هوا كىرتودىر . مثلا : مکتب مدرسەلردە بر درسى اوفوغاچ نىفس - Антрактъ وقتىدە منفذلرئى اچوب بولمەگە صافى هوا كىرتورگە بولا ، ئوى اچىنە كىرگاندە چققاندى ايشكار اچولوب هم تىزە يارقلرىدىن ، جىل - صافى هوا كىروب طوردىغىدىن - بىزنىڭ ئويلرئىڭ هواسى تىز بوزولەيدىر . تىشوكسىز ، نىسىز - طومالانغان بر بولمە بولسە ايدى هواسى بىك تىز بوزولور ايدى .

II Углекислота يەنى حامض فاربونى كوبەيگان هوا ضررلى بولدىقى كى توزانلى هوادە آدمنىڭ صحتىدە بىك ضررلىدۇر . هواغە توزانلر طن آلغان چاغىدە ، اوبكەگە باروب توشماسون اوچون نىفس بىروسىدە (شىران شىرنىڭ استىمالرىدە) حتفە يونى كىك تىلگان واقىغە ، چاتلى يونلر اولوب بو جونلر اچكە كىرگان توزانلرئى كىرى جىباروب طورادىر . لىكن هوا بىك توزانلى بولسە بارىدە چقارغە كىچى جىتمەي دىدە ، توزانلر ، اوبكەگە باروب توشەدر . توزان ايسە ، غايت ضررلى نرسە . توزانلى هوانى نىفس ايدوب طورغان آدملىرنىڭ ئوبكە هم بوغازلرئى آغرتوب چاخوتقە بولا باشلىدۇر . صوفنا فابرىقەلرىدە خىدمت ايتوب ئولگان آدملىرنىڭ ئوبكەلرنە قل ، جون توزانلرئى ، تماكو تارتوچى لرنىڭ ئوبكەسىدە تەمەكى قورومى بولدىغىنى دوقترلر باروب ، قاراب ، كورگانلر .

دوقترلر : « چاخوتقەدن ئولوچى كوبرەك ، ايتكىچى ، نگوچى هم استالارلر بولا » دىلر . چونكە بولار ابركون صافى هواغە چغوب كوب يورى آلەملر توزانلى بولمەلرىدە بىكەنوب اوطورالر اما صافى هوادە آت طون ياندىدە

اورمانلاردا اشەلب بورگان موژىق آغايلرنىڭ عمرىدىن قىسقەرق بولا، شەرلەردە نى قدرلى دوختورلر بولسەدە ھم دوختورلارغە كورنوب طورسەلرە خلىق كوبرەك ئولەدر.

ايس تيمبو - پىچدە كامل يانوب بتمەگان كېسائو فالوب مورجە يابولسە اوى اچىنە، كوگلم - زەنگاررك بر توسلى (غاز) يعنى توتون چەدر. كېميا كىتابلارندە بو غازنى: (عض قاربون - Окись углерода) دېولەدر. بو غاز اويگە چقسە، بز: ئويگە ايس چققان، باشكە ايس تىيار» دېەز. چونكە اول توتون باشغە ايس تىگزە نورغان برغاز اولوب آدمنىڭ ايسن آلەدر، نغراق تيسە حتى ئوتەدر. بر فرانسوز، باشنە اوشبو ايس - غاز تيموب ئولگان چاغندە جانى چەغانچى نىندى حادثەلر بولغانون يازە بارغان؛ طورغان بولەسىنىڭ پېچندە، كومرلرەعض قاربون چغاروب يانوب طورغان، اوستالندە يانوب طورغان بر لامپى، بر شەم، ھم بر ساعتى اولوب بر چىرك ساعتىن صوڭ اول، مونە شول سوزلرنى يازغان: «بولمەنى قوبى توتون باصدى. شەم سونارگە ياقلاشدى، باشم بىك فاتى آورنا، ھم كوزلرم يەشەرە باشلادى، بىك قىونلىق سىزلە باشلاب (نبض) يعنى قول تامرلرنىڭ تىبوى دە رەتسىزلاندى» ارن مېنوتىن صوڭ: «شەم سوندى، لامپا يانا. چىكە نامرلرم يارلورغە نلەگانداى بىك فاتى تىبە باشلادى، يوقى باسقان كىك بولا. معدەم غايىدە اورتا ايدى. نبض ۸۰ گە يتوشدى (*).» ينە اون مېنوتىن صوڭ اول: «باشىمە بىك فورقچ اوبلار كىلوب چاق طن آلا آلام ھم بىك مشقلىداى باشلادم، بو حاللر بىك اوزانفە بارمادى، ساتاشەدە باشلادم» دىب يازغان. تاغى اون مېنوتىن صوڭ «كوچكە يازا آلام، كوز آلدەم نارانغولانا ئولمەنى بو قدرلى عذابلى تورغان نرسە دىب اويلاماغان ايدم. لامپە سوندى....» دىگان. تاغى بر ايكى جەلە يازغان ايكان دە آنسن رەنلاب اوقى آلمغانلر ۲۰ نچى كوننى بو آدمنى ايدىنن ئولك كويى تابقانلر. بو فرانسوز ايك عذابلر ئوتەرە تورغان ئولم بلەن - ايس تىبو بلەن زەرلەنوب ئولگان. ايس بىك فاتى تيسە شولاي ئوتەرە، آزرارق تىگىلنى ئوتەرسەدە باشنى بىك آورتىروب آياغەدە باصا آلماسلىق ايتوب حالنى بترە، طنچسزلى، يوراكنى بىك جش تىبىدەرەدر. يىنگل يىنگل بولسەدە ھر وقت ايس تىگەلسە آدمنىڭ طبعى سلامتەگن بوزادر.

(* سلامت كشىنىڭ نبضى مېنوتنە ۶۰ تىرەسى بولادر.

يورگان كەسەلر مثلاً كوچلر چاخونقەدن ئولمىلر، دى. بولمەلر نوزانلى بولماسون اوچون ايدنلرن تىرەزە - لرن جووب اوستال ھم پېچلرن ھر وقت سورتوب سىروب طورغە كىرەك. ھواسى صاف، تازا ئويلردە يوغوشلى چىرلر بلان آروچى بولمىدر. بالا چاغالىردە صاف ھوا، تازا آش بلەن اوستىكىندىن ماتورلانوب طومراب طورادر. ايشكىدىن كورر حال يوق، قاب قارا نوزان بلوتلرى يوزوب يورگان چوبلى ايدەنلى، سكى ھم اوستاللىرى بر قارش فاتقان ئلە نىندى آچلى نوچولى ايسلر بلەن بوزولغان ھواى، اوچاقلرنىن چققان قارا توتون، سوروملر بلەن اسلانغان بر شابشاق ئويگە باروب كرساڭ بىش مېنوت دە طوراساڭ كىلماز، آندا طورو، جھنم بواەسىنە بىكلەنو كى بولور. اوطورە باشلاساڭ سىنىڭ بتون تەنگە ناچار ھواسى سگوب آنداغى صاصى ايسلرگە (قوۋ شامە) بورنىڭ اوبىرنوب اول ئوبىڭ بوزولغان ھواسن سىزمىدە باشلارساڭ. نچار ھواغە عادتەنوب طورو غايىت ضررلىدر.

ناچار بوزوق ھواغە عادتەنوب كىتو طوغروسندە بويلە بر تجربە ياصاغانلر: بر پىيالا (فانوس) قالپاق آستنە بر چىچقنى يابوب طوشندىن ھوا كرمەسلك ايدوب طومالغانلر. بر ساعت مقدارى مدت صوگندە قالپاق اچندەگى ھوا بوزولسەدە چىچق ناچار ھواغە عادتەنوب ھمان اوطورغان قالپاق آستنە ياكادىن، اوچوب يورگان بر چىچق توتوب يابسەلر بو چىچق گرگاچدە ئولگان، باياغى چىچق ايسە تاغى برار ساعت طوروب مولدالھوموضەنى صولاب بترگاچ، نھايت اولدە ئولگان.

«بوزولغان ھواغە عادتەنوب طورغە بولا ايكان، آلاى بولغاچ نىگە اول حدلى ھوالر آلىشدر، نوزانلر بترور اوچون ايدنلر اوستاللر جووب - مشقتلەنوب يورگە كىرەك، بوزوق ھوالى بولمەدە طورىق، ئىدە، عادتەنرمز ئى،» دىب احتمال براوايتور. - يوق، بوزوق ھواغە عادتەنوب طورو مولدالھوموضەنى آز اچو آز يوتو دىبىكدر. مولدالھوموضە آز بولسە آدمنىڭ كوچى - فوتى آزابوب - ضعيفلەنوب، آز آشاب - آز اچوب، آز يوفلاب يابوغوب يارتى ئولك بولوب جانن چاق آصراب طورادر. بوزوق ھواغە اوبىرەنوب پچراق طورونىڭ نىجەسى مونە شول ايدى. شوگا كورە طغز شەرلردە طورغان كشىلرنىڭ شەرنىڭ بوركو ھواسنە عادتەنوب توسلرى آغارە، حالوقوتلرى آزابەدر ھم آلارنىڭ عمرلرى اولدەغى صاف ھوادە - بولونلردە

ضيا - ياقتيق نىڭ حياتقه نائىرى .

هر جان ايهسينىڭ حياتنه هوا زور ياردمچى بولىدىغى كىبى، ياقتيق ده زور ياردمچىلردىن بىرسىدۇر. تنفس ايدىرگە هوا كەملىك بولسا، بولسا، صولاوك سىركەلەنور، بوزارنىڭ آغارا باشلار، تەنلىك شىكەر ھەم فانتىك قىزىل كىرەچكىرى ئازايوب ضعيفلەنورنىڭ. قارا كىشى بىردە طور و سلامتىك اوچون ضررلى، ياقتيق ايسە-ئىمىن فايده، ترك بولومز اوچون زور بىر آزىدۇر. بىزگە گەنە توكل بىتون حىوانات ھەم نىباناتنىڭ ياشاوى اوچون دە ياقتيق كىرەك، قار باز (نەورب) پادىۋال كىك قارا نىغى بىرلەردە ئوروب ئوسە باشلاغان بەرنىكى يافراقلىرى بەلە كىگەنە بولا، اوزى نىچكە-آرق، كاكرى بوكرى اوزونايغان. گودەسن دە توتە آلمانلىق ضعيف بولا، ياقتيغە - باقچە غە چغاروب اوطورتقاچ توس كروب يونايوب، سىمروب يافراقلىرى زورايوب ئوسە باشلىيدۇر. بىتون حىوانات: حشرات - ھوام، بالقلر، قوشلر، ايهچا كلى حىوانلر بارى دە قوياشقى - ياقتيغە تابا قارى. نىبانات ايسە بىگرا كە كون باغش كىك ھەر وقت قوياشقى قاراب تورغان ئولەنلەردە بار. اوى اچىندە ترزە تويىنە اوطورتقان گوللر ھىچ بىر وقت اوى اچىنە تابا قاراب طورمى بىلكە طىشقى - ياقتيقغە تابا قاراب ساوتن ئەيلەندىر ب طورماساڭ طىشقى تابا آوشوب ئوسەلر. بىشكىدە ياتقان بىلكى گە ياش بالادە قارا نىغى ياقچە تابا قاراب توب ياتقۇسا كە، ياقتيغە - ترزە ياغىنە ئەيلەنوب ياتەدۇر.

(آخىرى وار)

علمى رىقىقى.

شعر:

موڭلانا نام .

مالى بار سودا قىلور تونلر بويىندە يوقلامى،
مەرفىلى كىمەسلر اوقور يازار ھىچ توقتامى.
مىن بولاردىن خالى ايسەمدە طولى من موڭ بىلان،
موڭلى جىلر دىب قام آلوب كويلىم مىن توقتامى.
موڭ دە بىر «سرمایه» دىر، لىكىن تابىلى ازلەمى،
فكرى يوق اويلاوى يوقلر، موڭلانىمى بىردىمى؟
جاينى توندى قوش تاوشلىرى صالحە انكام اوبىن،
شول زمان كويلىم دە قرآن اوقىم يوقلامى.
سكىنە بنت آخوند المسعودى.

واق بورچ جمعيتلىرى و ربا

واق بورچ جمعيتلىرى و عموما بانق ايله مەاملەلر رباغە كىرەمى يوقمى؟ بوگا جواب وىرر اىچون بىردىن «ربا» نىڭ نە نرسە ايدىكىنى و ايكىنچىدىن بانق و تىجارت علملىرىنى بىلورگە، آقچەلرنىڭ حقىقى و اعتبارى قىمەتلىرىنى آيره آلورغە كىرەك .

ربانىڭ نە شى ايدىكى تفسىر و فقە كىتابلارندە آچىق مەلوم اولدىغىدىن شونلارنى مەطلەھ ايدىوچىلر ياخشى آكلارلر، لىكىن بانق و تىجارت مەاملەلر بىلور اىچون فقە و تفسىر كىتابلىرى مەطلەھ ايتىك گە كافي دىك بىلكە عالى مەكتىلر نام قىلورغە وشول فىلردە مەتخص اولمق لازم .

بىر مەجلسدە فكر و علم اهللارندىن بىر ذات : «بو زماندە مەجتەھ اولور اىچون اونىو بىر تىم تام قىلمق شرط، شوندىن باشقىلارنىڭ اجتەادلر بىنە ائتماد قىلنماز» دىدى . مەجلسدە اولانلر باشدە بو سوزگە تەجىب ائىندىلر ايسەدە مەكامە قىلوب قارادىلارندىن صوك، ائىستىر ائىستىمىز بوگا رضالقلرىنى بىلدىردىلر .

مەذكور آدم بو كوندە سلامت، شول فكرندە ھەمىشە ثابت اولوب اولمادىغى مەلوممىز دىك . فقط بو آدم، شول وقتدەغى فكرندىن كىك قايتمىش و كىك شوندىن دوام ائتمىش اولسون بو كونكى مەسئەلەلرنىڭ بىك كويلىرىنى شىرىخت كە بطبىق قىلور اىچون (خواه مەجتەھ اولسون وخواه اولماسون) لىر آدوات قىلور حقوق علمىنى و بىر دوقتور قىلور كىمىيا فىنىنى و بىر پىرافىسور قىلور اقتصاد مەسئەلىسىنى بىلورگە مەجبورىت وار . مصر مەفتىسى مەمد عىبەدە حضرتلرنىڭ : «بو زماندە دىن عالمى و حقىقى عالم اولور اىچون آوروپانىڭ علم لسانلارندىن بىرىنى بىلمەك شرط، شويە اولمادىغىندە اول كىمەنىڭ علمى اساسلى اولماز» دىدىكىنىڭ سببى دە بىلكە اوشبودر . ساچى آغاردىغىدىن صوك اوزىنىڭ فرانسىزچە اوقۇدىغىنى دە شاگردلارندىن ائىشتىك .

ربا مەسئەلىسى و بانق ايله مەاملە قىلمق قىندە ا كىرە بو مەسئەلەندە باشقى بىر كىشى طرفىدىن يازمىش اثر و مەقالە وارلىغىنى بىلسەم ايدى، البتە شونىڭ ايله قىناعت قىلور و اوزم قىلم آلوب بىر كەمە اولسون يازماز ايدىم . لىكىن بىر

وار، لیکن بو کونده بونلر ایله کیملر عمل قیلهدر؟ عمل قیلوچیلر وارلغنی ایشدوچیلر وارمیدر؟ اگرده قدری مختصرنده مرغینانی هدایه‌سند یازلمش معامله بابلری «احکام الهیه»، «قوانین دینییه» دیه اعتقاد قیلنسه وشویله اعتقاد قیلنه طور و بده عمل ایدلماسه بوندن نه کبی نتیجه چیقار؟ مسلمانلر تک یوزده توقسان توفزینک فاسق و فاجر، شهادتی غیر مقبول اوله‌چغی لازم کیلماسمی؟

احتمال ربا آشاموچی مسلمانلر کوبدر لیکن آشا-نماوچیلری کوب اولماسه کرک. ربانی آشانق ایله آشامق گناهسی شریعت قاشنده بریدر جهده اولدیغی حالده اجتماعی و اقتصادی جهندن اولگیسی صرف فلا کتدر.

تورکیانی کوچدن توشروب‌ده قولینی و آباغینی باغلامش نرسه‌لرنک بر بسی بلکه الگ کوچلیسی پرونسینت تولاب طورمقی ایدیکی معلوم. اگرده فرنکلر ایله بر کونده اوزی بانق آچمش اولسه ایدی چیتلرگه پرونسینت ویره‌چک اورنه بلکه اوزی آلمش و بونک سببندن حرمت و اعتبارینی صافلارغه موفق اولمش اولور ایدی.

بو کونگی طرابلس صوغشارینک سببی‌ده مسلمانلر بانق آچمادقلرندر. «فاس» مملکتینی ضبط ایتمک حقدنه دولتله طرفندن چیولمش برنجی فونفرانس قراری «بانق» آچمقدن عبارت اولدی وشونک سببندن بتون فاس مملکتی بو کون فرانسه دولتی طرفندن یوتولدی.

تورکیا دولتی، عالمترینک منع قیلولرینه کوره تیوشلی وقتنده بانق آچا آلمادی ایسه‌ده بونک سببندن همیشه‌ده (عالملر فکرینه کوره) حرام معامله‌دن فورتولمادی. اداره‌سی استانبول اورتاسنده (عالملر فکرینه کوره دار اسلامده) اولان آتامانسکی بانق‌غه فائض (ربا) و یروب طورر و همیشه‌ده قدری، کرخی و مرغینانی طرفلرندن یازلمش فقه کتابلری ایله عمل قیله آلماز.

تورکیانک تجارت قانونلری جامع الصغیر، مدونه‌لردن دگل بلکه فرانسز قانونلردن اقتباس ایدلوب ترتیب ایدلمشدر. شونک ایله حتی ملک دعوالرینه قدر نرسه‌لر فصل ایدلوب طورلور.

بز هر وقت: «بزنک دینمز ینگل، آنی طوته‌ده هیچ مشقت یوق» دیه فخرلنمز. بوکا فارشو: «عمل ایتما دیکنگز و عمل قیلورغه مکن اولمادیغندن صوگ آنک ینگلگینگنک معناسی نهدر؟» دیمازلرمی؟

رسول اکرم: «ینگل دین ایله مبعوث اولدم» دیمش

طرفدن آندی اثرلر وارلغندن خبرم اولمادی و ایکنچی طرفندن ده صور اوچیلر کوب اولدی، شوکا کوره اوشبو مقاله‌نی یازارغه مجبور اولدم.

مملکتیزنک عالملی توز، چالما، چوپره، شکر، تسبیح و قربان حقدنه مناظره قیلشوب آش مجلسلرینی اونکارمشلر، «کاغد آچهدن زکات فرضی دگلمی؟» دیه بحث ایدشوب بایارنک تورلرنده علم ساچوب اوطورمشلر اما بانق ایله ربا مسئله‌سینک مناسبتی حقدنه بر سوزلری وارلغی بزلرگه معلوم دگل. حالبوکه «کاغد آچهدن زکات فرضی دگلمی» دیه مناظره قیلشوق «هر فایچان صورالسه شول وقتده ویرلمک شرطی ایله پادشاهلق خزینه‌سند امانت اولوب طورمقده اولان آلتون و کومشلردن زکات فرضی؟» دیمک کبی معناسز و هر بر مندی آناسی بیله طورغان بر بختدر.

بو کونده بانقلر اجتماعی حالرگه شول قدر تأثیر ایتمشدرکه اگرده روسیه‌ده بر آی مدت ایله بانقلر یابلوب طورسه‌لر محشر کونی طواچق، شهرلرده اولان مسلمانلرنک طویلری دگل حتی بای مینلری‌ده کومولمی طوررغه مجبور اولنه‌چقدر.

حالبوکه توز و چالما فویرغی حقدنه نچه سنه‌لرگه قدر دعوالاشمه‌ش بزنک سلفارمز بو مسئله‌دن بتونلای تجاهل قیلشولر و شریعت حکملرینی شونلر ایله تطبیق طوغر و سنده ذهن صرف ایتمامشلردر.

بو زمانه‌رده اولان اقتصادی محاربه‌لر، سونگو و ملتق محاربه‌لرینه نسبت ایله اثرلی و قورقچدر. حاضرنده اسلام دنیا‌سند سیاسی جهندن بر ایکی دانه اسلام دولتی اولسه‌ده اقتصادی جهندن بر یوزنده اولان بتون مسلمانلر چیتلرنک بیورقلری آستنده‌لر و طوغر و سی‌ده معنوی صورتده چیتلرگه اسیرلردر.

بانق، پرونسینت مسئله‌لری و عموما «اقتصاد» اسمنده اولان فن ابوحنیفه و مالک، شافعی و احمد، ابن ابی لیلی و اوزاعی، داود و ابو‌ثور کبی مشهور مجتهدلر زمانلرنده دگل حتی بزنک محمدجان مفتینک، یا گلش فارسی‌لساننده فنوالر نشر ایدوب طوردیغی زمانه‌ده یوق ایدی. اگرده شول مجتهدلر زمانلرنده بر آزغنه اولسه ایدی فقه کتابلرنده طلاق مسئله‌سی طولاچق یرده بانق و پرونسینت مسئله‌لری‌ده کورلور ایدی.

فقه کتابلرمزده بیع و شرا، اجاره و فرض مسئله‌لری

اولماديغندىن درست اولمقى لازم كياور، لىكن بو مسئله شولايميدىر؟

شونىڭ ايچون ربا وپروتسىنت مسئللىرىنى شريعت ايله تطبيق ايدوب حل قىلور ايچون احتمال كە الوغ تجارت مکتىبلرنده مدرس اولور ندر اقتصادى فن و ثروت علملر- ينى بيلورگە و حكومت نظاملىرىنىڭ شوشى طوغرىدە مادي مادە لرى ايله آشنا اولورغە، اسلام دىناسىدە مشهور مذهبلىر دە دستور اولان كىتابلىرىنى تمام نىكشروب چىقارغە، بونىڭ اوستىنە دە كىتاب و سنت علملرنده يىطولى صاحىبى اولورغە لازمدر. بو شرطلر برر برر كىشىلر دە تابلماز ايسە دە مسلمانلار نلردن ەبارت بر ەيئىتە تابلورغە مەكىن. سودا و ربا حقنە غى فقە مسئللىرىنى بو كوندن اعتبارا معاملەلرگە موافق كىتوروب نىكشروب چىقمقى ضرور. اوشبو اشلر تمام اولديغندىن صوك، دىنمىزنىڭ يىنگل ايدىكى بلىكە هر كىم قاشندە اثبات ايدلور.

شوكا ندر «اسكندر» اولىنىڭ بورچ معاملەسى دوام قىلوى مظلوب. چونكە اول دوام ايتمايدىكندە اولزلىرىنىڭ كورشىلرنده كى «الكساندر» اول خلقلىرىنە عمرلك قل و كنىزلك روشندە باغلانولرى احتمال، احتمال دگل، محقق. بونى ايمدى هر كىم كوردى و بىلدى. آلياوتلرنىڭ كرستىيان نلرى آزاد اولدىغى كوندن اعتبارا قىرىدە اولان مسلمانلرنىڭ كوبراك قىسى كرستىيان اولدىلر ەمدە آلياوتلردن بىگراك آنلردن آزاد اولمش كرستىيانلرگە كرستىيان اولدىلر. ايمدى بورچ جەمىتلىرى خلافىنە بر طرفدىن مسلمانلر اولزلىرى «ربا» دىبە قارشو طورسەلر و ايكىنچى طرفدىن دە مسلمان اوللرىنە بونداى جەمىتلىرىنى آچىدماز ايچون ساپوز نىكلر اجتهاد ايتسەلر اسكندر و موسى، قارامالى و زىركلى، چاوكەلى و فارغالى اوللرنده اولان مسلمانلرنىڭ قىسىملىرى نىچوك اولور؟ ايرلىرى روس و موقشى اوللرنده آبزار توگوب و دوگىز كوتوب، خاتون و قىزلىرى دە مارجالرنىڭ خىمىتلىرىنى قىلوب عمر ايتسونلرىمى؟ بو اشلردن نىندى نىتىجەلر چىقار؟

بر وقتدە معىشت و دنيا كوتو ايچون قىطعى صورندە لازم و شرط بر نرسە، شريعت نظرنده حرام اولدى ايسە آنندە اوگىيلى و آنندە فائىدەلى بر اش مطلق حلال اولوب آرتقى ايله باياغى حرام نرسە نىڭ اورنىنى طوتارغە تىوشلى ايدى. «زنا» حرام اولسە آنندە فائىدەلى و معىشت ايچون اوگىيلى صورندە «نكاح» حلال اولمشدر. «ايسرنىكچ»

ايسە آنىڭ سوزى، بزم بو پردە يازدىلرمىزنىڭ ضررىنە دگل بلىكە فائىدەسىنە دلىل اولور. رسول حضرتلرنىڭ شول سوزىنە كورە، صانو آلو اشلىرى و ەموما معاملە بابلىرى فرا- نىسزلىر طرفدىن نوزولمش نظاملىرغە النجا قىلور درجە دە آغىر دگل بلىكە فرانسىزلىر دە آكشا النجا ايدى مرتبە دە يىنگل و قولاي اولورغە تىوشلى ايدى. احتمال و افئدە اول شولا- يدرە! ابن عربى حضرتلىرى: «رسول الله يىنگل بر دىن كىتورومش ايدى، لىكن خلقلر آكشا قناعت ايتمى اوز فەلملىرىنە كورە شونى چىتونلاشدردىلر» دىدەر (١).

بو سوزلردن: «ربا معاملەسى حرام اولديغندىن مسلمانلر فلاكت گە توشدىلر» معناسى آكلاشماسون! ربانىڭ حرام اولمقى معقول و آدم بالالىرى ايچون فائىدەلى بر اشدر. فقط باشقەلر و سودا اشلرنده پادشاهلىق قىلوچىلر شوندىن طىولمقى شرطى ايله. يوقسە باشقەلر بونى اوزلرىنە مىسلك ايدوب آلدقلىرىنە، اقتصادى جەتدىن استقلاللرى يوق مسلمانلر بو طوغرىدە باشقەلرغە موافقت ايدىرگە مجبورلردىر. اكر دە موافقت ايتماسەلر آنندە ناچار حال گە توشارلر. بو كون مىليونىر اولان بر آدم اكر دە ربا و بانق معاملە- لردن صافلانوب سودا قىلورغە كرىشسە اونبىش سنە ايچندە بتون بايلقى اوز اوزندىن بتمش اولور.

اقتصادى فن، عصر سعادندە كى روشندە دگل ايدىكى معلوم. اولكى وقتدە آلتون و كمش ايكىسى ايكى جنس اولوب، خلق نظرنده بر بىرىدىن آيروم يورلر ايدى. شمدى ايسە ايكىسى بر جنس اعتبار ايدلمش خلق قاشندە بولنرىڭ بر بىرىدىن فرقلىرى يوقدر.

اكر دە بوندى طوغرىلردە اولكى عرفلر ەمىشە معتبر طوتلسە بر مسلماننىڭ يوز اون روبلە ايدوب تولەمك شرطى ايله ايكىنچى بر مسلمانغە يوز روبلە وىرسە هر ايكى طرف روبلەلرى كاغد اولسە بوندى حكىم نە اولەچقدىر؟ كاغد آقچە حقيقت حالده بر نىدىلك قىمتى يوق نرسە اولوب خىزىنە دە اولان آلتون و كومش آقچە نىڭ «سندى» گندەر. اوشبو صورندە كى معاملە دە حقيقت حالده هر ايكى طرفنىڭ خىزىنە دە اولان آقچەلرى معاملە ايدلمشدر لىكن آلتون آقچەلرىمى، كومشلىرىمى يا كە قاتشمى؟ معلوم دگل. معاملە قىلوچىلرنىڭ بو حال، خياللرنده يوق. لىكن هر ايكىسى دە آلتون ايله يا كە كومش ايله معاملە قىلدىلر دىرگە دە مەكىن دگل، چونكە باشقە احتماللردە وار. بوندى جنس برلىكى معلوم

دليل كوستروچى اولمادىغىندە باشقەر واپاتلارگە، قىل و قاللارگە
اشانمق احتمالەز يوق. اول سوزلارنىڭ ھەر بىرىنى بىز كوروب
اوتىدك .

يابشوب ھەل قىلورغە يارارمى يوقمى اما ابن القيم
سوزى، فقھ كىتابلارنىدە ذكر ايدىلمش ھىلەلەرگە كورە يىنگل
واعتمادلى اواسە كرك . بونك بو طوغرودە اولان تحقىقلارنىڭ
خلاصەسى اوشبو :

ربا، «جلى» و «خفى» اسمندە ايكى قسم اولوب
جلى اولانى «رباى نسيئە» اسمندە وخفى اولانىدە «رباى
فضل» اسمندەدر . جاھليت وقتندە اولان ھادىت اوشبو ايدى:
بورچنىڭ وعدەسى يتدىكىندە بورچ خواجەلرى مديونلارگە:
«بورچنى ويرە سنمى ياكە مدتنى صوزوب شونك
برايرىنە ربا وبرە سنمى؟» دىرلر . بورچلى فقيرلر ، وعدەنى
صوزار ايچون شونك برايرىنە ربا وبرەلر حتى بعض وقتك
بوربالر اصل سرمايەلردن آشوب كىتەدر ايدى . ايشتە
«رباى نسيئە» دىھ شوگا آيتولور . فقيرلر ايچون صرف
ضرر وظلم اولدىغىندىن بوربا ، اذاتە مقصود اولوب حرام
قىلىندى . اما قولدىن برنى بردن آرتقغە ساتو «رباى فضل»
اسمندەدر . بونسى ايسە «رباى نسيئە» گە سبب ووسىلە
اولدىغىندىن بالغرض غنە حرام قىلىندى . بالغرض حرام اولان
نرسەنىڭ ھكىمى ، بالذات حرام اولان نرسە ھكىمىدە كورە يىنگل .
بالغرض حرام اولان شىلارنىڭ اھمىتىلى بىر ضرورت كورلدىكىندە
مباح اولمىقلىرىدە مەمكىن (اعلام الموقعين . ج ۲ ص ۲۶۵-۲۷۷) .
بوگا كورە «رباى نسيئە» ، «بورچنى ادا قىلەسكىمى
ياكە ربا وبرەسكى؟» دىھ آيتورلك وقت يتدىكىندىن صوك غنە ،
بورچ مدتنى صوزمق برايرىنە ويرلەچك نرسەدر . بو ايسە
طبيعى اولىكى وعدە ايچندە دگل بلكە آنك تمامى صوكندە
اولور (*).

ايمدى بورچ جمعيتندىن آقچە آلوب دە اولىكى وعدەسنە
تولاوچىلارنىڭ معاملەلرى اصطلاحى و شرعى معناسى ايلە اولان
«رباى نسيئە» گە دگل بلكە حرام بالغرض اولان «رباى

(*) وترى ان مقاله ابن جرير ومن روى عنهم من السلف فى
تصوير الربا كله فى اقتضاء الدين بعد حلول الاجل ولا شىء منه فى
العقد الاول كان يعطيه المئمة بمئة وعشرة او اكثر او اقل وكانهم كانوا يكتبون
فى العقد الاول بالقليل فاذا حل الاجل ولم يقض المدين وهونى قبضتهم
اضطروه الى قبول التضعيف فى مقابلة الانساء وما قالوه هو المروى عن
عامة اهل الاثر ومنه عبارة الامام احمد . . . وهى انه لما سئل عن الربا
الذى لا يشك فيه قال : «هوان يكون دين فيقول له انقضى امرى فان
لم يقض زاده فى المال و زاده فى الاجل وهذا هو المعروف فى الشرع
بربا النسيئة . المنار . ج ۱۱ ص ۳۲۴ .

حرام اولسە ايسرتكىچگە كورەدە منفعتملى ايچملىكلر حلال
اولمشدر . «ربا» حرام اولسە مطلقا آنك اورىنىدە طوتوچى
و آنك فائدەسىنە كورەدە ھەم معيشت ايچون فائدەلى ايكنچى
بر تورلى معاملە اولورغە تېوشلى . بزم دىنەزنىڭ باشقەرلرغە
كورە يىنگللىكى ايشتە شوندى يىلردە بىگرەك ظاھر اولور .
رباغە كورەدە فائدەلى بر معاملە البته وافعدە واردر .
شونى مسلمانلر ايزلەرگە نابارغە كرك ايدى لىكن بوندى
فائدەلى اشلر قىلور ايچون ھود ھەدە تعصب درجەسىنە
ياقېن اولان تقليد مانع . كىل، چك بر وقتدە آمريكا و آوروپا
عالملىرى برر نرسە تابلرلر . شول وقتدە مسلمانلر : «بو
نرسە بىزنىڭ دىنمزدە بىك اوچموز بو قدر سنەدن بىرلى
وار!» دىھ ماقتانورغە كرشورلر . بونك مثاللىرى بولوب
اوتدى .

ربا و پروتسېنت طوغروسىندە فقھ كىتابلارنىدە ھىلەلر
كوستورلىكى معلوم . لىكن «شريعە» نك ھىل اولمى
مەمكىن كورلمايدىكى كىبى «ھىل» نك دە شريعە اولمى مەمكىن
دگل . شريعە ، اگردە قانون الھى ايسە آندە ھىل و مكر
اولماز ، كىچى كوندىزندن آيرلماز . بتون مالىنى ظاھرە بر
كشى اسمىنە كوچروب بورچىنى ويرمازگە «ھىل» وار .
بورچ ايمەلرى ايلە ھكىومتنى اغفال قىلەق اولدىغى ايچون
بوگا «ھىلە» دىرلر . لىكن يوز صوم آقچە بورچغە ويرد-
يكندە شوگا قوشوب بر قاداق چاينى اون صومغە ويرمك
مادەسنە كىمنى اغفال وار؟ چاينك اوستىنە حقى ۱ صوم
۵۰ تىم دىھ يازامش ، شول چاينك ۱ صومغە حساب ايدلمكى ،
يوز صوم بورچ ايچون ايدىكى آلوچى ايلە ويروچى
قاشندە شېھەسز معلوم . باشقەرلارنىڭ بو مسئلەگە فاتشورغە
حقارى يوق . ايمدى «ھىلە» ايلە كىم اغفال قىلنمىش اولدى؟
الله تعالامى؟! اگردە شوويلە ايسە بوگا «ھىلە» دىمك ،
يرندە اولور .

نماز و روزە فرضلىغى بر تورلى «دار» ايلە مقيد
اولمادىغى كىبى ربا حراملىغى حقندە اولان آيتلر و حدىتلردە
خصوصى بر تورلى گنە «دار» حقندە دگل بلكە عامدر .
شونك ايچون ربا حراملىغى بر تورلى «دار» غە تخلص
ايدىرگە ثابت و حجت دگل حدىتلر ايلە گنە استدلال قىلنمىسە
باشقەرچە يول نابمق مشكل اولور . اولىكى زماندەغى «دار
حرب» دىھ تەبىر ايدلمش «دار» بو زماندە وارمىدر؟ بو
اوزىنە بر الوغ مسئلە .

«بو نرسە ھەم ھىلە ھەم شريعە» مضمونندە طعى بر

آفچەلەرى بانقلرەدە صافلانور آفچەلەرى بانقلرەدە صافلانمش آدملەر ايچون بعض وقت بانقلردن آلوب طورغەدە مجبوريت اولەدر . بانقەغە باغلانمش آدمنىڭ رىبادن صافلانوى، صوغە باتەش آدمنىڭ قورى كيوم ايله چغوى ندر مەكن دگل بر اشدر .

بوكونكى حكومتار ربا حقندە نظاملەر چىقاروب جاهليت عصرندە اولدىغى كىمى «اضعاف مضاعف» ربالردن صافلارغە طر يشمەقلەر ايسەدە خلقلر اوز آرالرنده حكومتدن ياشروب هميشە شوندى ربالر ايله عمل ايدرگە مجبور اولەچقلر ينى اعتبارغە آلوب بانقلر، واق بورچ جمعيتلەرى تاسيس فيلورغە مساعده ويرمشلردر .

بانقلر همەدە واق بورچ جمعيتلەرى بر طرفدن اوزلرينە فائده ايچون آچلدقلرى حالە ايكىنچى طرفدن دە خلق غە شفتت ايچون، فاحش صورتدە ربا آلوچيلرنىڭ ظلملارندن خلقلرنى صافلامق ايچون آچلمشلردر . اوشبو كونمزدە بانقلردن كريديت آچلمقنى اوزلرى ايچون بخت سانا وچيلەر كورلور . واقعا باشقە كشىلەرگە رجا و نيازلر فيلوب بوروگە و كوب پروتسيپتلر و بروگە كورە بانقلردن بورچ و يرلوب طورلوق بعض كشىلەرگە كورە بخت اولورغە مەكن .

بوندىن بيش آلتنى سنەلەر مقدم، چيت سودا گرلر آفچە بازارينە خواجهلق ايتدىكلرى سببندن مصدە مامق سوداسپنە كرىزيس ياصاديلر و مسلمان بايلر ينى بولگونلەك كە توشرديلر . اوشبو وقتدە مسلمانلر، كىلەچكە كى فلاكتلردن قورتولمق ايچون اوزلرى طرفندن الوغ بانق تاسيس فيلمقن باشقە چارە يوق ايدىكنى اقرار فيلمشلر ايدى . آچدىلرمى يوقى، بزگە معلوم اولمادى .

شمدى كوز اوگمزدە اولان «سيف» غزتە سندنە «فبرس» آطەسى اماملارندن برينىڭ اوشبو مكتوبى باصلەش : «آرفاداشلر آلكتزنى اوزاتوگز برلشەلم . آطەدە كى اسلاملردن اون بيىڭ كشى بيشار ليرا و يروب اللى بيىڭ ليرا بر مبلغ فيلوب بر بانق آچالم . روملرە مديون اولان اسلاملرە قرض و يروب آنلرنى تحت اسارتدن قورتارالم . اهاليمزنىڭ ماللرى صاتلور اولسە ينە بز اشترا ايدالم . بو خىرلى اش اوشبو ۱۹۱۲ نچى يىلنىڭ اوكتابرندن قالماسون .» امام زبير زادە حاجى مصطفى نورى .

بو امامدە «فبريس» مسلمانلارنىڭ اسپرلىكندن قورتولمق ينى مىلى بانق آچمەدە غنە كورمش . بوكونكى مدنيت يولینە فارشو توشارگە و آنندن دە

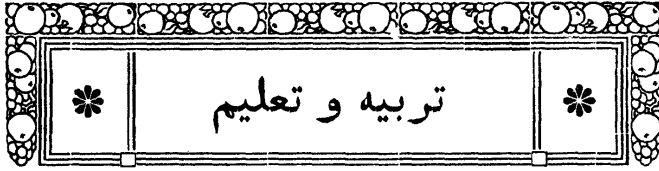
فضل» غە صادق اولور . بونىڭ حكىمى ينگل حتى ضرورت وقتندە مباحدە اولور ايسە مسلمانلارنىڭ كورشى اولارندەغى چواش موقشى كرستيانلرينە برگە بر ياكە برگە يكرمى پروتسيپت و يره چك يرلرينە بيش آلتنى پروسپت ايله قور . نلەقلرى ضرورت حكمنى آلمازمى؟ بوشى ضرورت اولماسە ابن القيمنىڭ ضرورتى نە كىمى نرسە اولەچقدر عجباً؟! . . مفسرلر بيانينە كورە ربا حراملىقى فقيرلرنى بايلارنىڭ ظلملارندن و جبرلارندن صافلامق ايچون اولمشدر . واق بورچ جمعيتلەرى دە بعينە اوشبو حكمت ايچون تاسيس ايدلمشدر . أشلق چاچوچى عبد الله ، اولوق آلور ايچون آفچە كرك اولديغندە فايده اولسەدە بر اورن غە باش تورتورگە مجبور . يالئوب يالواروب ، يوز تورلى منتلر ينى يوكلاب ويىك كوب خدمتلر ينى اشلەب اونبىش صوم ايتوب قايتارمق شرطى ايله كورشى اولندەغى ميكيته دن اون صوم آلوب قايتويىمى (اگر بيرسە) ياخشى، يوقسە اوز اولندەغى واق بورچ جمعيتندن شول آفچەنى شول وعدە ايله اون صوم سكسان تين فيلوب قايتارمق شرطى ايله آلويىمى ياخشى؟ بر يردن دە آلماسون! ديورگە مەكن دگل . چونكە آلمايدىغى تقديردە بتون اميدندن اوزولمك و بتون عائلهسى آچ قالەق لازم كىلەچك .

بخارى روايت ايتەش : « لا ربا الا فى النفسية » حديثنن (ج ۳ ص ۳۱) استدلال فيلوب رباى فضلنى درست كوروچى صحابهلر وار (فتح البارى . ج ۴ ص ۲۶۱ و نيل الاوطار ج ۵ ص ۵۲) . اوشبو صحابهلارنىڭ بو عمللارندن استدلال فيلوب ربا حقندە اولان وعيدنىڭ «رباى نسيئة» گە گنە محمول اولەچغنى ظن ايدوچى عالملردە وار (*).

* * *

آوروپانىڭ بوكونكى مدنيتى اوشبو روشدە دنياعە حاكم اولوب طورديغندە بعض بر قسملر ينىڭ ، مباح اولمق احتمالى كرك اولسون و كرك اولماسون، مسلمانلارنىڭ ربا معاملەسندن قورتولمق احتماللرى يوق . تيمر يول و پاراخودلر ايله سفر ايتىمى طورمق مسلمانلر ايچون مەكن اولمايدىغى كىمى ربا معاملەسندن صافلانمق دە مەكن اولماز . زيرا بتون معاملەنىڭ بوكونكى اساسى شولدر . پيتر بورغەدە طوروچى ميليونير بر مسلمان ايچون هر حرام و منهى اشدن فيلوب طورمق مەكن، اما ربادن طيولمق مەكن دگل . يورندە آفچە صافلامق هر تورلى خطرەلەرگە سسب اولديغندە بايلارنىڭ

(* المنار . ج ۱۰ ص ۴۳۷ .

ابتدائی مکتبہ اوقوتو

قرائت و مطالعہ

۱

مکتبہ قرائت درس لری بالالرنی حرفلر ایله نانشدرغانه اوق باشلانادر. بالالرنک بلیگن حرفلرنن کلمه لرترب قیلنوب اوقوتولالر. طبیعی بو وقتده کلمه لرها و حرفلر اعتباری ایله تحلیل قیلنوب بالالر کلمه ننگ تاوشلرینه کسب وقوف قیلغاچ، اول تاوشلرنی تیوشلی رهوشده تروب یازالر. بالالرنک بلیگن تاوشلری کوبه یگن صابن، قرائت درس لری یزک دائره سی ده کیگه به بارادر. کیمت کیده معلم سوزلر اوقوتقان کبی بالالرغه معلوم بولغان حرفلردن ترتیب قیلوب جمله لرده اوقوتا. جمله لر اوقوتور ئوچون الفبا کتابینی اوقوتوب چغار و شرط توگل. بالالرغه معلوم بولغان حرفلردن نینده ی جمله ترتیب قیلورغه بولسه، شول جمله اوقوتولادر. (بو طریقہ جمله لر اوقوتو بالاغه یاکی بر شوق بیرهدر. زیره بالالر ئوزلرینک معدود حرفلری ایله آکلاشونک امکاینی کورگهچ طبیعی آلنرنگ استقبالغه فاراولری نغی، غیرتلی آرتا، روحلری کوتهرلهدر. بزنگ بو کونده مکتب تیره سنده چوالغان الفبالرغه تقلید قیلوب معناسز و صانسز کوب عادی الفاظنی اوقوتو ایسه، بالانک استقبالنی فارا کغولاتب، مکتبکه یورونی یالغز لافردیدن عبارت دیه اعتقاد قیلدرادر. چونکه آکلاشماغان کوب نرسه لر بالاغه توگل، زور لرغه ده کوب وقته معناسز لافردی بولوب کورنه در.) الفبا تمام بولغانده بالالر قطع لر اوقی باشیلر. بو قدر مطالعه ایسه، قرائت و مطالعه ننگ باشی بولاچقدر.

کیره ک کلمه لر و کیره ک جمله و قطع لرده بولسون، بوزلرنک معنالری بولمق درکادر. اوقوتقان هر سوز و هر جمله ننگ موضوع و مدلولی بالاغه آکلاتورلق بولورغه تیوش. مثلا بالالرغه قایچی، تاراق، چنایاق سوزلری اوقوتولا. بوسوزلرنی اوقوتقاندہ معلم، بالالرنک آکلاب آکلامادق لرنی بلور ئوچون سؤلر بیروب جوابلر آلا. قایچی ایله نی اشیلیر؟ قایچی نرسه دن یاصالا؟ تاغن بر قات اوقوب کورسه ت! تاراق نیگه کیره ک؟ آنک ایله نی اشیلیر؟

گوزل بر نرسه میدانغه چیقار رغه اقتدارلری اولمادیغندن مسلمانلر اوشبو کونگی مدنیت گه ایاررگه مجبورلر. اگرده اختیارلری ایله ایارماسه لر آلرنی بو مدنیت، اختیارلرینه قویمی اوسدراب آلوب کیمته چک و کیمته کده در. شونک ایچون مسلمانلر یا ربا کبی بو کونگی مدنیت اساسلرینی قبول ایدرگه و یا که بتون ملت انتحار قیلورغه مجبور اولور. بونه اوچونچی بر احتمال یوق

**

اوشبو بحثنک خلاصه سی ایشته بویله اولور:

(۱) «ربای نسیئه» اسملی ربا قطعی روشده حرام، بو طوغورده اهل اسلام آراسنده نواع یوق. کرک ضرورت اولسون و کرک اولماسون اوشبو «ربای نسیئه» دن صافلانمق مسلمانلر ایچون فرض.

(۲) «ربای فضل» فی درست کور و چیلر وار.

(۳) بو کونگی حاللر دوام ایلوب طور دیغنده مسلمانلر ایچون ربادن سلامت اولمق ممکن دگل.

(۴) حرام ربانی آلهق حرام اولدیغی کبی و یرمک ده حرام. اقتصادی جهتن، حرام ربانی چیتلرگه و یروگه کوره آلهق، فائده لی و تجارت بحار به سنده غالب اولورغه سبب.

(۵) واق بورچ جمعیتلری، خلقلرنی ربا آشاوچیلرنک ظلملردن قورتولدمق ایچون تأسیس ایدامش و شول یولده خدمت ایته لر. اگرده بوندی بر نرسه یاردم و یروب طور ماسه مسلمان عائله لر کور شیلرنده اولان چواش، موقشی، روس و خاخوللرغه ربا و یررگه و بونک ایله برابر معنوی صورتده اسیر اولورغه مجبور اولاقچلر.

(۶) واق بورچ جمعیتلرنده اولان ربا، بعض عالمو فکرینه کوره «ربای فضل» غه کره ر. بو تقدیرده بوربا، حرام قطعی دگل بلیکه حرام ظنی اوله، ضرورت سببلی مباح اولمق احتمالی ده یوق دگل (بعض صحابه لر ضرورتدن باشقده مباحلی ایله قائل اولمشلر).

(۷) ملتنگ انتحار قیلوندن و متقرض اولوندن صافلانور ایچون بو کونده بردن بر چاره اوشبو واق بورچ جمعیتلرنی تأسیس ایتمکدر. حالبوکه بونک پروتسینتلی غابت آز اولوب اوزینک کانتور مصرفلرینه غنه یتارک. اگرده بو جمعیتلرنک سنوی فائده لری کوب اولسه بو نرسه پروتسینت کوبلیگندن دگل بلیکه معامله کوبلیگندندر.

والله اعلم بالصواب.

ذیل: «ربای نسیئه» ننگ نه شی ایدیکی بیان قیلندی، شوندن باشقه صورتلرنک هر بری «ربای فضل» اوله چقدر.

طريقه جوابلر عرض قياورغه ممكن. اورامده بر بالا، نى اشلەب طوراً ايدى؟ بو بالادن الوغ آدم، نى ديوب صورادى؟ بالا نيچك جواب بىردى؟ بو آدم بالاغه نى بىردى؟ بالا آفچه نى آغاچ يغلاندىن توقنادىمى؟ توقماغاچ نكى آدم ينه نى ديوب صورادى؟ بالا نيچك جواب بىردى؟ اگرده بالا انكەسى بىرگەن آفچه نى يوغالتماغان بولسه ايدى نكى آدم آكا آفچه بىرر ايدىمى؟

«ايكى صابان» (ياكى قرائت - توقايفى)

صابانلر نىدن ياصالار؟ بر تيمرچيدە نيچە صابان ياصالغان بولغان؟ اول صابانلرنىڭ بىرسىن كەمگە ساتقانلر؟ اول كىشىسى آنىڭ بىرلە نى اشلەدى؟ بو صابان، بر سورە تورغاچ نىندە نوسكە كىردى؟ ايكنچى صاباننى كەمگە ساتقانلر؟ كىتچى آنى قايده تاشلادى؟ يانا تورغاچ بو صابان، نى اشلەب كىندى؟ اگرده اول بر سورسە قارالوب توتوغوب بتەر ايدىمى؟ سوكرە بو ايكى صابان، نى اشلەدىلر؟ كىتچىدە كى صابان ئوزىنىڭ ايدەشنىدىن نى صورادى؟ ايدەشى نيچە جواب بىردى؟ آنىڭ سوزلر ينى كىتابدىن اوقوب قارا!

مونه موندای قطعەلرغە اوغشاتوب و تقليد قىلدروب بالالرنىڭ ئوزلرنىندە قطعەلر ياصاتورغە و سويلەتورگە ممكن. بو قطعەدە ايكى صابان مثال توتولغان بولسە، باشقە قطعە ياصانقاندا ايكى فانداش ياخود ايكى شاگردنى مثال توتارغە يارى.

شەرلر اوقوتقاندا شول طريقه سۇاللر واسطەسى ايله مذاكرەلر قىلورغە ممكن. بىزنىڭ مەكتەپ دىياسىندە شەرگە فحطلىق زور بولو، باشقە مەسئەلە. بىزدە اوقوتورلىق شەرلرنىڭ بولماي ايله اصول وقاعدە طبعى ئوزىنىڭ قوت و صورت مخصوصەسىنى يوغالتتى. (آز بولسەدە عبد الله افندى توقايفنىڭ شەرلرى آراسىندە مەكتەپدە اوقوتورغە بىق لابق شەرلر بار. اويانماس يوقى، تەنچى، آنا ايله بالا، اش بىكەچ اوينارغە يارى، توغان اول، سوتكە توشكەن نىچقان سرلوحەلى شەرلرى روس مەكتەپ دىياسىندەدە كوب توگل. سوگنى صنف شاگردلر ينه سعيد افندى رامىيفنىڭ «تاك وقتى»، «مىنوتلر» كى شەرلر ينىدە اوقوتورغە و حفظ قىلمىرغە مەن ئوز طرفىدىن نوصىيە قىلور ايدم).

«تەنچى» شەر ينى اوقوتقاندا باشدوق «صوق بر كوندە كم مسجد يانندە نورغان؟» ديوب صور او اول ندر اوق منطقى و مناسب صور او بولوپ بتمەس. بلكە فاش

چىناياق بىرلە نى اشلەلر؟ چىناياقلر قايده ساتولالر؟ سىزنىڭ اويكرده چىناياقلر بارمى؟ لىكن اوزون و مركب جوابلر آلنورلىق سۇاللر بىرلەسكە تىوش. مثلا: فاش نرسە؟ ياز نرسە؟ چىناياق نرسە؟ كى. بو سۇاللرگە بالالر جواب بىرمەسلر.

بالالردن جواب آغاندا ممكن قدر اوزون و تولى جوابلر آلورغە سعى قىلورغە تىوش. تولى جواب ايچون بالا، مەلمنىڭ سۇالندە كى سوزلرنىڭ بر قدر ينى قىسروب جواب بىرە. ئەيتىك مەلم «قايچى نرسەدن ياصالا؟» ديوب سوراسە بالادا «تيمردن» ديوب جواب بىرمەي «قايچى تيمردن ياصالا» دىيە اوزون جواب بىررگە كىرەك. قطعە و جەملەلرنى اوقوتقاندا بالا بتون جەملەنى ياخود بتون قطعەنى آكلارغە تىوش. ايرم سوزلرنىڭ مەنالرنى آكلابدە توتاش جەملەنىڭ حاصلنى آكلاماسە بالاننىڭ فكر و ذهنى كىت كىدە تارقاولقغە مبال بولاچقىر. قطعەنىڭ حاصلنى آكلانغى بالاننىڭ ئوز سوزلرى ايله سويلەب بىروندىن معلوم بولور. بالا ئوز سوزلرى ايله قطعەنى سويلەب بىرە آلسە، آننىڭ آكلانغى ايله حكم ايدىلەدر. لىكن حاضرگە شەرلرنى نانوغان كچكەنە بالالردن بيان قىلدرو غالباً چىتىن بولادر. شوننىڭ ئوچوندە مەلم ئوزىنىڭ سۇاللىرى ايله بالاغە قطعەنىڭ حاصلنى آكلاتورغە اجتهاد ايتەر. ئەيتىك بالا «قاش كوندلرنى بىرنى قار قىلغان بولا. بو وقتلردە كىشىلر چانا بىگوب بورىلر. چانا كوندلرنى چانا بىگوب بورىرگە يارامى. چانا اورنىنە چانا كوندلرنى آربا بىگەلر.» ديوب اوقى. اوقوب تەمام ايتكەچ بالالارغە حاصل مەناسىنى آكلاتور و آنلرنىڭ آكلاب آكلامادىلرنى بولور ايچون شول طريقه صوراشورغە ممكن. قاش كوندلرنى بىرنى نرسە قاپلانغان بولا؟ بو وقتدە كىشىلر نرسە بىگوب بورىلر؟ قاش كونى آربا بىگەلر؟ چانا كونى چانا بىگەلر؟ شولاي بولغاچ بىزگە چانا قايسى وقتلردە كىرەك بولا؟ آربا قايسى وقتلردە؟ كىتابكرده يازغان نى تاغن بر فات اوقۇنر!

بو اورندە «قاش نرسە؟ قار نرسە؟ چانا نرسە» دىگەن سۇاللرنى عرض قىلو اصولسزلىق بولاچقىر. زىرە بالالر بو سۇاللرگە جواب بىرمەسلر. هر حالدا سۇاللر جواب آلورلىق و بالاننىڭ آكللاوينە ياردم ايتەرلىك بولورغە تىوش. ئەيتىك بالا «جوابقە اوستا بالا» دىگەن قطعەنى اوقى. (ح. زىبىرى رەبىر الصبىان ۶ نچى) بو قطعە اوقولغاچ شول

كونلرنده هوا نيندهى بولا؟ صوفده باشقه بر بر نورلى ئوزگهرشده بولامى؟ خىر چيلرگه مونداي بورانلى كونلرده بوررگه اوڭغاي بولامى؟ سز حاضرگنه نيندهى قارتنى اوقودكز؟ اول قارت قاپچق توتوب قايدە بارغان؟ نيك آندە بارغان؟ اول قاي وقتلرده آندە بارا ايگهن؟ بو قارت بورون نيندهى بولغان؟ اول قارت، باي وقتندە نيندى آشلر آشاب تورغان؟ نرسه لرگه اوتوروب يور وگهن؟ آنڭ اول وقتندە دوستلرى بولغانمى؟ حاضرگى وقتندە دوستلرى بارمى؟ آنلر قايدە كيتكهنلر؟ نيك قاقچانلر؟ فقير و بارلريلرنى بايلر يارانمىلرمنى؟ باي چاغندە بو قارتنى يارانا تورغان بولغانلرمى؟ بو قارتقه نمازدن چغوچيلر نيچك قاريلر ايگهن؟ وسايره...

شولاي صوراشوب بالالر بر قدر شعرنڭ معناسنى آڭلاغاچ، باشدن آخرينه قدر توتاشدن سويله توب چغارغه اجتهاد فيلنور. بالانڭ، شعر ايله يازلغان نرسه لرنى ئوز سوزلرى ايله سويله بپرووينه اهميت بپروب، ممكن اولدقچه، اوقوغان شعر و قطعە سيني ئوز سوزلرى ايله سويله تورگه اجتهاد فيلنور. اوقوغان هر نرسه نى حفظ فيلرودن صافلانورغه تيوش. زيره كوب نرسه نى حفظ فيله تورغاچ بالانڭ باشى ميگگىرى، اول غير معدود بولغان نرسه لر آراسندن صاو و توزك بر نرسه نى بارلاودن عاجر قالا. اوقوغان نرسه لر كوب اما طوتوب ايتورگه يوق بر حالگه كيله. شونڭ ئوچوندە تريبه عالملىرى «آز اوقوندە نى بلدر» ديگهن بر سوزنى سويله ب فالدرغانلر. بوسوزلردن «آز اوقوتوب كوب بلدر» نتيجه سى ئوزندن ئوزى نووادر. كلمه، جمله لروحتى قطعە لرنى نزوب اوفى بلو ايله گنه، آنا تلىندە اوقو تمام بولدى، ديوب ئديتوب بولمى. بلكه قرائتنى بلور ايچون بالانڭ سرعت (چابق) ايله درست، تڭلاوچيلر آڭغارلىق درجه دە آچق و ئوزيدە آڭغاروب اوفى بلوى شرطدر. قرائت و مطالعه درسلىرنده معلم، بو شرطلرنڭ جمله سنى خاطرندە توتوب بر يولى جمله سىنڭ رعايه فيلنووينه سعى و غيرت فيلور. اگرده بر ابتداء بالانى سرعت ايله اوقورغه اويره توبده صوكره معنى طرفينه ميل ايتدرمكچى بولساق، خطاء و اصولسزلىق قىلغان بولورمز. چونكه بالا عبارت و الفاظ ترديد فيله تورغاچ، آنڭ معنى طرفنى اويلاو حاسه سى بتونلهى بيكله نه و آخردە يالغز عبارت ترديد فيلو، بالاغه، تاشلاتووى غيرممكن درجه سنده بر عادت بولوب كيته. زيره بالا دور طفوليتندە نيندهى

عادتكه ملكه ايتسه اول شول عادتنى اوزاق وقتلر تعقيب فيله، چاره سينه كرشلمه س ايسه آخريه مرينه قدر بو عادتنڭ بر خسته لك بولوب فالوويده طبيعى. (بو كوندەده شونداى آدملر وارگه: بعض كلمه لرنى خطا و غلط اوله رق تلفظ فيلرلر. آنلر اوزلرينڭ خطا تلفظ فيلدقلىرى بلسه لرده ئوزلرنى بيگودن عاجز بر حالده بولمقده لردر. بونڭ كىي حاللر عهوما دور طفوليتدن قالمه بر چير ايدىكى معلوم). شونى ده خاطرده طوتارغه كيره ك: يالغز عباره ترديد فيلورغه ئويره تو ايله درست و تيز اوقورغه ئويره توده ممكن توگل. زيره معنائى آڭغارمى اوقوغان بالا هر وقتندە سوزلرنى بوزوب اوقيدر. غالبا تيوشسز اورنلرده توقتاپ، جمله نى ده اشدن چغاروب يبه ردر. ايكنچيدن: آڭلاغان نرسه نى اوفو، آڭلاماغان نرسه نى اوقوغه قاراغانده كوب بينگل و تيز اوقولادر. بناء برين بز بالالرنى بردن: آچق، آڭغاروب و تيز اوقورغه ئويره تورگه بور چليمز. آڭغار-توب اوقوتورغه تيوش ديگه چده قطعە و شعرنڭ ئله نيندهى تيره ن معنالرنى و آنلرنڭ ادبى طرفلرنى آڭغار توب اوقوتو ديگهن سوز توگل. زيره بيوك حاضرلىكى، كوب كورگهن كشى توبه ن درجه ده گى كشيگه قاراغانه تيره نه ك آڭغار-چق. بونڭ كيريسى-آز كورگهنده كيم آڭلار. ديهك بو مسئله ده ده همان بالالرنڭ حاضرلىكلر ينه اعتبار فيلمق تيوش. مكنتبه ياكى كروب اوفى باشلاغان بالالارغه، فلسفه گه دائر قطعە لر اوقوتوب چوالمقدن طبيعى فائده چقماز. بو درجه ده، آڭغار و دن مقصود، آنچق ملاحظه قدرى گنه در. بالانى اولگى خطوه سندن باشلاب اوقوتورغه تيوش بولغان كىي، آنى شول وقتدن باشلاب آچق و درست، قچقرو ب اوقوتورغه ده تيوش. معلم برنجى درسلىره اوق بالانى ئوزى كىي درست اوقورغه نكليف قىلماسه ده، آخردە عادت بولوب كيته رلك درجه ده خطا اوقورغه هم سوزده بولماغان تاوشلرنى قوشارغه و سوزده بولغانلرنى فالدر وغه ايرك بپرمه س. يوسف شرقى. «آچينسكى».

مدرسه ده اونبىش يكرمى يىللر طوروب نيلر اوقودق؟

اوشبو ۱۹۱۲نچى يىل ۱۵نچى مايدە فزلىر غيماز يه - سنده امتحان باشلانوب اوندورت تورلى فندن امتحان طوندلر. ۳۶ قز امتحان غه كروب شونلردن ۳۵ى امتحان

شوندەغىنەدر . بىزگە دىن دىنلارنى وشونىڭ ايله فن دىنلارنى دە ضرور . مسلمانچەغىنە اوقولغان فنلردن فائىدە كورو بىزنىڭ اىچون چىتىن . توركىچە اوقوب تىخنىك اولوب چىقسەدە روسىيەدە آنىڭ پلانى تاوق الاچقى سالورغەدە يارامى ، چونكە آنى ھىچ بىر دە تصدىق ايتمىلر . شونىڭ اىچون مسلمانچە اوقولغان فنلرنى روسچە اوقولغاندە ياردمچى حساب قىلورغە غنە مەكەن . رادلوڧ جىنايلىرىدە تانارسكى اوچىتىلسكى اشقولا شاگردلرى فائىدە آلسونلر وروسچە فنلرنى آڭلاو طوغر وسندە ياردم كورسونلر اىچون ۱۸۷۴دە « ھىئت » فئندە « پلانېت سىستېماسى » اسمندە توركىچە بر اثر يازدى .

ابتدائى مەكتىبلر اىچون پروگرام ياصارغە ضرور دىيوچىلر اولسەدە اشگە كرشوچىلر ھەمىشە كورلەمى . « وقت » غزىتەسىنىڭ ۹۴۷ نچى نومىرنىدە مسلمان مەكتەب و مدرسە لرى حقدە فرار يازلمش ايدى . شول حقدەدە مصلحت قىلوچىلر وارلىقى بىلنمى .

قازان شەھرىدە دىركتور رخصتى ايله آچلمش فاتحە خانم آيتوانىڭ قىزلىر مەكتىبىدە اوقولا طورغان دىنلر و كىتابلر . بىزنىڭ اسملرىنى بو بىردە يازوب كورساتەمز .

ويروب ، ايكى فئندە ۲ نومىرى اولدىغىنلار بىر قىز اوز صئفندە قالدى . ھر فئندىن بىشار نومىر آلدقلىرىدىن ۴ قىز بىرىچى درجەدە حساب ايدلوب آلتون مېدال و ۲ قىز بىر ايكى فئلرنىدە ۴ نومىر اولدىغىنلار كومش مېدال ويرولورگە اولدى . بىن بو قىزلرنىڭ امتحانلرى حقدە بىر قىز تفصىلات ويىرگە لزوم كوردىم . امتحان اوشبو روشدە بولدى : مائ ۱۵ ندىە املا انشا . ۱۶ دە جېردىن يازو ايله مەسىلە حل قىلو . ۱۷ دە يازو ايله حساب مەسىلەسى حل قىلو . ۱۸ ندىە يازو ايله ھندسە مەسىلەسى حل قىلو . ۱۹ دە پىداغوغىيا ، تىلدىن . ۲۱ دە حساب ، جېر ، تىلدىن . ۲۳ دە ادبىيات تىلدىن . ۲۶ سئدە طبعىيات ، ھىئت . ۲۸ دە دىن . ۳۰ ندىە تارىخ . ايون ۲ سئدە جغرافىيا . ۵ ندىە ھندسە .

مجموعى اوندورت فن اولوب بولورغە مخصوص اون دانە پروگراما وار و ھر قايوسى ۳۵ - ۴۰ مەسىلەدىن عبارت ، اوشبو روشچە :

ادبىيات	۳۴	طبعىيات	۳۶
جېر	۳۹	ھىئت	۳۹
حساب	۳۹	دىن	۳۷
ھندسە	۴۰	تارىخ	۴۰
پىداغوغىيا	۳۵	جغرافىيا	۳۶

مجموعى ۳۷۵ مەسىلەدىن عبارت . امتحان قىلنۇچى قىزلر سانىدە يابىق نومىرلى كانوېرت قويلغان . نومىر ، مەسىلە سانىچە . بىر مەسىلەدىن جواب ويىر اىچون فرق مەسىلەنى بىلو لازم . امتحان قىلنۇچى توكل قىلوب بىر كانوېرتنى آلادە آچوب قارى ، اگردە كانوېرتدەگى مەسىلەلرگە جواب ويىرگە كوچى يىتمازلىكنى سىز سە يىنەدىن ايكىنچى حتى اوچونچى كانوېرتنى آلمق مەكەن ، اما بوندىن آرتقنى آلورغە مەساعدە يوق . شوشىندى مەشكىل امتحانلردە ۳۶ دن ۳۵ قىزنىڭ ياخشى امتحان طوتوى البتە تىرتىب و اجتهاد ئەرەسىدەر .

محترم ذاکر افندى الغانوفنىڭ ۱۱ نچى عدد « شورا » دە (ص ۲۳۸) يازمىش سوزى دىستىر . لىكن بىزنىڭ ملا و موؤذلىرنىڭ مەشىتلرى حقدە يازومز يوقارىدە سويلادىكەمز فنلرنى آنلردىن امىد ايتىدىكەمزدىن دىگىل بلىكە علم قابقاسى توپىندە بىر بىرەم ايله تالاشوب ياتومزنىڭ سىبىلرىنى گنە كور - ستمك ايدى . « عسىنيە » ، « عاليه » و « محمدىه » لردىن البتە شوندىن آرتق نرسەلر گونارگە يارامى . شولاي بولسەدە ھر ايكى بولبەغى چىتىلىكلرنى بىررگە تىوشلى ، بىزنىڭ سوزومز

- ۱) توركى الفبا .
- ۲) عربى الفبا .
- ۳) قراؤت توركى .
- ۴) حساب مەسىلەلىرى .
- ۵) كلام شريف (عربى الفبا تمام اولدىغىنلار صوڭ) .
- ۶) رسم و اشكال .
- ۷) حسن خط نۇنەسى .

توركى

مەنى

اچونچى مەنى

- ۱) كلام شريف .
- ۲) تجويد (فن تجويد . شەھىد عونى) .
- ۳) ابدست و نماز .
- ۴) عقاؤد .
- ۵) قراؤت توركى .
- ۶) حساب مەسىلەلىرى .
- ۷) رەبىر املا .
- ۸) حسن خط نۇنەسى .
- ۹) رسم و اشكال .

- ۱) كلام شريف مع التجويد .
- ۲) مفصل علم حال (اختلافلى فرىلرغە قدر) عبدالله فىضى .
- ۳) ياكىقى قراؤت .
- ۴) حساب مەسىلەلىرى .
- ۵) تارىخ انبىا .
- ۶) جغرافىيا .
- ۷) توركى صرف .
- ۸) املا توركى .
- ۹) رسم و اشكال .

- (۱) كلام شريف مع التجويد
- (۲) مفصل علم حال .
- (۳) ملى ادبيات درسلى .
- (۴) حساب مسئللى . ۳ نچى جزء تمام
- (۵) تاريخ انبيا . ۲ نچى جزء تمام .
- (۶) دنيا (جغرافيا) ۲ نچى جزء تمام .
- (۷) توركى صرفى . تمام .
- (۸) رسم و اشكال . ۲ نچى جزء .

- عبدالله توناي .
- قربانعليف .
- قربانعليف .
- ل . ل . س .

توركى

آخوند . (ويرغورال) . واق بورچ جه عيتارى آچونك شريعت فاشنه درست اولوب اولماوى حقنده سؤال فيلد يغمزده ، بو مسئله نك دىنى جهنى اولديغندن اوزم نك دىنى محكمه مز اولان اورنورغ دوخاونوى صوبرا نيه سندن صورارغه مشورت ويرمش ايدكز . شوگنا كوره بز بو مسئله نك فتواسىنى صوراب صوبرا نيه غه عرض حال يباردك . صوبرا نيه ايسه اوشبو ييل ۲۹ نچى مارت تاريخلى كاغدى ايله : «بو مسئله حقنده محله اماملرينه مراجعت فيلگنر !» ديه جواب يازدى . صوبرا نيه ، اكرده اوشبو طوغر وده ، فايو طرفنى ترجيح قىلوب اولسه ده ، اونيش يولدن عبارت بر فتوى باصدرسه ياكه شول فتواسىنى غزته لرگه ويروب نشر ايندرسه خلقنك شريعت حكملرينى بىلوب طور ولرينه سب اولور ايدى . مسلمان لرنك زور اميدلر ايله كوز تىگوب طور وچى صوبرا نيه لرينك هر بر اولده بولوب طورغان عمومى و دىنى بر مسئله طوغر وسنده صورانغان سوزمگه التفاتى اوشبو بولدى . ايمدى بو مسئله حقنده نچوك قىلورغه ؟

عمر صادق .

شورا : محل اماملرينى بر بيرگه جيارسزده صوبرا نيه نك شول يازوينى كورساتورسز . احتمال آنلر شوگنا فاراب بر شرعى فتوى توزوب امضا قىلوب ويرلر . شوگنا فاراب عمل قىلورسز . اوشبو عدد «شورا» ده بز بر مقاله درج قىلدى ايسه ده بو ، البته باشقه لر ايچون دليل دگلدر . بز آنى ملتنك اجتماعى جهندن هلاك اولوندىن فورقوب غنه «اخف الضررين» نى اختيار وعام ضررنى يبارمك ايچون خاص ضررنى تحمىل قىلمق فيبلندن گنه يازدى . اكرده «آخوند» اولينك مسلمانلرينه آشلق چاچار و آنى اشله تور همده باشقه كسبلر قىلور ايچون كرك قدر آفچهنى پروتسيونتسز و هيچ منتسز بلكه محض الله رضالغىنى اميد ايدوب گنه هر وقت و ويروب طور وچى اولسه اول وقت «واق بورچ جهعيتى» آچارغه ضرورت يوق . چونكه اول هر نه قدر «رباى فضل» اولسه ده هميشه حرام اولدر . اما بوندى بر اش اولماسه و شونك سببندن «آخوند» اولينك اقتصادى

اوشبو درسلىر اوستينه حكومت طرفندن تصديق ايدلوب روسجه درسلىر ده اولاقچدر . درسلىرنك روشلىرى اوشبو جدولدن معلوم اولور :

درسلىر	۱ نچى سنه		۲ نچى سنه		۳ نچى سنه		۴ نچى سنه	
	هفته ده ساعت	هفته ده ساعت	هفته ده ساعت	هفته ده ساعت	هفته ده ساعت	هفته ده ساعت	هفته ده ساعت	هفته ده ساعت
قراكت توركيه	۶	۴	۳	۳	۳	۳	۳	۳
قرآن كريم	سنه آخونده غنه	۴	۳	۳	۳	۳	۳	۳
علم حال	۲	۳	۳	۳	۳	۳	۳	۳
تجويد	—	۲	—	—	—	—	—	—
تاريخ انبيا	—	—	—	۲	۲	۲	۲	۲
جغرافيا	—	—	—	—	۲	۲	۲	۲
املا	۴	۲	—	—	—	—	—	—
قواعد لسان	—	—	—	—	۲	۲	۲	۲
انشا	—	۱	—	—	—	—	—	—
حساب	۴	۴	۴	۳	۳	۳	۳	۳
رسم	۲	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
حسن خط	۵	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
حفظ	—	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
الهى و ملى	—	—	—	—	—	—	—	—
شعرلىر	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱	۱
	۲۴ ساعت	۲۴ ساعت	۲۴ ساعت	۲۶ ساعت	۲۶ ساعت	۲۶ ساعت	۲۶ ساعت	۲۶ ساعت

بو درسلىر آراسندن «جغرافيا» نى دين گه خلاف قىلوب كورساتوچيلر وارلغى معلوم . لکن ابراهيم حقى حضرتلىرى : «عالم ، حادث اولديغندن صوك كرك كرى و كرك بسىط اولسون دين گه تعلقى يوق ، حكيملرنك سوزلرينى تصديق ده ايتيم ، تكذيب ده قىلميم ، شرع گه يولسز ياردم و يرو-چيلرنك ضررلى ، بولى ايله طعن ايدوچيلرنك ضررندن الوغراقدر» ديهش .

فن اوقوچيلرنك دين طوغر وسنده مساهله لرى يوق دگل ، شويله ايسه ده «عقللى دشمن ، عقلسز دوستدن ياخشىراق» ديهك فيبلندن ، فن اوقوچيلردن انشاء الله بر وقت فائده ده كورلور .

محمد كمال ولد مظفر . «ماله ژ» .

جهندن «ایوانوفقا» اولندن آرتده قالق احتمالی غالب اولسه اول وقتده مذکور جمعینی آچوب فائده لنورگه و باشقلرنڭ آياق آستلرنده فالمازغه تيوشلی. بو مسئله حقنده محله اماملری شریعت اسمندن «فتوی» ویرسه لر بزم سوزمیزی بر طرفغه تاشلارسزده، البته آنلرنڭ فتوالری ایله عمل فیلورسز.

بو کیمسه دن: «واق بورچ جمعیتینڭ پرتیسینتی اوزینی اداره ایتمک مصرفی ایچون گنه آلتهدر آنڭ ریعی شول مصرفدن آرتش یارتی تین برتینلردن جیولمش نرسه لر، آقچه آلوچیلرنڭ کورمش فائده لرینه نسبت ایله اول یارتی تین و برتینلرینی مال سانارغه ده یول یوق!» دیه ایشتدک. اگرده بو سوز درست اولسه اول وقتده بومسئل بتونلای بومشاب فالور. اگرده «واق بورچ جمعیتی» نڭ نظام نامه سیننی اوقود یغمز صوڭ بعض بر سوزلرمیزی تصحیح ایتمک لازم اولسه بو مسئله حقنده تکرار یازارمز.

غالجات . ۱۱ نچی عدد «شورا» ده یازلمش سؤالم یاڭلش بولغان ایکان، اوشبو سببدن تکرار یازدم. مقصودم بویله ایدی: کرهء ارضه مسکون جمیع بشر، اوشبو یرده خلیفه اولان حضرت آدم علیه السلام نسلندن و ذریاتندن اولمقنده هیچ شبهه یوق ایدی. بو ایسه همه توارخی کتابلرنده و هر تفسیرلرده آچیق بیان ایدلوب کیلمش، اجماعاً اعتقادمز. الحال بونڭ عکسندده اوله رقی دیار مصر مفتیسی شیخ محمد عبده حضرتلری «تفسیر القرآن الحکیم» ده «لیس فی القرآن نص اصولی قاطع علی ان جمیع البشر من ذریة آدم.» دیمش. ایدنی بونلرنڭ معناسی نهدر؟ «شورا» ده بو طوغر وده بر بیان افاده ایدلسه ایدی.

معلم: امیر ابن عبد القهار.

شورا: بر نرسه نڭ اعتقادی لازم اولمق ایچون تفسیرلرده و تاریخلرده یازلمقی غنه یتمی بلکه شول حقه دلیل قطعی اولورغه تيوشلی. مفتی حضرتلری اوشبو طوغر وده «قطعی دلیل یوق» دیمش ایسه آکا قارشى تفسیرلر تاریخلر ایله گنه دگل بلکه قطعی بر دلیل تابوب معارضه فیلمق لازم. خرستیان و یهودلرگه کوره بو طوغر وده قطعی دلیل وار، چونکه بومسئله «تورات» ده شوپله بیان فیلمشدر. اما بز آنلر قولندهغی توراتنی کتب سماویهدن دیه اعتقاد فیلمادبغمز ایچون (اوزلری ده شول توراتنڭ کتب منزلهدن اولدیغنی اعتقاد ایتمیلر) بزنڭ ایچون دلیل دگلدر.

قازان. بعض آدملر اوزلرینڭ یکریمی بیش و ایلملی بیل خدمت ایدولری مناسبت ایله یوبیلی یاصیلر. بعض بر مشهور کیمسه لرنڭ وفاتلرینه یکریمی بیش، ایلملی و یوز ییللر طولدیغنده ده شوندى یادکار مجلسلری قیللر. اوشبو اشنڭ شریعت نظرندده حکمی نیچو کدر؟ بدعت اولوب «هر بدعت ضالاندر» حکمینده کرمیهی؟ بوندن صوڭ اگرده یوبیلی یاصامقده ضرر اولماسه بونی میلادی و شمسى ییللر ایلممی یا که قمری و هجرى تاریخ ایلممی یاصامق موافق؟ اوشبو ایکی سؤالنڭ هر ایکیسینه جواب یازلوی مطلوب. چونکه ایکی سؤالنڭ هر بری مخصوص طائفه لرگه کوره ویرلدر. جوابی ده شونلرغه کوره اولور.

عبدالمجید.

شورا: «هر بدعت ضالان» مضموننده اولان حدیثنڭ دینی اشلر حقنده ایدیکنده شبهه یوق. مثلاً رسول الله و آنڭ اصحابندن روایت اولمادیغی حالده دین اسمندن بر عبادت و عمل پیدا ایتمک هم بدعت هم ضالاندر. اما بونڭ دنیاوی اشلرگه شمولی یوق، آنده اختیارلق. یوبیلی کبی اشلر، دینی دگل بلکه دنیاویلر. دنیاوی اشلردن اولدیغی ایچون سنه شمسیه استعمال قیلمقده ده زور ضرر اولماز. بوندی اشلرنی فیلوچیلر، حالنڭ اقتضاسینه کوره عمل ایدرلر.

قارغالی. بعض شعرلر حقنده ذم قیلوب و بعض شعرلر حقنده مدح قیلوب حدیثلر وار. حالبوکه بعض بر آدملر «والشعراء یتبعهم الغاؤون» آیتندن استدلال قیلوب بزنڭ اوزمزنڭ ملی کویلمزینی و ملی جرلرمزینی منع ایتمکچی بوللر. حقیقت حالده بزنڭ ملی کویلمز و ملی جرلرمز شعرنڭ مهدوح قسمینه می یا که منموم قسمینه می کره لر؟ رسول الله کعب بن زهیر شعرینی یاراتوب اوزینڭ حرفهء شریفه سینى احسان قیلدیغی معلوم. رسول الله مدینه گه کردیگی وقتده ده کنیزا کار قچقروپ شعر اوقومشار ایدی. یوقسه بزنڭ جرلر بتونلای «شعر» گه کرمیلر می؟ یا که شعرنڭ مهدوح اولمقی عرب سوزینه گنه خاص اولوب تورکیچه اولغانی بتونلای منموم اوله درمی؟

امام حراث ایداروف.

شورا: کرک عر بچه اولسون و کرک باشقه تیلک اولسون شعر، جر، بیت باری بر نرسه. شعر هم جر باشقه سوزلر قیلنندن سوزلر اولوب اوزلرینه گنه قاراغانده آنلرنڭ

۱۴۷

بر عرب قل صاندیغندن صوڭ آلوچیغنه: «بونڭ توشاڭ که بول اینوعادتی وار» دیدیکنده آلوچیسی: «توشاڭ تابسه بول ایتسون!» دیمشدر.

حکایه

دنیاده طوراسم کیله!

برادر! بتکانسڭ ایکان، ایزلگانسڭ. سین بو حالگه نوشه طورغان کشی ایدگمنی؟! سین بیت موندن ۳-۴ ییل ئلك نیلر اویلامی ونیندی پلانلر قورمی ایدڭ. سین اول وقتده خلقغه خدمت ایتەرگه، آلازڭ کوزلرن آچارغه، طورمشغه یاقیتیراق قارارغه، آلازنی سوتق ایتەرگه اویلی ایدڭ. سین اول وقتده خلقڭڭ شوندی ناچار و فرغانچ بر حالگه توشولرینه یانا، آلازنی چن کوکلهڭدن فرغانا، نیچککنه بولسهده آلازنی بو حالدن چغارغه اجتهاد اینه ایدڭ. اول چاغنده سین غایتده عالی فکرلرگه مالک ایدڭ. سینڭ اول وقتده بار بلیگانڭ خلق، قرغانغان نرسهڭ خلق، «آغه کیتسونلر ایدی!» دیب آه اورغانڭ خلق، اویگنده یاتسهڭ خلق، طورساڭ خلق ایدی. اول زمانده عمومگه شادلق بولغان بر نرسه سیگاده شادلق، عمومگه فایغو بولغان نرسه سیگاده فایغی ایدی. اوزڭڭڭ شول عمومڭڭ بر کیساگی ایکانلگڭ، اول چاغنده دائما سینڭ خاطرده بولا طورغان ایدی. خلق اوچون فایدهلی نظاملر چقسه یا که آلاز اوچون بره فایدهلی اش اشلهنسه، سین آکما اچڭ وطشاڭ بلهن قورانا ایدڭ. اول چاغنده سین خلق اوچون اوفی و خلق اوچون یاشی ایدڭ. آنده سیننی شادلق دینگزینه چومدرغان نرسهده شول خلق راحتنی اوچون طرشو، شولارڭڭ سعادتنی اوچون بارلگکنی فدا ایتو ایدی. اول زمانلرده سینده ملیت حسیده ایس کیتکچ بر درجهده ایدی. تانارلر آراسنده اوقولر ترتیبکه سالنا باشلاوینه و آلازڭ یاشلریده باشقه خلقنی کبک فن مکتبلرینه آیاق باصا باشلاولرینه هم آلازڭ ادبیاتی کیگایه باشلاوینهده سین غایتده شادلانا ایدڭ. برادر! درستن ئه یتیم: اول وقتده مین سیننی بیک زور کشی کوره، سیندن کیلهچکده ئلله نیلر امید ایته ایدم. اوقوغانلردن، اوز تیکده شلرم آراسنده،

ممدوخلریده مذموملریده یوق بلکه مباحدر. باشقه سوز لرنڭ ممدوح و مذموم اولمقلری چیندهگی بر سبیدن اولدیغی کبی شعرلر و جرائزڭ ممدوح و مذموم اولمقلری چیندهگی بر سبیدن کیلور. اگرده جر و شعدره غیبت، بهتان، نیمت، کشینی مسخره فیلمق، اسلام دیننی کیمسوتمه کبی نرسهلر اولسه یا که فسق و اخلاقسزلقغه سبب اولسه اول وقتده عربجه اولسهده نورکیچه اولسهده مذموم اولور. اگرده اوزیڭڭ وحشتینی یباررگه، حسرتینی سوندررگه سبب اولسه ممدوح اولور. رسول الله حضورنه شعر سو یلادیلر، اوزیده قوشوب شعر آیتردی، جاهلی شاعرلردن برینڭ یوز قدر شعرینی اوزی قوشوب اوقوتدی. بو حاللر کتب سته و خصوصاً بخاریده مرویدر. ملی جر ولرمزده اولان «نچکه پیل» «قارا قاش»، «زیفا بوی» کبی نرسهلر شول اوزگزرگه معلوم کعب بن زهیر شعرلرنده وار. «والشعراء...» آیتندن استدلال قیلوب مطلقاً جر و شعرلرنڭ ممنوع ایدیکنی دعوی قیلوچیلر، قط رسول الله دن صادر دگل بر سوزنی دینده اختراع و شریعت که بهتان قیلهلر. آیتده استثنا وار، بز جملهده استثنا اولسه شوننی ذکر ایتمازدن مقدم سوز تمام اولماز. ابوحنیفه نڭ اصولیده اوشبودر. «ایمدی بو زمانده اجتهاد ایشگی بیکلانندی، آیت و حدیث ایله استدلال قیلورغه ممکن دگل» دیه دعوی قیلوچیلر، بوندی دعوانی باشقهلر حقندهغنه قیلوب اوزلرینی بوندن خارج دیه اعتقاد قیلماسلر ایدی آزغنه مناسبت کیلدیکی ایله قرآنندن استدلال قیلورغه کرشمازلر ایدی.

الحاصل: شعرلر جرلر، وقتینه و کشسینه قاراب حرام و مباح اولورغه آنڭ برابرینه گناه و ثواب یازلورغه ممکن، شوننی بیلورگه تیوشلی. شعر و سماع مسئلهسی «احیا» و «عوارف المعارف» کبی الوغ اثرلرده مفصل بیان قیلنمشدر. شونلرغه مراجعت قیلنور، مولوی جامی: «منع سماع کی میکند فقیه * غافل از سر و نفعخت فیه دیمش.

لطائف

۱۴۶

اشعب، نمازنی بیک قزو اوقودیغنده کوروب طورو-چیلر قسقه اوقوی حقنده تعجبلرینی اظهار ایتدیلر. اشعب ایسه بونلرغه: «عجب قیلمه گز، ریا فاشمغان نماز هر وقت تیز اوقولور» دیمشدر.

سېنگ در جده عالی فکری، انسانیتپرور، حقیقت پرست بر ذات تابمی ایدم. مین اوزم اول وقتده سپن سیزگانلرنی سیزوب پیته آلهاماغلیمه ناسفی ایتوچان ایدم. اول زمانلرده سینگ بلهن مصاحبه فیلو، مینی بتونلهی باشقه کشی یاصی ایدی: سینگ بلهن مصاحبه دن صوڭ روحم کوتهرله، طورمشقه فاراشم کیکایگان هم تیره نه یگان شیکلی بولا، اوزمنی آله تارتا طورغان بر کوچ حس فیلا ایدم. یاشلردن کوبلر، سینگ صحبت غایتده اثرلی ایکانلگن سویلیلر ایدی. حتی که سینگ بلهن مصاحبه فیلوننی الوغ سعادتدن صاناغان یاشلرده بار ایدی. سینگ بلهن ئلکدن تکلفسز سویله شوب عادت ایتکانگه کوره بو سوزلرنی سویلی آلام، بلهن: بو سوزلرم سیکا غایتده آغر طویلاچاق، شولای بولسده ئهیمنی چدی آلمیم. عفو ایتەرگه حالکنن کیلور ئلی. حاضریمی؟ حاضر اول وقتدهغی مسعودلگکننی تمام یوغالتقا- نساڭ. حاضر ئلککنگی زورلغڭ، اول زماندهغی عالی فکرلرڭ، آندهغی یالقلتی حرکتلرڭ، کوڭلرگه آتقان اوق کبک اثر بیره آلا طورغان معنالی سوزلرڭ، عالی مقصدلرڭ، چیکسز، فریسز امیدلرڭ بارده یوغالغان. ئلککنگی سینگ باشکننی اشغال ایته طورغان خلق هم ملت فایدهسی، شولار اوچون طرشو، شولارغه خدمتکه بیله بهیلهب کرشو شیکلی نرسه لر اورنینه، حاضر سینده اوز فائده کنیغنه فاراو، شونڭ اوچونگنه طرشو طوروب قالغان. شول فسقه مدت اچنده بو قدرلی اوزگاروب کیتارسڭ دیب اویلاماغان ایدم مین سینی، برادر، وعظ ایتەرگه تله میم؛ فقط سینگ شول بوغاریدن، کینه تکنه شول حدلی توبانگه توشو وکنڭ سببن بله سم کیله، ممکن بولسه سویله چی!

بو سوزلرنی کم سویلی؟ که گه سویلی؟ دی طورغانسزدر، صبر ایتکز، حاضر یازام: یاز مشنڭ حکمی بوینچه شهردن شهرگه، اولدن آولغه سیاحت قیلوب یورگان آراده بر زورغنه آولده طورا طورغان، ایڭ یاقن دوستم مسعود افندی خانه سینه باروب توشدم. مسعود افندی مینم بلهن بر نیچه یلر بر مکتبه اوقوغان بر ایداشم ایدی. اول، علوم اسلامیه دن یاخشغنه اولوش ایاسی بولغان شیکلی، زمان فنلرنده آنڭ یاریسیغنه معلوماتی بار ایدی. مسعود افندی مکتبدن چقغان صوڭنده اوز طرشلغی بلهن معلوماتن کیکایتکان، «علم» یولینه بیرلگان ایدی. اول اوتکون ذهنلی هم قابلیت ایاسی بر ذات بولغانغه، مین آنی «بو علم کشیسی بولوب کیته ایندی» دیگان امیدده یوری

ایدم. مسعود افندی بلهن مینم کورشوگه ۳ ییلدن آرتنراق بولا ایدی. بو سیاحتده آنی کوره سی کیلودن مینم مقصدم آندن استفاده ایتو، آنڭ صحبتندن معنوی نهم آوایدی. نیر یول استانسه سنندن آلارنڭ اولی یراق بولسده، یوغاریده مذکور سببلر اوچون، مین مسعود افندی اولینه بارو مشقتن اوستیمه کوتهرگان ایدم. مین یولده بارغانده: مسعود افندی بلهن اولده گیچه عموم طوغریلرنده سویله شرمز، آنڭ ایڭ سویه طورغانی «ادبیات» عالمندن سوز فوزغاتورمز، اول طوغریلرده بر بر بزنڭ فکرن آکلاب محاکمه لر فیلمورمز دیگان خیاللر بلهن کیفلنوب بارا ایدم. مسعود افندیگه باروب، آنڭ بلهن بر آز اولتورشقان صوڭنده تگی خیاللرنڭ شول خیال کوینچه قالاچاغینه تمام اشاندم. مین بو اوچراومه مسعود افندی بتونلهی باشقه کشی نابدم. اویلاماغانی بر وقتده کینه تکنه مین باروب چغوغه اول ابدراب قالدی. شولایده مینی آچق چرای، یاقتی یوز بلهن فارشو آلدی. آنی تهو کورگاچه ئلککنگی مسعودلگکنن چقغانلغن سیزه رگه ممکن ایدی. چونکه ئلک اول یابق تهنلی، قاقچه هم آق یوزلی، یینگل سویاکلی، تیره ن کوز فاراشلی، متفکر بر ذات بولغانی حالده، حاضر ایتلهچ تهنلی هم قزل یوزلی، سونک کوز فاراشلی، آور طبیعتلی بر بنده گه ئهورلگان ایدی. مسعود افندیڭ اوزنده اوزگارش بولغان کبک اول آنڭ یورتندهده بیک نق کوزگه تاشلانا ایدی. آنڭ یورتنده فارالتیلری یاکارغان، اویینه یراق توگل بر یرده بر کیت آچلغان ایدی. مسعود افندی ۶-۷ ییلدن بیرلی عائله ایاسی ایدی. شول کوینچه اول ئلک عموم اوچون فایغرتا طورغان، عموم منفعتن کوزه ته طورغان، عموم منفعتی اوچون اوزن فدا ایتهر در جده طرشوچان بر کشی ایدی. مینم مسعود افندی تقدییر فیلوومه: آنڭ شول عائله کوینچه، هیچ نرسه گه فارامیچه بتون راختن عموم اوچون فدا فیلوورغه حاضر بولوی طوغریسی ایدی. یوق اینسه مین، عائله سز، ئله کمه وناغلماسز بولغان قایسی بر باشلرنڭ عموم طوغریسی سنده فایغروب آزابلانولرینه آرتق بها قویهی ایدم. چونکه مین آلارنڭ کویسینڭ عائله ی بولغاچ آندی فکرلرندن وار کیچه چک ایکانچیلکارن سیزه ایدم. لکن مسعود افندی آندی یاشلر جمله سنندن توگل ایدی. آندهغی غیرت، آندهغی همت، آندهغی ثباتنڭ مین اوندن برسن بوتهلرده کورگانم یوق ایدی.

توگل - آلار دن كسه گه فايده ايتودن تهم تاباطورغان بولوب كيتكان . مسعود افندي نىڭ بولاي اوزگار ووينه ، آنڭ شولاي كير بىگه تابا بول طوتووينه ، شول بليمى شول قابليتى بلهن ، حيوان كىك عز يز الله بلهن آخرتلك دوست بولوب كيتووينه غايتده اوكندم ، بىچاره نى چىكسز قزغاندم . مسعود افندي نىڭ خانەسندە ايكيەزگنە بولغان بر مجلسندە يوغار يدەغى سوز لرمىنى سويلەدم .

اول مېنىم سوزلرنى اعتبار بلهن ، باشن توبەن اييوب تىكلاپ طورغان سوكنده ، بر ايرىكن صولوش آلوب توبا- نده گى سوزلرنى سويلەرگه طوتىدى .

«اي ايداش ! سېنىڭ اوزگچە اويلارغە ، اوزگچە سويلەرگە حقڭ بولغان كىك مېنىمدە اوزمچە اويلارغە ، اوزمچە سويلەرگە حقم بولسە كيرەك . بلەم : سېن يوغار يداغى آغولى سوزلرڭ بلهن مېنىم حب نفسىنى جراحىلەمكچى بولساڭ . شوندى يوراك يارغچ ، اونلى سوزلرڭ بلهن اوزگچە بلىكە مېنىم يوقلاغان وجداننى اويانمق بولساڭدۇر . برادر ! درستن ئەيتىم خاطرڭ قالماسون ! غايتدە اونكر ، كوكلنى رنجىكچ اول سوزلرڭ ميكا توزان قدرده اثر بېرمى . اول سوزلرڭ سېنىڭ يورا كدن قايناب چقساده ، بلميم نېگە ، مېنىم يورا كىگە كرمى . آلار مېنىم سونگان روحنى قايزا آلدى . سېنىڭ اول سوزلرڭنى بېك توشنەم ، هم آلارڭ درست ايكانلىگىندە سېزەم . لىكن مېنىم سېن ئەيتكانچە شوندى يوغار يدن ، شوندى توبەن بر درجەگە توشومدە اوزمگنە عېيلى توگل ؛ مېنى طورمش ، دنيا شولاي ياعادى !.. اوزك بلەسڭ بيت : مېن شول سېنىڭ اوز صووك قوروب سويلى طورغانڭ «عموم» ، «خلق» ، «ملت» ، طاغى ئلله نىلر .. فايده سېنە طرشام ، شولارغە خدمت ايتەم دىب يورى طورغاچ نېنىدى فېيونلقرغە ، نېنىدى خورلقرغە توشمادىم ! شول يولده بورگان بولوب قارا خلق قاشندە ايڭ مقدس صنفدن سانالا طورغان حضر- تلردن ، ملالردن نېنىدى سوگولر ، نېنىدى بهتانلر ايشتمادىم . سېنىڭچە شول مبارك نرسەلر فايده سېنە يوريم دىب آنا ، آنامدىن ، ايڭ ياقن كورگانم دوستلردىن ، دنياىدە آدم بالاسېنىڭ ايماننى منزلسندە بولغان مالمدن ، خلق قاشندەغى آپرو- يمدن آيرلدىم . طوغريلقغە بارام دىب ، هر نرسەنڭ اوز اسمى بلهن آتاب يورى طورغاچ ، شوندى بر حالگە نو- شدىم كە آدم بالاسى تەسە كم بولسون ، اول روشلى اوت اچندە فالوغە هيچ نەمل ايتە آلماز . صبر ، تەمىل ديگان نرسەلر آدم بالاسېنە اولچاو بلهن بېرىلگان . ايداش ! سېن تەسەڭ

مېن مسعود افندي خانەسېنە كروب ، آنڭ بلهن سويلەشە باشلاغاچدە آنڭ اوزندن سوزلر مېن كوتەمەگان روشدە چغا باشلادى . اول ، مېنىم : « نىحال برادر ! نىلر اشلېسىز ؟ » ديگان سؤالبە اوزىنىڭ كويدن توگل ساتو باشلاغانلغىن ، طرشقان تقيديردە ساتو بلهن فايده ايتەرگە ئەكن ايكانچىلگنە ، شادلانا شادلانا سويلى باشلادى . مېن آنڭ سوزن ايكىنچى ياقغە بوروب ، اولدە مکتەب ، اشقولا اشلرن ، اوفوتو طوغريلرن صوراشا باشلادىم اول برده پوشنىقغە : « ايداش اول تابقلرنى صوراب مېنىم اچمنى پوشدردما ئەلى . تاتارلردە نېنىدى اوفو بولسوندە ، نېنىدى مکتەب بولسون ؟ .. » ديگنە جواب بېرە ايدى . مېن باشداراق بوگا اشانمادىم ، مسعود افندي مېنى آچولاندرو اوچون ، يورى شولاي سويلەشە طورغاندر دىب حسن ظن قىلدىم . شول سببلى مذكور طوغريلرنى چنلاب صوراشوب فارادم . مېن ، نىجىلى جدى روشدە صوراشسام ، اول شول حدلى صالحون فان بلهن : « جيتار ايندى ايداش ، اول طوغريلردە بېك كوب باش واندىم . شول مکتەب طوغريلرن سويلەب اوزىمە ئلله نىجىلى ضرر ايتدىم . خلق فائەسى ، عموم فائەسى ديگان بولوب دوست ، ايش ملالر وحضرتلرنى اوزىمە دشمان ايتوب بتردىم . آندىن بر نرسەدە چقادى ، اول طوغريلرنى الله نىڭ اوزىنە طابشردق ايندى . » دىب Ирония لى كولو بلهن كولو بكنە جواب بېرە ايدى . مسعود افنديلردە مېن ۳ - ۴ كون قالدىم . اول عرفنچە آلار اولدە مجلسلردە بولا ايدى . مسعود افندي نىڭ مجلسلردە سويلەگان سوزى آلو ، صاطو ، تېرى ، يارىڭ كوتە - رىكىلىگى ، توشكىلىگى طوغريلرى ايدى .

مسعود افندي نىڭ ميكا بېگرەك فرق طويلىغان يرى شول طوغرسى ايدى : آلار اولنداغى ۳۰ - ۴۰ مڭ صوم بلهن اش ايتە طورغان عز يز الله باى ، مسعودكە ئلك غايتدە دشمان ايدى . مذكور باى ، مسعود افندي بلهن سوگفى وقتلردە ايڭ ياقن دوست بولوب كېتكان . مسعود افندي حاضر فقيرەك ككشىلر بلهن يونلى سويلەشمىدە ، آنڭ ايڭ راحتلەنوب سويلەشە طورغان كشمىسى حاضر عز يز الله باى . مسعود افندي نىڭ ئلك بارغنە تهم تاباطورغان نرسەسى : ادبى ، فى كىتابلر اوقو ، خلقغە فايدهلى سوزلر سويلەو ، قش كوئندە بالالر اوفوتو ايدى . حاضر آلار اورن باشقەلر اشغال ايتكان : اول ايندى اوقودن توگل - تاوار هم آقچە ساناودن ؛ خلقغە فايدهلى سوزلر سويلەودن ، بالالر اوقوتودن

مکتبہ چغارتدی. اوزی حاضر شول مکتبہ معلمک ایتہ. بونی مین مثال او چونگنه سویلیم. بویگرمیدن برسینگنه. آدم بالالرنندن شوندی جبرار کورگاچ، طورمش طرفندن آرتق قسلفاچ، طبیعی، اولگی حسلسر سوندی. عالی مقصدلر، ایدیباللر اورنینه تاماق طویدرو، عائله فی تربیه ایتومقصدلری اورنلاشدی انسانلرغہ شفقت، مرحمت ایتو اورنینه، آلازنگ نادانلقلرنندن، یارلیقلرنندن استفادہ ایتوب فالو اویبی کردی. فسقه سی، ٹلکگی: ملت او چون اوزمنی فدا ایتہرگہ حاضرک اورنینه، حاضر اوزم او چون ملتنی فدا ایتہرگہ حاضرک کیلوب چقدی. برده تانوب ماناشمیم، برادر! منه مین شول مسعود ایندی. بولای بولوب کیتماز ایدمده، دنیاہدہ مینمده باشقلر شیکلی طوراسم کیلہ شول.»

مسعود افندی ایٹ صوٹھی جملہنی ٹہیتکانده ایکی کوزی یاشلہنگان ایدی. شول صوٹھی: «دنیاہدہ باشقلر شیکلی مینمده طوراسم کیلہ شول» دیگان جملہسن اوزینہ بر تورلی موٹلی، ٹللہ نیندی تیرن حسرتلرن آکلانا طورغان زارلی ایتوب ٹہیندی ده کوزلرنده گی یاشلر تگہ. رہب کیلوب چقدی. اوزی سوزدن طوقتالوب، طوروب کیتدی. بو وقتندہ مسعود افندی غایتندہ فزغانچ بر قیافت کسب ایتکان ایدی.

شوندی عالی بر کشینی، طورمش شولای ایزوب اشدن چغارغانلغنی کوروب مینمده کوٹل یومشاردی. بو وقتندہ مینم او چون آنلر حاضرلہنگان ایدی. مسعود افندی بلہن ایسانلہشدمده یولیمہ سفر قلدیم.

مسعود افندیٹ: «دنیاہدہ مینمده باشقلر شیکلی طوراسم کیلہ» دیگان ہم بیک کوب یاشلرمنزنگ ایٹ صوٹھی لوزنقلری بولوب قالا طورغان معنالی جملہ، شول مسعود افندیٹ آوزندن چققان موٹلی وزارلی ناوشی بلہن مینم قولاقندہ طوردیدہ قالدی. «صابر»

محرری: رضاءالدین بن فخرالدین.

ناشری: «محمد شا کر و محمد ذا کر رامیفلر».

نی سویلہ، سین گلگنه آلازنگ فایدہ سینہ حرکت ایتہ طورغانٹدہ۔ بندہلر، گیر وسنچہ دائما سینٹ ضررگہ حرکت ایتسہلر، غیرتنگ فایتور، ہمتنگ سونار۔ زمان بالالری وفاسز و پرتقچ، کم آلازغہ فایدہ ایتہرگہ طرشسہ یا کہ ایتسہ آلاز آنٹ برابرینہ ظلم ایتہلر، آنی تقدیر ایتہر اورندہ خورلیلر و آکا جبر ایتہلر. «اوصاللقغہ فارشی، یاخشیلق قیل!» دیگان مبارک سوز خاطرده. فقط آنی طورمشقہ تطبیق ایتوممکن توگل.» «درست، اگرده مین داهی بولوب یاراتولغان بولسہم، شول آورلقلرننگ اوزندن لذت آلوب، یولمده ثبات کور۔ ساتہ آلور ایدم. لیکن نیشلمک کیرہک: آندی میلیونندن برہوگہ بیرلہ طورغان دہا صفتی میگا بیرلہگان شول. بز فکرمز بلہن ٹللہ نیار اشلر کبک، طورمشقہ زور آلمہ۔ شنولر کیتور کبک بولساقندہ، طورمش دینگری اول اوزنچہ آغا، اول بیک آشقی، اوزینٹ وقار صفتن یوغالتمی. شولای برادر، سنیچہ: مینم شوندی یوغاریدن توبہن توشوویمہ؛ اوزیچہ: شوندی ایسرکاکدن آینوومہ سبب۔ عادتدن طش ایرلووم بولدی. آلازنگ فایدہلرینہ حرکت ایتکانم کشیلردن ناولرچہ جبر، ظلم کورو، مینی شول حالگہ توشوردی.»

مسعود افندیٹ سوزی شول اورنغہ ییتکانده، مین آنٹ سوزن بولوب: «کملردن اول حدلی جبر کوردک صوٹ؟ قات قات شول جبر کور وگنی سویلیسنگ!» دیدم. اول بوکا فارشو: «مین کیمگہ بر تورلی فایدہ ایتسہم، شوندن، بو کونگہ حدلی، جبر کوردم. مونہ جملہدن برسین مین سیمکا سویلیم: بزنگ قریہنگ شعیب حضرتنگ احمدی اسملی اوغلینی بتون جای بویی برنینسز اوقوتدم، اوزینٹ کتابلری یوق ایدی، ٹللہ نیحدلی کتابلر بپردم. آخرده ناتارلر آراسندہ ایٹ ترتیبلی صانالمان مکتبکہ کررگہ سبب بولدم. مذکور احمدی، اوتکان یل شول مکتبہنی بتروب قایتدی، فایتیدہ مین آندہ نیچہ ییلدن بیرلی معلمک ایتکانم مکتبہن «اول بالالرغہ ایکنچی روح بیرہ، دیندن بیزدہ. . . .» دیب، مینم حقمدہ ٹللہ نیحدلی بالغانلر سویلہب، مینی

«ش-ورا» اورنپورغده اون بیش کوندہ بر چققان ادبی، فنی و سیاسی مجموعہدر.

ТАКСА ЗА ОБЪЯВЛЕНІЯ: НА 2-й СТРАНИЦЪ ОБЛОЖКИ
30 КОП., НА 3 И 4 СТР.—20 К. ЗА СТРОКУ ПЕТИТА.

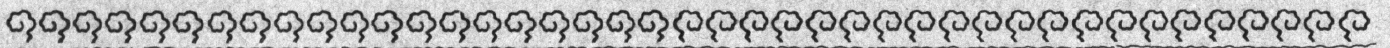
Адресъ: г Оренбургъ, Редакция журн. „ШУРО“.

آویہ بلی: سنہک ۵، آتی آیلق ۲ روبلہ ۶۰ کاپک.

«ونت» برلن برگہ آلوچیلرغہ:

سنہک ۹، آتی آیلق ۴ روبلہ ۶۰ کاپک در.

جوابلار:

جان حضرت، «كېلىم» اولى نىڭ حسن حضرت و باشقىلار .
مذكور . ۲۹ نچى اييول ۱۹۱۲ - رضالدين بن نغزالدين .

تصحیح

۱۴ نچى عدد «شورا» طشى ۲ نچى بېت و ايكىنچى باغانده ۳ نچى يولدهغى « وادلى الله » سوزىنى « وادلى البه » دبه اوفورغه تيوشلى .

تابشماقلىر :

XXII

النى دانە بر نوسلى رقملىر يازگىز جملەسى ۱۰۰ عددنى كورساتسون .
عبدالنصير ميرشانوف .
اميرجان صديقى . (سىمى بولات) .

اوقوچىلارغە مەراجعت

«شورا» دە «عرب لغىنى و آنىڭ عالملىرى» اسمى ايله .
مقالەلر يازلوب طورلادر . اوشبو مقالەلرنى دوام ايندىرماق موافقى ياكە توقتاب باشقى نرسەلر يازارغە تيوشلىمى ؟
اوقوچىلر اوشبو طوغرودەغى مراحدرىنى آچىق بيان قىلسەلر ايدى . سنتابر باشىنە قدر كىلىگان مکتوبلردە فايو طرفدە كشى كوب اولسە شوڭا موافق عمل قىلغور .
«شورا» ادارەسى .

اوارەون

- چىندىن يىبارلىگان تابشماقلىر نىڭ جوابلىرى دە برلىكە بولورغە تيوشلى جوابى يانندە بولمايدىغىن معلم شىخ الدىن جعفرى طرفىندىن يىبارلىگان تابشماق تاشلاندى .
- عبدالله افندى حكيموف گە : شايد يازلور .
- ملا عبدالله افندى جىناپلىرىنە : روزە حقندەغى مقاله كىزنى تابا آلمادى ، شوڭا ايجون باصارغە مەمكىن اولمادى . فايده قويلغانىنى اونوتقانمىز .
- م . خايل بادكارى افندى گە : باصلور . كىتابلىر كىز بىزدە ، بر آزدىن صوڭ يىبارمىز .
- غواص افندى گە : مكنوبىگىز تابشماقلىرى ، ايدى اوتىكان اش كىرى قاينى . «رپ ملوم لاذىب له» .
- «وهابىلىق و وهاپىلر» (اسلام تارىخىندىن بر صحيفە) ، «جىوانلر آراسىندە» ، «تەدىل احوال انسان و قرآن» ، «هر شىدىن بر نىدە» ، «حكمت اسلامى» اسملى مقاله لرنىڭ بعضىلىرى ۱۶ نچى و بعضىلىرى ۱۷ نچى عدددە باصلورلار

تورك اوغلىنىڭ ۱۰ نچى عدد «شورا» فابندەغى سؤالىنە جواب :
«فازان» آلمان كوپىنى شوشى سوزلر برلن چرلاغانلارن كوب بىردە ايشتكانمىز بار ايدى
بالالار ، بالالار .
ماش فالانى آلار ،
ماش فالانى آلار
ماش فالانى آغاندىن صوڭ
بىزنى زندان سالالار
بىزنى زندان سالغاندىن صوڭ
سزنى آلب كىنارلر ،
كىنارلر ، كىنارلر ، كىنارلر .

بونى مېنىم ك صوڭ كره ايشتكانم صديق افندى
حقبىردىن بولدى . اول هر وقت شول كوپنى شول
بىتلر ايله چرلى .

معلم : ن . القادى . «الله بىردى» .

II

۱۳ نچى عدد «شورا» دە «جوچ» كلمە «مىنىڭ اوسرگان باشقىدلر نە استعمال ابدىلىكى يازلوب ، نە معناده ايدىكى صورالمش ايدى . شوڭا جواب : «بىزنىڭ اوسرگان باشقىدلر نە - ج - حرفى مطلقا بوق ، شوڭا ايجون - جوچ - سوزى بولورغە مەمكىن دىگل فورى نىڭ ضدى اولان - بوش - بار . احتمال شونى ايشىدوب - جوچ - دبه آڭلامشدر .
نعمت .

III

«جوچ» كلمەسى «اورا» و «فازاننىڭ «الچا» ى قىلىندىن فزدرو اورىندە استعمال ايتىمش سوز اولاقچى قارتلر سوزلر ندىن آڭلاشلا .
مىرسىياف آچىنبايوف . اوسرگان ژواصى .

آثار حقندە

باصلاماش «آثار» دە يازلمش كىمەسلر ۱۲ نچى عدد «شورا» طشىندە ذكر ايدىلمش آدملىرىگە عبارت دىگل لكە آندە بىك كوب عالملىرى و مشهور آدملىرىنىڭ ترجمە حاللىرى وار . شول جملەدىن شىخ محمد على بن عبدالصالح الجىرى ، اوقا شىرىنىڭ آخوند خىر الله ، «اچى» نىڭ داملا سىف الله ، «كاسىم» نىڭ داملا حسن ، ترويسكى خواجه

تربيه لى بالا، نصيحت برنچى، نصيحت ايكنچى، نصيحت او چونچى، شاكر دلك آدابى

باصلوب چغوب ساتولا باشلاديلر.

مذكور كتابلار رضاءالدين حضرت نك اوز قلمى ايله توزه تلوب باصاغانغه كتابچيلرنك و بونلردن فائز لنگان معلم و معلملرنك دفت ايتولر بنى اوتنه مز. هر معبر كتابچيلرده ساتولا. حقلرى ۱۰ ر تين.

Оренбургъ, Контора. ред. газ. „ВАКТЪ“

آدرس:

معلم و معلملر دقتنه!

باصلوب چقىدى.

اصول تعليم و تربيه دن
مفرد جهسى: (۱) تعليم و تد-
ريس نك بوللرى. (۲) مشهور
اصول تدريسلىر. (۴) اصول
تدريس نك قواعد اساسيهسى.
(۳) الفبا، فرائد و يازونك اصول
تدريسى. (۵) نازار تليينك اصول
تدريسى. (۶) علوم دينيه نك
اصول تدريسى. (۷) جغافيه نك

فوائد التلميذ

اثر: عبده شانسى.

اصول تدريسى. (۸) نازيغ نك اصول تدريسى. (۹) حساب و هندسه نك
اصول تدريسى. (۱۰) معلومات فنيه نك اصول تدريسى. (۱۱) معلومات
اخلاقيه و مدنيه. (۱۲) رسم و موسيقى. (۱۳) جيناسابق و قول هنرلىرى.
(۱۴) معلملرنك اوصافى. (۱۵) وسائط انضباطيه. مكافات. و مجازات.
كتاب بخشى كافدگه، نفيس روشده باصلمش اولوب ۱۶۰ بيتندن عبارندر.

حقى ۳۵ تين، پوجنه ايله ۴۵۰۰. مراجعت ايجون آدريس:

Оренбургъ, Контора ред. газ. „ВАКТЪ“.

«وقت» مطبعه سنده

هر تورلى كتابلر، خط و اسچوط
بلانقلرى، كانژيرتلىر، طوى
و ضيفت ايجون زاپيسكلر،
تبريك هم ويزيت كار توچكلرى،
نفيس و گوزل روشده اشلندر.
چيندن صور اتوچيلرغه تيز مدته
اشله نوب يبارلدر.

Оренбургъ, редакция газ. „Вактъ“

مشتق دفتورى

مكتب ارده شاكر دلكر من بو كوئگه فسر نازار چه يازونى روسچه يازوغه
حاضر تلوب صرافان دفتارگه يازوب بورى لى ايدى. بونك بياك كوت
چوندى اوكنايسز لافى چغوب تورغاغنه حخر م معلم حسن على افندى نك
اجته اديله تر كچه يازوغه كبره كچه صرلوب كوت بلار م مكتب ده
صناعاتى صر ك «وقت» آدريسى لرى هم واق بارو ايجون بخشى
كافد ده دفتورل نشر ايندى. حقى دورت طاباقلى دفتور نك دانسى
اوج تين. بوزى ۲ صوم ۵۰ تين. پوجنه مصارفى اولوچون آدريس:
Оренбургъ, ред. газ. „Вактъ“.

مشهور ايرلر كتبخانه سندن ۴ نچى جزء

ابن عربى

شيخ محبى الدين ابن عربى نك ترجمه هالى.

اثر: رضاءالدين بن فخرالدين.

۱۵۰ صحيفه اوزره «وقت» مطبعه سنك باصلىدى. بهاسى ۵۰۰ پوجنه ايله ۶۰۰.

موراتورغه آدريس: „Вактъ“ газ. редакция Оренбургъ.